

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN GELECEĞİ: DÜNYA ÖRNEKLERİ
ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim Uzmanlığı Tezi

Kenan Koç

Ankara-2015

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN GELECEĞİ: DÜNYA ÖRNEKLERİ
ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim Uzmanlığı Tezi

Kenan Koç

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Erdem Cam

Ankara-2015

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

TÜRKİYE'DE SENDİKALARIN GELECEĞİ: DÜNYA ÖRNEKLERİ
ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim Uzmanlığı Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdem Cam

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ
BAŞKANLIĞINA

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (...../...../2015).

Kenan Koç

.....

TEŞEKKÜR

Uzmanlık tezimi hazırlamamda desteklerini esirgemeyen Merkez Başkanım Sayın İsmail Akbıyık'a, Merkez Başkan Yardımcısı Sayın Dr. Ali İhsan SULAK'a, çalışmamda yol gösterici tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Erdem Cam'a ve desteklerinden ötürü çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Aileme.

İÇİNDEKİLER

Giriş

1. Bölüm: Türk Sendikacılığı

1.1 Sendikacılık Tarihi

1.1.1 Cumhuriyet Öncesi Türk Sendikacılığı

1.1.2 Cumhuriyet Sonrası Türk Sendikacılığı

1.2 Günümüz Koşullarında Sendikacılığın Dönüşümü

1.2.1 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu İncelemesi

1.2.2 6356 Sayılı Sendikalar Kanunu İncelemesi

2. Bölüm: Dünyadan Seçilmiş Ülke Örnekleri Çerçevesinde Sendikacılık

2.1 İngiltere’de Sendikacılık Anlayışı

2.2 Amerika’da Sendikacılık Anlayışı

2.3 Fransa’da Sendikacılık Anlayışı

2.4 İsveç’te Sendikacılık Anlayışı

3. Bölüm: Genel Değerlendirme ve Sonuç

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu, 20. yüzyılın sonlarında ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanda dünyada yaşanan değişim dinamikleri ile birlikte ortaya çıkmış bir kavramdır. Dünya kapitalizminin doğuşundan beri gerçekte bir dünya-sistemi olduğunu ve sermayenin birikim sürecinin aslında ulusal devletlerin sınırlarından bağımsız bir oluşum gösterdiğini biliyoruz. Nitekim, Karl Marx *Kapital*'in daha açılış cümlesinde "... kapitalist üretim tarzının belirleyici olduğu toplumlarda zenginliğin biçiminin malların olağanüstü birikimi" şeklinde geliştiğini söylerken, sermayedarın kar güdüsünün sınır tanımadığını da açıkça dile getiriyordu. Burada kısaca tanımlamak gerekirse, "küreselleşme" olgusunu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak yorumlamaktayız (Yeldan, 2013:13). Bu bağlamda kapitalizm ve sanayi üretiminin gelişiminin sıradan insanlar kitlesi üzerinde önemli sonuçları olmuştur. Güç ile çalışan makinelerin icadı, üretimin daha büyük iş yerlerinde toplanmasına yol açtı. Başlangıçta büyük ölçekli iş yerleri, evsel birimlerin yerini aldı, fakat 19.yüzyılın ortasına gelindiğinde fabrika sistemi tümünden ortaya çıkmıştı. Belirli sayıda saati doldurmak üzere haftanın belirli günlerinde belirli bir saatte başlayıp düzenli bir şekilde belirli bir süre devam eden emek, eş zamanlı hale getirildi. Uzmanlık, eğitim ve ücret hiyerarşileri, daha sistemleştirilmiş bir iş bölümünün özelleşmiş görevleri etrafında gelişti. İşçiler, bu duruma, daha ileri teknolojik gelişmeyle becerilerinin göz ardı edilmesine karşı koyarak ve daha iyi ücret, çalışma koşulları ve çalışma saatleri adına kolektif bir biçimde mücadele edecekleri sendikalar kurarak yanıt verdiler.

Küreselleşme ile birlikte, 20. yüzyılın yenilenen dünya düzeni içinde, sosyal boyutlarda ele alınması gereken en önemli kavramlardan birisi hiç şüphesiz insan emeğidir. İnsan yaradılışının gereği olarak, üreten ve tüketen bir varlıktır. Bu çerçevede üretimin yapılabilmesi için gerekli olan ana faktörlerin başında “emek” gelmektedir. Emek ile sermaye arasında güç ve pazarlık dengesi sağlamak, önüne çıkarılan sayısız engelleri aşabilmek için işçi-işveren ilişkilerinde bireysel düzeni aşarak toplu düzene girmek için koalisyonlardan başlayarak sendikalar içinde örgütlenme yoluna gidilmiştir (Talas, 1992:25). Bu bağlamda bu çalışmada “emek” kavramı ve onun en önemli öğelerinden biri olan işçiler ve işçilerin örgütlenmesi üzerine bir inceleme yapılacaktır.

Emek en basit şekilde *üretmek için sunulan insan kaynağıdır*. Bu tanımdan hareketle insan kaynağının en etkin şekilde kullanımı ve bu kaynağın karşılığının ödenmesi konusu tarihi dönemlerin en başından beri toplumlar için bir sorun olmuştur. Bu sorunun kaynağında sunduğu emek karşılığında bir ücret talep eden işçi sınıfı ile işveren kesiminin anlaşamaması ve bu anlaşamayan iki grubun üstünde bulunan kamu otoritesinin bu süreci düzgün yönetememesi yatmaktadır. Üretim araçlarına sahip olan sınıf ve bunlara sahip olamadığı için çalışma kapasitesini Marx'ın deyimiyle emek güçlerini satan sınıf. Bu iki sınıf arasındaki ilişkini “uzlaşmaz” olmasının nedeni işverenlerin rekabetçi bir ekonomide kar etmek ve ayakta kalmak için işçileri sömürmek zorunda olmasıdır (Edgell, 1997:3). Küreselleşme dinamiklerinin hayatımızın her alanını etkisi altına aldığı günümüz dünyasında ise *emek* kavramı önemini daha üst seviyelere çıkarmıştır.

Yazıcıya göre, “Belirtilmesi gereken bir gerçekte şudur ki, sendikal hareketin tek taraflı yenileşme çabaları bir dizi başarılı çabayı da ortaya koysa da tek başına

anlamli olmayacaktır. Bugun, butun dunyada bir kism isverenlerin yapisal degisimin ortaya cikardigi avantajlari gundelik cikarlar icin kullanma egilimleri, toplumsal planda bir ahlaki zaaf, birlikte yeniden yapilanma cabalari onunde ciddi bir engel olusturmaktadır (Yazıcı, 2010:18)”.

İşçi sınıfının Türkiye tarihinde uzun bir geçmişinin olmamasının nedeni, Osmanlı döneminde ekonomik gelişmelerin yetersizliği ve buna bağlı olarak gerekli yasal düzenlemelerin gelişmemiş olmasıdır. Bu çerçevede Osmanlı Devleti içerisinde devamlılık arz eden işçi örgütlenmelerinin varlığından bahsedemeyiz. Ama Osmanlı Devleti'nin son döneminde 1867 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesi ile özellikle çalışma hayatına dönük gelişmelerin başlangıcı gerçekleşmiştir. Nizamname, her ne kadar, sosyal politika önlemleri getirmek temel amacına yönelik olmasa da, getirdiği düzenlemelerin, geçmişin kuralsız uygulamalarına göre daha ileri ve modern olduğu söylenebilir (Makal, 1997:285). Sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte üretim yöntemlerinin değişmeye başlaması ekonomik ve sosyal yapının da değişmesine neden olmuştur. Bu değişimden çalışma hayatı da etkilemiş, emek yoğun üretim tarzından makine yoğun üretime geçilmiştir.

Sanayi devriminin göstergelerinden olan kitlesel üretimin yapıldığı fabrikalarda, insanların ücret karşılığı çalışmaya başlaması çalışma hayatını ve endüstri ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir. Sanayileşmenin ortaya çıkardığı yeni sınıf olan işçi sınıfı, sermayenin devasa gücü karşısında tek başına ayakta kalamazdı. Bu yüzden liberalizmin “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışı büyük sosyal yıkımlara, acılara yol açmış, sanayi devrimi beraberinde sosyal sefaleti de getirmiş ve dönemin kapitalizmi, “vahşi kapitalizm” olarak adlandırılmıştır (Çelik, 2014:36). Şu durumu tespit etmek gerekmektedir ki: Teknolojik gelişmedeki sürat, teknolojinin

çok büyük çapta emeğin yerine ikame edilebilmesi; emek unsurundaki derin uzmanlaşmaya dayalı statü, rol ve çıkar farklılaşmaları, endüstri ilişkilerinde pozisyon olarak sermayeyi güçlendirirken, emeği zaafa uğratmaktadır. Bugün, sermayenin küresel ekonomik boyuttaki serbest dolaşım kabiliyetinin emek için söz konusu olmaması, bu durumun tipik bir örneği gibidir (Yazıcı, 2010: 18). Liberalizm, 19. yüzyılda, emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan proletaryayı (emekçi sınıfını) meydana getirmişti. Neo-liberalizm ise 2000’li yılların başında emeğini dahi satamayan insan yığınları üretmiştir. Bu bağlamda sendikaları baskı altında tutmakta kullanılan en etkin yolun kronikleşen işsizlik olduğu görülmüştür. Çalışan kesimler, işsizlik ve sefalet ücreti arasında seçim yapma zorunluluğundan dolayı sendikasızlaşmaktadır (Işıklı, 2003;45). İşçilerin fabrikalarda ki kötü çalışma şartları, çok düşük ücret seviyelerinde çalışmalarını işçilerin bu olumsuzluklardan kurtulma adına birlikte hareket etme yönündeki eğilimleri sendikal örgütlenmenin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Dünyada klasik anlamda sendikacılık, fordist-taylorist üretim modelinin hakim olduğu bir endüstriyel düzende; benzeşmiş, ağırlık olarak vasıfsız emek yığınlarının toplumcu taleplerinin dili olmuş, kendi içinde ve dışında oluşmuş dinamiklerin ürünü olan demokrasi/sivil toplum siyasal çerçevesinin de belirlediği bir zaman diliminde altın çağını yaşamıştı (Yazıcı, 2010: 17). Oysa bugünkü konjonktürde sendikacılık; kalite, rekabet gücü, verimlilik, esnek çalışma, özelleştirme, atipik (düzensiz) istihdam, yeni üretim ve yönetim teknikleri gibi hazmedilmesi zor içerikler taşıyan yeni olguların karşısında, başarılı bir sınavdan geçmek zorunda olan bir kurum durumundadır. (Yazıcı, 2010: 17)

Bu gelişmeler sanayi devriminden günümüze değin sürekli gelişen ve değişen bir sendikal örgütlenme anlayışı ortaya çıkararak, çalışma hayatına ilişkin

düzenlemelerin uluslar arası alana taşınmasına yol açmış, üretim yöntemlerinin sürekli değişmesiyle ihtiyaca uygun çalışma şartlarının oluşturulması için dinamik bir sendikal anlayış yaratmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sendikacılık bilinci artmış ve başta İngiltere olmak üzere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya ve Fransa gibi sanayinin geliştiği ülkelerde işçiler yoğun mücadeleler sonucunda sendikal örgütlenme hakkı kazanmışlardır. İlerleyen süreçte daha etkin hareket etmeleri adına işçi sendikalarının birlik, federasyon ve konfederasyon düzeyinde örgütlendikleri görülmüştür.

Sendikaların olduğu kadar işveren ve işveren kuruluşlarının da konjonktürün nimetlerini geri bir kavrayış çerçevesi içinde acımasızca kullanmaları, dünyanın yeni dinamiklerine ihtiyaçlarına uygun değildir. Geri bir işveren tipinin de geri bir sendika gibi yeni yüzyılda ayakta kalabilme ihtimalinden söz edilemez (Yazıcı, 2010;18).

Sermaye sahiplerinin razı olmamalarına rağmen, dizginsiz liberalizmin yarattığı adaletsizlik ve dengesizliklere karşı sosyal adalet ve sosyal devlet fikirleri filizlenmiş, devletin piyasayı düzenlemesi fikri ve toplumun kendini piyasaya karşı korumak için geliştirdiği karşı hareket güçlenmeye başlamıştır (Çelik, 2014:41). 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren sendikacılığın toplu pazarlık hakkını elde etmesi sendikalaşma oranlarını arttırmış ve sendikalar güçlenmeye başlamıştır. Bu süreçte sendikalar işçilerin işveren karşısında daha güçlü konuma gelmesini sağlamış, çalışma koşullarının iyileştirilmesinde ve ekonominin gidişatında etkin bir rol oynamıştır.

Sosyal politika, ulus-devletler düzeyinde ortaya çıkmasına rağmen, kısa sürede ulusal ölçekli sosyal politikaların yetersizliği nedeniyle uluslar arası sosyal politika

gündeme gelmeye başlamış ve uluslar arası sosyal politika tartışması 19.yüzyılın ortalarından itibaren yoğunlaşmaya başlamıştır (Çelik, 2014:45).

İki dünya savaşı arasında yaşanan olağanüstü dönemin olumsuz etkileri nedeniyle sosyal hakların asıl genişlemesi 2.Dünya Savaşı sonrasında mümkün olabilmıştır (Kapani, 1970:54). Buradan hareketle, II. Dünya savaşı sonrası dönemde özellikle Avrupa’da sendikal hareketin gelişmesini sağlayan sosyal ve ekonomik şartlar ortaya çıkmıştır. Kitlesele üretime geçişin ardından işçiler arasında örgütlenmeye duyulan istekteki artış, ulus devletlerin bu süreçte sendikal hareketin meşruluğunu desteklemesi ve toplu pazarlık hakkının gelişimine bağılı olarak geniş tabanlı sendikal örgütlenmelerin öne çıkması 1970’lere kadar gözlemlenen gelişmelerdir.

20. yüzyılın ortalarından itibaren sendika hakkı anlayışının güçlenmesi, sendika hakkının ekonomik ve sosyal bir hak olarak ulusal hukuk sisteminin yanı sıra uluslar arası hukuk sisteminde de yer almasını gerektirmiştir. Bu çerçevede sendikal örgütlenme hakkı ülke, dil, din, ırk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin tüm çalışanlar için evrensel bir hak halini almıştır. Bu bağlamda, ulusal düzeyde çözülemeyen sorunlara küresel çözümler üretme çabası giderek kabul gören bir anlayış haline gelmiş, birçok uluslar arası belgede sendika ve toplu pazarlık hakkına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Artık yirminci yüzyılın sonuna doğru yaklaşıldığında Kazgan’ın belirttiğı gibi, “1990’lı yıllar boyutunda sendikal harekete panoromik bir bakış ortaya konulduğunda şöyle bir tablo ile karşı karşıya kalınmaktadır: Gelişmiş/merkez ülkelerde sendikal işçi oranlarının sendikasız işçi oranlarına göre süratli düşüşü, yoğun bir işsizlik ve bu baskı altında reel ücretlerin yerinde sayması ile birlikte, sendikaların sürekli bir güç ve prestij kaybı; gelişmekte olan çevre ülkelerde ise, merkezin çevrede küresel rekabet bakımından ucuz emek pazarı

anlayışı ve siyasal iktidarların bu beklentiye uygun bir biçimde ücretler üzerinde bir baskı yaratması ile sendikalar için olumsuz şartlar oluşmaya başlamıştır.” (Kazgan, 1997:180-181).

Türkiye’de sendikal örgütlenmenin tarihine bakılacak olunursa; Türkiye’de sendikal örgütlenme süreci, genel manada Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki dönem altında incelenebilir.

Osmanlı toplumunda sanayi devriminin etkisiyle fabrikaların kurulmaya başlaması, ekonomik ve sosyal hayatta değişiklikler meydana getirmiştir. Dünyadan ülkelerinden farklı olarak Osmanlı fabrikalarında çalışan işçiler ilk başlarda yardımlaşma dernekleriyle bir araya gelmeye başlamış ve örgütlenme sürecini başlatmışlardır. Bu bağlamda kurulan ilk işçi örgütü Ameleperver Cemiyeti olmuştur. Bu cemiyet 1924 yılında kurulup kısa süre sonra işlevselliğini yitirerek kaybolmuştur. Ardından Ameleperver Cemiyeti’nin de kurucuları arasında yer alan Üzeyir Avni Kuran tarafından Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası kurulmuştur. Sendika tipi bu örgütlenmelerin gelişmesine bağlı olarak ilerleyen süreçte, çalışma koşullarının kötülüğünden şikâyet eden ve ücretlerini alamayan işçiler demir ve deniz yolları gibi çeşitli fabrikalarda grevler gerçekleştirmişlerdir.

II. Meşrutiyetin ilanı olan 1908 yılından itibaren yeni yasal düzenlemelerle birlikte ekonomik ve sosyal hayatı etkileyecek bazı adımlar atılmıştır. 1909 yılında Cemiyetler Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte sanayi tesislerinin, madeni demir ve deniz yolları işletmelerinin bulunduğu İstanbul, Selanik, Adana, İzmir gibi illerde çalışan işçiler amele cemiyetleri adı altında örgütlenmişlerdir.

Sanayi devrimi ile birlikte buharlı makineler ve onu izleyen yeni teknolojiler önce Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da, daha sonra da dünyanın diğer bölgelerinde kullanılmaya başlandı. Böylece özellikle sanayi ve ulaşımda verimlilik yükselme eğilimine girdi. Türkiye'de yeni teknolojilerin kullanılması ve sanayileşme 19.yüzyılda yavaş ilerledi, 1930'lu yıllarda ivme kazandı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarımda yeni teknolojilerin kullanımı sayesinde, verimlilik artışları gerçekleşmeye başladı. Böylece ülke nüfusunun giderek azalan bir bölümünün tüm ülkeyi besleyebilmesi mümkün oldu. Tarım kesimindeki nüfusun bir bölümü de kentlere göç etmeye ve daha ileri teknoloji kullanan sanayi ve hizmetler sektörlerinde çalışmaya başladılar. Kişi başına verimliliğin ve toplam üretimin artmasıyla birlikte kişi başına gelirler de yükseldi. Gelirlerin artması, gelirlerin daha fazlasının tasarruf edilerek fiziki yatırımlara dönüştürülmesini sağladı. Yatırımların artması nüfusun daha fazla araç ve gereçle donanımını sağladı, verimliliğini arttırdı. Dünya ölçeğinde teknolojik gelişmelerin temposunun yükselmesi de bu eğilimi güçlendirdi. Yine 20.yüzyılda ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra nüfusun giderek artan bölümü daha fazla eğitim almaya başladı. Böylece toplumun bilgi ve beceri birikimi yükseldi, daha ileri teknolojileri kullanma kapasitesi arttı (Pamuk, 2014:5-6).

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte çağdaş bir toplum olmanın gerektirdiği yasal düzenlemelere gidilerek endüstrileşme çabalarına hız verilmiştir. Bu devrede özellikle Kamu İktisadi Teşebbüsleri Türkiye'nin sanayileşmesinde oldukça etkin rol oynamıştır. Bu çerçevede, ekonomik kalkınmada temel unsur olarak görülen özel sektörün güçlendirilmesi amacıyla 1924 yılında İş Bankası, 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş; 1927 yılında da Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikası ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun 1946-

1961 yılları arasında sendikal örgütlenmeyi düzenleyen en temel kanun olmuştur. Bu kanun sendikal örgütlenmeye yeni bir hız kazandırmış ve üst örgütlenmenin de yolunu açmıştır.

1924 Anayasasında sadece derneklerle ilgili düzenlemeler yer alırken, 1961 Anayasası'nda sendikalara özel bir yer ayrılarak anayasal güvenceye alınmış, Anayasa'nın üçüncü bölümünde, "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" başlığı altında sendikalara yer verilerek, sendikal haklar alanında önemli bir gelişme sağlanmıştır.

1961 Anayasası ışığında 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunlar Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün normlarına uygun olarak düzenlenmiş, sendikacılık açısından çağdaş uygulamalara yer verilmiştir.

1982 Anayasasının kabulüyle 1983 yılında 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte sendikaların örgütlenme şeklinin işkolu esası ve ülke genelinde faaliyet gösterme esasına bağlanması 1983 sonrası sendikal örgütlenmede köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu kanunlar vesayetçi kimlik taşımalarından dolayı eleştirilmiştir. Bu çerçevede, Boratav'ın söylediklerine bakacak olursak, "1982 Anayasasının ve onu izleyen sosyal mevzuatın işgücü piyasalarının işleyişini emek aleyhine dönüştürmek amacıyla oluşturulan tüm öğeleri hükümetler tarafından kullanılmış; ayrıca ANAP iktidarı sendika hareketinin yapısındaki zaafı ve iç çelişkileri etkili bir biçimde sömürebilmiştir. 1988 yılına kadar, sendikalar etkisizleşmiş durumdadır. Bu etkenlerin katkısıyla reel ücretler 1988 yılında

1983'üm (tüketici fiyatlara göre %18, toptan fiyatlara göre %7 oranında) altındadır (Boratav, 2013:152)". Görüldüğü gibi sendikaların etkisizleştirilmeleri reel ücret seviyesindeki aşağı doğru bir değişime neden olmuş ve toplumun tüm kesimini birden etkilemiştir.

Avrupa Birliği müzakere sürecinde 19. Fasal İstihdam ve Sosyal Politika başlığının görüşmelere açılabilmesi için belirlenen açılış ölçütleri bağlamında yerine getirilecek eylemlerin ilk adımı olarak 2010 yılında 5982 sayılı Kanunla 1982 Anayasasında yapılan değişiklikler, sendikal hak ve özgürlükler alanında yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Sosyal politika geçmişte olduğu gibi günümüzde de temel bir çalkantı ve mücadele alanı olmaya devam etmektedir. AB sosyal politikası genel olarak Avrupa sosyal geleneğinin bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Serbest piyasaya karşı bir tepki, savunma ve onu sınırlama/dizginleme aracıda olan sosyal politika, bu özelliği nedeniyle farklı toplumsal ve siyasal güçler arasında ciddi bir gerilim ve mücadele alanı olmuş ve olmaya devam etmektedir (Çelik, 2014:12). Bu doğrultuda, 2012 tarihli ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu da toplu iş ilişkilerini düzenleyen kanunları tek bir kanun olarak birleştirmiştir. Bu yeni kanunla birlikte Uluslar arası Çalışma Örgütü (UÇÖ) normları, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik perspektifi, çalışma hayatının yapısal sorunları, yargı içtihatları ve doktrinindeki eleştiriler dikkate alınmış sosyal diyalog mekanizmaları etkin olarak kullanılmıştır.

Bu tez ile yukarıda özetle bahsedilen sendikalar tarihi konusu daha ayrıntılı ele alınıp, tüm yönleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca ülkemizin toplumsal ve sosyal dinamikleri çerçevesinde sendikalaşmanın boyutları ele alınıp, dünya ülkeleri (İngiltere, Amerika, İsveç, Fransa) örnekleri çerçevesinde sendikaların

Ülkemizdeki geleceğine dair çıkarımlar yapılarak uygun bir model nerisi sunulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde sendikacılığın tanımı yapılacak, sendika kavramının doğuşu ve Türk sendikacılığının tarihsel gelişimine kapsamlı bir şekilde değinilecektir. Ayrıca tarihsel gelişimde sendikacılık değerlendirilirken Sendikalar Kanununun ıkış noktaları araştırılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde dünya örneklerinden ele alacağımız lkeler İngiltere, İsveç, Amerika ve Fransa'da sendikacılık anlayışı araştırılacaktır. Belirlenen lkelerdeki Sendikalar Kanunu incelenecek ülkemiz ile farklı olan noktaları ele alınacaktır.

Çalışmanın nc bölümünde, yukarda saydığımız lkeler İngiltere, İsveç, Amerika ve Fransa zerine araştırmalar ve incelemeler neticesinde, Türkiye için uygun bir rol model nerisi saptanmaya çalışılacaktır. Ülkemiz gelişmekte olan bir ülke olmasından dolayı, çalışmamızda ele alacağımız lkeler İngiltere, İsveç, Amerika ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerin uygulamalarını birebir kendi ülkemize tatbik etmek oldukça zor hatta imknsız olabilmektedir. Bu sebeple örnek ülkelerin (İngiltere, İsveç, Amerika ve Fransa) sadece sendikal yapıları ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK SENDİKACILIĞI

1.1. SENDİKACILIK TARİHİ

Tarih bir film şeridi gibidir. Bir filmin üzerinde yüzlerce ve binlerce resim vardır; her biri bir önceki ile bir sonraki resimden kıl kadar farklı fotoğraftır. Bu birbirinden kıl kadar farklı fotoğrafları makine yürüttüğü zaman filmin bize göstermek istediği olaylar serisi meydana gelir. Makineyi durdurur, belirli bir anda bir tek fotoğrafın bize ne gösterdiğini görmek isteriz. (Berkes, 2013;127) Tarihte de bulmayı umduğumuz şey, büyük ölçüde nasıl aradığımızla, ne ile aradığımızla ve nerede aradığımızla yakından ilişkilidir. Emek tarihçisi de ne arayacağını, nasıl arayacağını ve nerede arayacağını sorgulamalıdır. (Çelik, 2010;39). Bu bağlamda sendikacılık tarihini ele alırken de burada bahsedildiği gibi ne, nasıl, nerede sorularını yöneltmemiz gerekmektedir. Sendikacılık tarihi, sendikanın işçilerin ilk ortaya çıktıkları tarihlerden sonraları ortaya çıkmış bir kavram olmasından dolayı, tarihsel olarak işçi anlayışı kadar geçmişe gitmemektedir. Önceleri işçilerin ağır çalışma koşullarında, zor şartlarda çalışmalarını onları örgütlü hareket etmeye mecbur bırakmıştır. Bu yüzden sendikacılık tarihini ele alırken işçilerin ilk örgütlenmeye başladıkları tarihleri dikkate almamız gerekmektedir.

Tekil düzeyde bir insanın yaşamına baktığımız zaman bile, bu yaşamın, bir bütün teşkil etmekle birlikte, kendi içerisinde farklı özellikler gösteren dönemler olarak da tezahür ettiğini gözlemlemekteyiz. Toplumların tarihi ise, insanların yaşamlarına

göre çok daha uzun sürelidir. Bu süreler içerisinde yaşanan değişimler de, bir insanın yaşamında olabileceklere göre çok daha farklılık göstermektedir. Bu nedenle toplumsal tarihte dönemselleştirme yapmak, çok daha büyük bir zorunluluk olmaktadır (Makal, 1997;103). Bu bağlamda, sendikacılık tarihini ele alırken dönemsel olarak ele almamız daha faydalı ve gerekli olacaktır. Makal (1997;103)'ın da söylediği gibi; “ Örneğin, biz 1850’li yıllardan 1990’lı yıllara kadar Türkiye çalışma ilişkileri tarihini incelerken, 150 yıllık bir zaman dilimiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Bu kadar uzun bir zaman aralığını, bu aralıkta yaşanan toplumsal değişimleri, dönemlere ayırmaksızın incelemek olanaksızdır.”

Sendikacılık tarihini ele alırken dikkat etmemiz gereken bir diğer husus, geçmişin kendi koşullarını bir yana bırakarak, geçmişi sadece bugünün koşullarında değerlendirmek, geçmişin yeterince anlaşılmasına ve ihmal edilmesine yol açmaktadır (Çelik, 2010;40). Bu çerçevede, Çelik (Çelik, 2010;40)'in üzerinde durduğu konu ile alakalı olarak “Örneğin 1950’li yılların sendikacılarının “mutedil” (ılımlı) tarzını bugünden bakarak ”işbirlikçi/sarı sendikacılık olarak nitelemek dönemin sendikacılarının çabasına ve emeğine haksızlık olacaktır.” söylediği sözlerden de anlaşılacağı gibi bugünün şartlarında geçmişin sendikacılık anlayışını değerlendirirken ön yargılardan kaçınmamız gerekmektedir. Burada şu konunun altını çizmeliyiz, diğer pek çok kurumsallaşma süreci gibi sendikaların kurumsallaşma süreci de sancılı ve uzun sayılabilecek bir zamanda gerçekleşebilmiştir. Bu uzun zaman diliminde yaşanan dönüşüm, bir açıdan işçi hareketinin tahini de ortaya koymaktadır (Yazıcı, 2014;23). Örgütsüz insan kapitalist toplumda var olan güç odakları karşısında çaresizdir. İnsanın çaresizlikten kurtarılması ve topluma yön vermesi bakımından kaçınılmaz ilk adımların başında sendikacılık gelir (Işıkli,

2005;17). Bu bağlamda Yazıcı'nın da ifadesinde yansımaları bulan, "Sendikalar için işverene karşı ayakta kalma becerisinin de yine yenilenmeden geçtiği, klasik çizgide bir sendikal anlayışın sermayenin yeni silahlarına karşı bir şanlı yok oluş çizgisini ifade etmekte olduğu söylenebilir (Yazıcı, 2010;18)" anlayış sendikalar için vazgeçilmez seviyede önemlidir.

Sanayi Devrimi, önce İngiltere'yi, daha sonra da Batı Avrupa'nın diğer ülkelerini düşük maliyetlerle ve büyük miktarlarda mamul mallar üretebilen ekonomilere dönüştürmüştü (Pamuk, 2014;85).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Batı ve Kuzey Avrupa'da sosyal devletin hayata geçirilmesinde en büyük payın, işçi sınıfının asırlar süren mücadelelerine ait olduğuna şüphe yoktur. İşçi sınıfının sendikalar temelinde gerçekleştirdiği bu mücadeleler, gene sendikalar temelinde biçimlenmiş ve sosyal demokrat parti veya işçi partisi adını taşıyan partilerin iktidarları döneminde gelişmesini sürdürmüştür (Işıklı, 2005;17).

Ülkemizdeki sosyal politika alanını incelemeyen sendikacılığı anlayabilmemiz mümkün değildir. Genel olarak, sosyal politika toplumsal ilişkilerin özel, ayrı bir dalıdır. Toplumların ekonomik ve sosyal yapılarına bağlı olarak insanlar ve sınıflar arasındaki ilişkileri, oluşumları inceler. Bu ilişkiler ve oluşumlar güçlünün güçsüzü köleliğe indirgemesinden ve sömürmesinden başlayarak tabakalaşma ve sınıflaşma durumlarına, sınıfların doğuşlarına, bunların çelişkilerine, hareketlerine ve savaşımalarına kadar uzanır (Talas, 1992;13). Sendikalar, çalışanların bir nevi ekonomik çıkarlarını korumak ve geliştirmek anlayışının ötesinde, temsil ettikleri

güç ve düşünce oranında belirli bir siyasal güç oluşumunun dayanağını oluştururlar (Işıklı, 2005;38).

İşçi hareketini ve sendikaları sınıf çatışmasından, siyaseten ve diğer toplumsal örgütlenmelerden uzak, fakat devletin vesayeti altında tutmak Türkiye'nin sosyal politika geleneğinin en önemli özelliklerinden biridir (Çelik, 2010;146).

Diyebiliriz ki, sosyal politika çağdaş toplumlarda “*demokrasi*” gibi yaşam biçimi olmuştur (Talas, 1992;12).

Sosyal politika kavramı ilk kez Almanya'da kullanılan bir kavramdır. Amacı da endüstrileşme ve kentleşme nedeniyle ortaya çıkan iş kazası, hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi sorunlara karşı işçileri korumak ve onlar için bazı önlemleri hayata geçirmektir (Koray, 2012;27). Bir görüşe göre sosyal politika, toplumda var olan sınıfsal ilişkiler, devinimler, savaşım ve çelişkiler karşısında, devleti ve hukuksal düzeni ayakta tutmaya ve korumaya dönük çalışmaları içeren bir uğraş alanıdır (Talas, 1992;15). Sosyal politikanın gücü veya zayıflığı çalışma koşullarını doğrudan etkilemektedir (Çelik, 2014;74). Kuşkusuz devletin sosyal politikaların oluşmasında düzenleyici olarak başta gelen bir rolü, işlevi ve görevi vardır. Bununla birlikte, bunları yerine getirmekte, doğrudan ilgililerin katılımları ve işbirliği ile daha çok başarılı olunacağı, geçmişin yeniden değerlendirilmesi yolu ile daha iyi anlaşılacaktır (Talas, 1992;12). Bu bağlamda Türkiye'deki sosyal politika anlayışını ve onunla paralel ilerleyen sendikacılık anlayışını iyi anlayabilmemiz için tarihsel süreçleri doğru yorumlamamız gerekmektedir.

Türkiye'de sendikacılık geç başlayan, kamu sektöründe yoğunlaşan, bazı yasal sınırlamalarla karşılaştığı gibi kendi içinde de bölünüp parçalanan ve dolayısıyla hem

örgütsel hem de siyasal anlamda önemli bir güce ulaşamayan bir yapıdadır ve bu şekilde gelişme göstermiştir (Koray, 2012).

Türkiye’de 1947’de başlayan, ancak gelişip kurumlaşmasını 1963 yasaları ile gerçekleştiren sendikal örgütlenme ve toplu ilişkilerin, bu dönem sonrası kapsamı çok genişlemese de etkinliği daha fazla olmuştur. 1960 sonrası kamu sektörü ve bu sektördeki KİT’ler sendikalaşma için uygun koşullar sunarken özel sektördeki büyük işletmelerde de sendikal örgütlenme gerçekleştirilebilmiş ve 1960-1980 arası birçok açıdan sendikalar en canlı dönemini yaşamıştır (Koray, 2012;324-325).

Türkiye’de işçi hareketinin gelişmesinin başta gelen özelliklerinden birisi, kronolojik olarak önce örgütlenme hakkını düzenleyen mevzuatın doğmuş olması, örgütlü işçi hareketinin doğuşunun ise daha sonra, yani mevzuatın meydana gelmesinin ardından gerçeklik kazanmış olmasıdır (Işıklı, 2003;79). Türkiye’de sendikal hareketin doğuşunu tarihsel olarak ele aldığımızda, Batı ülkelerinde yaşanan kanlı çatışmaların yer almadığı, fakat sosyalist düşüncelerin büyük ölçüde öncülük ettiği görülmektedir. Sendikal hareketin ilk yıllarında yabancı sermaye sahiplerini hedef alan, milli kurtuluş hareketinin yardımcısı olan bir örgütlü mücadele esas alınmıştır (Yorgun, 2005). Türkiye işçi hareketi, doğuş ve gelişim süreçlerinde, örnek olarak karşısında her zaman Batı işçi hareketini bulmuştur (Işıklı, 2003;49). Sendikalar zamanla ülkemizde iktidarlar karşısında denge politikası izlemeye çalışırken, zayıflıkları nedeniyle iktidarların yörüngesine girmektedirler (Çelik, 2010;284). Ülkemizde sendika tarihini ele aldığımız bu çalışmada Cumhuriyet öncesi sendikacılık anlayışını daha kapsamlı ele almamız gerekmektedir.

1.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Sendikacılığı

Tarihin ilk çağlarında, dünyanın her tarafında, kaderini toprağa bağlayarak çalışan insan grupları mevcuttu. Bunların yalnız iş gücünden yararlanılırdı. İlkel tarım usulleri ile toprağı ekerlerdi. Tarihin ilk çağlarında dahi özgür bir toprak işçisi veya köylüye rastlamak mümkün değildi. Durgun ekonomik faaliyet içinde, Ortaçağa kadar toprak işlerinde, tarımda angarya olarak esirler ve köleler çalıştırılmaktaydı. Bunu hiçbir surette, bir iş yerinde işveren yanında ücret karşılığı çalışan işçiye benzetmeye imkan yoktur. Tarımsal kesimde kapitalist üretim ilişkileri gelişirken, pek çok köylü üretici topraklarından koparılmış, ya kırsal alanlarda ücret karşılığı çalışmak ya da kentlere göç etmek zorunda kalmıştı. Böylece, kapitalist sanayinin önemli önkoşullarından biri olan mülksüzleşmiş emekçiler ordusu da yaratıldı (Pamuk, 2014;84). Ancak bizim ülkemizin sosyal politika tarihinin hiçbir devrinde, esirlik ve kölelik müessesine rastlamak mümkün değildir.

Türk toplumunda Batı'da görülen şiddetli sınıf çatışmaları yaşanmamıştır. Sınıf çatışması yaşanmamasında, kuşkusuz Türk geleneklerinin bireyler arasındaki her türlü imtiyazı reddeden anlayışın ve Osmanlı döneminde "aristokrasi" sınıfının oluşmasını engelleyen "miri arazi rejimi" (has, zeamet, tımar) uygulamasının payı büyük olmuştur (Mahiroğulları, 2001).

Osmanlı'dan günümüze kadar işçi hareketi kesintisiz devam etmiştir. Yüz yılın üzerinde bir sürede ülkemizde modern anlamda grevler örgütlenmiş, gösteri ve yürüyüşler düzenlenmiş ve işçiler derneklerde, sendikalarda bir araya gelerek yaşam ve çalışma koşullarını düzeltmek için çözüm yolları aramışlardır. Ancak, diğer

lkelerde olduğu gibi, bizde de önce işçi hareketi engellenmiş, yasaklanmış; işçiler baskı şiddet ve yaptırımlarla yıldırmak istenmiştir (Güzel, 1996;24)

Osmanlı İmparatorluğu 620 yıl boyunca, bir açıdan olduğu gibi, iktisadi açıdan da değişimler geçirmiştir. Ancak, bu süreçte, iktisadi yapı, üretimin tarıma dayalı olması açısından çok farklılaşmamıştır. Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadi yapısının incelenmesinde tarım ve toprak mülkiyeti ile mülkiyetin zaman içersinde geçirdiği dönüşüm, kaçınılmaz olarak ön plana çıkmaktadır (Makal, 1997;132-133).

1830'larda değil, ama 19. Yüzyılın sonlarına doğru, Anadolu'da ve imparatorluğun diğer yörelerinde ücretli işçi çalıştırarak mamul mallar üretecek kapitalist fabrika kurma girişimleri başladığında, gümrükleri yeterince yükseltmek mümkün olamayacak ve biraz da bu nedenle, sanayileşme girişimleri açık ekonomi koşullarında çok yavaş ve çok cılız olarak ilerleyecektir. Lozan barış görüşmelerinde bile, Avrupa devletleri Ankara'nın kendi dış ticaret politikalarını saptayabilme hakkına karşı direndiler. Cumhuriyet hükümeti ancak 1929 yılından sonra bu seçeneğe kavuştu (Pamuk, 2014:102).

Bu dönemin en önemli gelişmelerinden birisi İngiltere ile 1838'de imzalanan Baltalimanı Antlaşmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu 1926'dan beri kendi ihtiyaç duyduğu yerli hammaddelerin yabancı tüccarlar tarafından yurtdışına çıkarılmasını önleyen yed-i vahid (tekel) sitemini uygulamaya koymuştur. Bu sistem İngiltere'nin çıkarlarına uygun düşmemiştir. Bunun sonucunda İngilizler Osmanlı piyasalarında kendilerine ayrıcalık elde etme adına Osmanlı Hkmeti'ni zorlamaya başlamış ve böyle bir ortamda Baltalimanı Antlaşması imzalanmıştır.

Pamuk'a göre, "Baltalimanı Antlaşması'na ilişkin olarak yakın geçmişte yapılan yorumlar içinde en sorunlu olanı, antlaşmanın Osmanlı ekonomisinin mevcut gelişme çizgisini ya da Osmanlı sanayinin kapitalizme geçişini engellediği tezidir. Oysa 19. yüzyıl başlarında Anadolu'da mamul mallar üretimi incelendiğinde, üretimin geleneksel loncalar çevresinde örgütlendiği, küçük ve orta ölçekli atölyelerde geleneksel el tezgahlarının kullanıldığı ve bu işletmelerdeki sermaye birikiminin sınırlı kaldığı ortaya çıkmaktadır. İthal mallarının rekabeti karşısında hem direnen hem de gerileyen bu yapıların bir Sanayi Devrimi eşliğinde olduğunu söylemek mümkün değildir (Pamuk, 2014:101)".

Sonuç olarak, Baltalimanı Ticaret Antlaşması 18. yüzyılın sonlarından itibaren dünya ölçeğinde değişmeye başlayan iktisadi, siyasi ve askeri dengeleri ve Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki eşitsiz ilişkileri yansıtmaktadır. Antlaşmanın kendi başına Osmanlı sanayini yıktığını ileri sürmek yanıltıcı olur. Kaldı ki, gerileyen ya da yıkılan yapıların geleneksel zanaatlara dayandığını, fabrika düzenine geçiş sürecinde olmadıklarını da biliyoruz. Ancak, uzun vadeli olarak bakıldığında bu antlaşmanın Osmanlı hükümetlerinin bağımsız dış ticaret politikası izleyebilme seçeneğini ortadan kaldırdığını da görüyoruz (Pamuk, 2014:101).

İlk zamanlarda işçilerin mücadeleleri, daha ziyade iş güvenliği için, çalışma şartları, ücretlerini sistemli bir şekilde artması amacıyla çok, haksızlığa ve işveren istemlerine karşı direnme şeklinde olmuştur. Herhangi bir hakkın korunması veya kazanılması için yapılan toplu direnişler şeklinde olan bu işçi hareketleri, elbette ki devamlılık arz etmemektedir. Direnişteki dayanışma, ancak ortak menfaatin sağlandığı ana kadar devam edip, sonra müştereklik karakter ve gücünü

kaybetmekteydi. Bu çerçevede, belki Őu soruda sorulabilir. TŪrkiye’de Batı’daki gibi önemli bir sınıf kavgası yaşanmamıŐtır; bu, neden olumlu bir geliŐme olarak değerlendirilmesin? Birçok kiŐi belki bŵyle dŵŐnmeye eğilimlidir. Ancak, toplumsal geliŐmeler toplumsal çatıŐmalar olmadan yaşanabilir mi sorusu da önemli. Ya da bu geliŐmeler devlet eliyle idareci yoldan sağlandığında, baŐlangıçta bastırılan çatıŐmaların daha sonra yeŐermesi önlenabilir mi (Koray, 2012:122)?

TŪrkiye’de modern anlamda sendikalar birden bire ortaya çıkmamıŐtır. Bunu hazırlayan Őart ve nedenleri incelemekte fayda vardır. TŪrkiye’de baŐlangıçta sendikalar yok iken, çalıŐan insanların, iŐveren zulmŵne, iŐveren istismarına, kendi haklarının verilmemesine karŐı, topluca sendikalist bir dayanıŐma bilinciyle direndikleri gŵrŵlmüŐtŵr.

TŪrkiye’de iŐŐi sınıfının doęuŐu ve iŐŐilerin teŐkilatlandırılması, 19.yŵzyılın ilk yarısına rastlar. TŪrkiye’nin bilindiği gibi sanayi hayatına kavuŐmasının uzun bir geçmiŐi yoktur. SanayileŐmenin, iŐŐi sınıfının ve sendikalaŐmanın batıda ortaya çıkmaması nedeniyle sendikacılık-siyaset iliŐkisi de doğal olarak batıda Őekillendi (Çelik, 2010:63). Bu çerçevede Aziz Çelik’in belirttiği gibi, “TŪrkiye’de geç sanayileŐme sŵreci nedeniyle sendikacılık batı geliŐme çizgisine gŵre önemli farklılıklar taŐımaktadır (Çelik, 2010:116). Bu farklılığın en önemli gŵstergesi sendikacılık anlayıŐının ŵlkemizde geç oluŐmaya baŐlamasıdır. Sanayi Devrimi sonrasında hızla bŵyŵyen ticaret, sermaye hareketleri ve kıtalar arası gŵçler sonucunda yeni bir dŵnya ekonomisi oluŐtu (Pamuk, 2014:9). ŵlkemiz yeni oluŐan bu dŵnya ekonomisi dŵzenine geç ayak uydurmuŐtur.

Osmanlı sanayi, geleneksel olarak, büyük oranda el sanatlarına ve esnaf şeklinde örgütlenmeye dayanıyordu. Bu yapı, Osmanlı sanayisinin dışa açılmasıyla birlikte değişime uğramış ve bu sürecin sonunda yıkımla karşılaşmıştır. Bu yıkım aşamalarında, Osmanlı pazarının kapitülasyonlar ve liberal nitelikli dış ticaret antlaşmaları ile Avrupa ülkelerinin sanayi mallarına açılması belirleyici etkenlerden biridir. Ülke piyasalarının Avrupa sanayi ürünlerine açılmasında, önce İngiltere ile 1838 yılında, daha sonra da diğer Avrupa devletleri ile imzalanan ticaret sözleşmelerinin büyük etkisi olmuştur (Makal, 1997;137)

Osmanlı İmparatorluğu uzun süre makineye ve makineleşmeye en çok direnen ve Sanayi Devriminin getirdiği yeni üretim tekniğine kapalı kalan ülkelerden biri olma niteliğini hep korumuştur (Talas, 1992:35). En ileri teknolojiyi, yüksek emek verimliliğini sağlayan makineleri kullanan Avrupa sanayi karşısındaki direnişin, ancak Osmanlı emekçilerinin düşük ücretleri kabul etmeleri sayesinde sürdürülebildiğini de belirtmek gerekiyor. Bir başka deyişle, 19. yüzyılın ortalarından itibaren İngiliz sanayindeki işçi ücretleri artarken, Anadolu'da geleneksel el tezgahlarında çalışanlar düşük ücretlerle yetinmek zorunda kalmışlardır. Bugün az gelişmişliğin önemli bir boyutu olarak kabul edilen, düşük ücretler gerektiren emek yoğun üretim dallarında uzmanlaşma olgusunun kökenlerini 19. yüzyıldaki bu tür gelişmelerde bulmak mümkündür (Pamuk, 2014:101).

İşçi örgütlenmeleri Osmanlı imparatorluğu döneminde mevcut olmasına karşılık, sendikal düzeyde bir örgütlenme 1960'lara kadar Türkiye'nin ekonomik ve sosyal düzeni üzerinde herhangi bir rol oynamamıştır. İşçilerin dayanışmasını sağlamak amacıyla 1854 yılında kurulan, "Osmanlı Amele Cemiyeti" ve 1871 yılında kurulan

“Osmanlı Ameleperver Cemiyeti” gibi örgütler ile 1776 yılında Kütahya Fincan İşçileri'nin haklarını düzenleyen sözleşme işçi hareketinin tarihsel gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Bu örgütleri sendika, sözleşmeyi de günümüzün toplu iş sözleşmesi gibi kabul etmek mümkün değilse de o dönemin şartları dikkate alındığında önemli uygulamalar olduğu açıktır (Yorgun; 2005).

Kapitülasyonların baskısı altında bulunan Osmanlı İmparatorluğunda, iş hayatını kısaca gözden geçirmek, çeşitli sanayi kollarında çalışan işçilerin durumunu bilmek, işçi hareketlerinin seyrini takip edebilmek bakımından faydalı olacaktır. Ereğli kömür havzasında, civar köylerden toplanan binlerce insan, ağır iş şartları içinde, zorla çalıştırılmaya mecbur bırakılmaktaydı. Kapitülasyonlardan sağladığı olanaklardan faydalanan yabancı yatırım sahiplerinin elinde bulunan sanayi müesseselerinde, Türk işçileri günde çok fazla saatlerde çalıştırılıyor, hakkını aramak isteyenler işlerinden atılıyordu.

20.yüzyılın başında sanayileşme hareketinin yok denecek seviyede olması, yavaş ilerlemesi, uzun süreli sendikal hareketin zayıf kalmasına neden olmuştur. Tarıma dayalı toplum düzeninin örgütsüz yapısının egemen olduğu Cumhuriyet öncesi dönemde, Ahi birlikleri, Lonca gibi esnaf örgütlerinin kurulmasıyla örgütlenmeler başlamış, bu örgütler toplumsal düzenin sağlamlanmasında etkin rol oynamıştır. Türkiye’de çalışma hayatını ilgilendiren ilk yasal düzenleme 1865 yılında kabul edilmiştir. Bu yasa ve takiben kabul edilen mevzuatın amacı Ereğli bölgesindeki kömür madeninde çalışanları korumaktı (Yorgun; 2005).

Ereğli Kömürleri İşletmesi’nde çalışan işçilerin durumunu ıslah etmek üzere dönemin Madeni Hümayun Nazırı (Sanayi Bakanı) Dilaver Paşa, 1865 tarihinde,

ismi ile anılan 100 maddelik bir nizamname (yönetmelik) yaptı. Bu yönetmelik ile işçilerin işe alınış şekilleri, ücretleri, nasıl barındırılacakları ve çalışma şartları bir ölçüye kadar düzenlenmekteydi. Kömür işletmelerinde çalışan işçiler için, Dilaver Paşa'nın, Madeni Hümayun Nazırı olarak hazırladığı yönetmelik uzun ömürlü olmadı. Ama bu uzun ömürlü olmayan yönetmeliği ülkemizin tarihindeki ilk sosyal politika düzenlemesi olarak ele almamız mümkündür.

Bu yönetmelik hükümdar tarafından kabul edilmeyince, eski idare sistemine devam edildi. İşçiler yeniden ağır iş şartlarında çalışmaya mecbur ediliyordu. Okuma yazma olanaklarından mahrum, ülkenin durum ve konularından habersiz, ağır işveren baskısı altında, maden işçileri daha uzun süre teşkilatlanıp, güçlü sendikal oluşumlar meydana getiremediler. Bu konuda Talas'ın söylediklerine bakacak olursak; “Bu imparatorluk teokratik ve despotiktir. Halka karşı sorumsuz bir yönetim hep sürüp gitmiştir. Bu durum, kuşkusuz, ekonomik sosyal ve siyasal yaşamın, bunların kurumlarının değişmesine ve gelişmesine elverişli bir ortam hazırlamaktan uzaktır. Ekonomik yaşamda güven önde gelen bir öğedir. Ekonomi ve onun içinde sermaye güven konusunda son derece duyarlıdır.

Yukarda kısaca açıklamaya çalıştığımız durum ve koşullar, Osmanlı İmparatorluğu içinde, bütün despotik yönetimlerde görüldüğü gibi, bir sosyal politikanın oluşup gelişmesine uygun bir ortam göstermemiştir (Talas; 1992, 37)”.

Avrupa'da o dönemlerde sıkça rastlanan emperyalizm, kapitalizm ve sömürge karşıtlığının ürünleri; özgürlük, hak savunuculuğu, çalışan işçilerin korunması ve sermaye istismarı Osmanlı'da da yayılmaya başlamıştı. Avrupa'da eğitim gören genç Osmanlılar (Jön Türkler), hürriyet, bağımsızlık, yeni bir dünya görüşü içinde, başka

bir açıdan sosyal adalet inancı içinde yurda dönüyorlardı. Karl Marks, Adam Smith, Engels ve Hegel gibi ekonomistlerin fikirleri aydın çevrelerde tartışma konusu olmaktaydı. O günün sosyal ve ekonomik ortamında bu fikir ve düşünceler taraftar bulmaktaydı.

Bir bakıma, işçi haklarının korunması, siyasi hareketlerin içinde yer alıyordu. Bazı işçiler, “Selameti Umumiye Kulübü”, “Osmanlı Demokrat Fıkrası” gibi politik cemiyetlerde önemli faaliyetler yürütmekteydi. Örneğin, Fransa’daki fikir hareketlerini izleyen “Osmanlı Amele Cemiyeti” eski tarihlerde, 1895’te faaliyetteydi.

Tanzimat dönemi de çalışma ilişkileri açısından çok parlak bir dönem değildir. Bu konuda Talas’ın dikkat çektiği husus şöyledir: “ Tanzimat’tan (1839) itibaren devletin ekonomik ve siyasi yapılarında kimi reformlara girişilmiştir. Tanzimat ile birlikte Osmanlı devletini yönetenler daha çağdaş bir toplum ve devlet yaratma düşüncesi içine girdiler. Birçok alanda maddesel gücünü kanıtlamış ve yeni ekonomik, sosyal ve siyasi atılımları başarmış olan Avrupa, bundan böyle Osmanlı yöneticilerini daha yakından ilgilendirdi. Tutucu çevrelerin yeniliklere karşı direnlemeleri de gittikçe azalıp daraldı. Ama Tanzimat ve onun içinde olduğu ekonomik, sosyal ve siyasi durumlar bir sosyal politikanın doğmasına henüz elverişli değildi. Devleti yönetenler henüz bu anlayışa erişememişlerdi (Talas, 1992;39)”.

Türkiye’de modern anlamda ilk işçi hareketlerinin başlangıcını 1908 olarak kabul edebiliriz. İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte işçi hareketinde önemli bir sıçrama yaşanmış yaygın grevler ve işçi örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır (Çelik, 2010:71).

İkinci Meşrutiyet sonrası çalışma ilişkileri ileriye dönük ivme kazanmış gibi görünse de, aslında çalışma ilişkilerinin İkinci Meşrutiyet öncesindeki genel durumdan bir farkı yoktu. Bu dönem içinde de toplumsal siyaset bakımından önemli sayılabilecek yeni gelişmelerden söz edebilmek mümkün değildir. Ancak siyasal koşulların önceki döneme bakarak daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. Bir anayasa yapılmıştır, buna göre oluşan bir parlamento ile siyasal partiler mevcuttur. Siyasal rejim halkın sorunlarına ilgisiz kalmamakta, bununla birlikte, ekonomik ve toplumsal koşullarda önemli bir değişiklik gözlemlenmemiştir (Talas, 1992;41).

Makal'ın ifadesiyle, "Ancak sanayileşme doğrultusundaki görüşlerin şekillenerek bir iktisat politikasına dönüşmesi, 1908 yılında gerçekleşen İkinci Meşrutiyet sonrasında oldu. Bu oluşumda, çok sayıda iktisadi ve siyasi faktör rol oynadı. Bu faktörlerin bir bölümü "yapısal", bir bölümü ise "konjonktürel" olarak nitelendirilebilir. Gene, bu faktörlerin bir bölümü "içsel", bir bölümü de "dışsal" olarak nitelendirilebilir. Bu oluşumda, dönem içersinde, iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki'nin ideolojisi de rol oynadı. Bu iktisadi ve siyasi koşullarla İttihat ve Terakki'nin ideolojisi arasında da bir etkileşim olduğunu, partinin ideolojisinin de bu koşullar tarafından etkilendiğini belirtmeliyiz (Makal, 1997;139)".

İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından toplum hayatında, toplanma ve cemiyet kurma, insan hak ve hürriyetlerini tanıma gibi bazı gelişmeler yaşanmıştır.

Osmanlı halkı İkinci Meşrutiyetin ilanıyla kazandığı hakları rahatlıkla kullanmaya başlamıştır. İşçilerde, toplumun diğer kesimleri gibi istismar zulüm ve haksızlıklara karşı ayaklanmışlardır. 1908 yılının Ağustos ayından Eylülüne kadar başta demiryolları, şimendifer işçileri olmak üzere, istismara karşı ve hak arama üzere, seri

grevler gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda tekstil işçilerinin Feshane ve Hereke fabrikalarında, deniz işçilerinin Şirketi Hayriye ve Şark Demiryollarında çalışan işçilerin grevlerini de unutmamak gerekir.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, gene o zaman iktidarda bulunan siyasi irade, bu işçi hareketlerini şüphe ile izledi ve bazı zamanlarda bastırmak üzere, zor kullanma yoluna gidilmiştir.

Anadolu Demiryolları ve müstahdemleri, topluca greve teşebbüs ettilerse de, bu hareket, devlet müdahalesi ile önlenmiştir. Fakat bu müdahaleler kısa sürmüştür. İşçiler, bütün bunlara rağmen haksızlığa, zulme, istismara karşı direnmişler ve yeniden greve başvurmuşlardır.

23 Temmuz'dan 1908'in sonuna kadar, Osmanlı İmparatorluğu'nda, **Tablo:1**'de görüldüğü gibi, 111 grev düzenlenmiştir. Bu bir grev patlaması, önemli bir toplumsal, ekonomik ve siyasi olaydır. Benzeri bir olguya o denli kısa bir dönem içinde, ülkemizde bir daha rastlanmamıştır (Güzel, 1996;31-32). Bu bağlamda bu birkaç aylık dönemde meydana gelen grevlerin çalışma ilişkilerini de farklı bir boyuta taşıdığından bahsedebiliriz.

Konuyu tekrar Güzel'in ifadesiyle ele alırsak, "1908 Grevleri'nin bütün iş kollarında örgütlendiğini ve tüm ülkeyi etkilediğini söyleyebiliriz. (**Bkz. Tablo:2**) 1908 grev patlaması ve işçi hareketi, sadece o dönemde imparatorluğun önemli sanayi ve ticaret merkezleri olan Selanik, İstanbul ve İzmir'i değil, bunların yanı sıra Aydın, Balya-Karaaydın, Edirne, Ereğli, Adana, Samsun, Beyrut, Ergani, Konya, Bulgurlu, Dedeoğaç, Dinar, Halep, Kavala, Drama, Gevgeli, Manastır, Üsküp, Didilli gibi az

çok sanayi ve ticari işyerlerine sahip birçok kenti de etkilemiştir. Birçok grev, özellikle demiryolu, maden ve tütündeki grevler, birkaç kenti birden, bazen bir bölgeyi tümüyle kapsamıştır. Özellikle Eylül’ün ilk yarısında, peşi peşine çok sayıda işçiyi kapsayan grevlerin düzenlenmesiyle bütün ülkede bir genel grev dalgası estiğini görüyoruz (Güzel, 1996;51)”.

1908 Grevleri’nin tümünün başarı ya da başarısızlık açısından ne ile sonuçlandığını bilinmemektedir. Elimizdeki bilgi ve belgeler, bu konuda kesin bilgi edinilmesine imkan vermemektedir. Bu çerçevede, birçok grevin kısmi başarısızlıkla veya bütünüyle başarısızlıkla sonuçlandığı, bir bölümünün ise ancak kısmı başarı veya tam başarı ile sona erdiği anlaşılmaktadır (Güzel, 1996;58).

Tablo 1: 1908 Grevleri

Grev no	Başlangıç-Bitiş Tarihleri	İşkolu	İşletme/Şirket İşyeri/İşçi Grubu	Şehir	Grevci Sayısı
1	31 Temmuz (Birkaç saat)	Deniz Taşımacılığı	İdarei Mahsusa vapurları kaptan ve mürettebatı	İstanbul	
2	31 Temmuz- 14 Ağustos	Gıda Sanayi	Cibali tütün rejisi işçileri	İstanbul	
3	Ağustos başı	Ardiye ve Antrepoculuk	Rihtim işçileri	İstanbul	
4	Ağustos başı	Ardiye ve Antrepoculuk	Rihtim işçileri	Selanik	800
5	Ağustos başı	Ardiye ve Antrepoculuk	Rihtim işçileri	İzmir	
6	5 Ağustos	Basın ve Yayın	Mürettepler	İstanbul	
7	8 Ağustos	Dokuma	Çarmadan halı fabrikası işçileri	İzmir	50
8	10 Ağustos	Gıda Sanayi	İncir kutusu imalathaneleri işçileri	İzmir	
9	11 Ağustos	Çimento, toprak ve cam	Paşabahçe cam imalathanesi işçileri	İstanbul	
10	12-13 Ağustos	Demiryolu Taşımacılığı	Aksaray, Şişli, Beşiktaş tramvay hatları işçileri	İstanbul	
11	23 Ağustos	Demiryolu Taşımacılığı	Aksaray, Şişli, Beşiktaş tramvay hatları işçileri	İstanbul	
12	2 Eylül (kısa bir süre için)	Demiryolu Taşımacılığı	Aksaray, Şişli, Beşiktaş tramvay hatları işçileri	İstanbul	
13	15-16 Eylül	Demiryolu	Aksaray, Şişli, Beşiktaş	İstanbul	

		Taşımacılığı	tramvay hatları işçileri		
14	12 Ağustos	Ardiye ve Antrepoculuk	Vapurlara kömür yükleyen işçiler	İstanbul	
15	15-16 Ağustos	Ardiye ve Antrepoculuk	Rıhtım işçileri	Beyrut	105
16	22-31 Ağustos	Ardiye ve Antrepoculuk	Rıhtım işçileri	Beyrut	105
17	Ağustos ilk yarısı	Demiryolu Taşımacılığı	Tramvay sürücü ve işçileri	İzmir	
18	Ağustos ilk yarısı Eylül ortası	Ağaç	Marangoz işçileri	İzmir	
19	Ağustos ilk yarısı	Dokuma	Levant sanayii şir. İplikçi ve boyacı işçileri	İzmir	
20	Ağustos ilk yarısı	Ardiye ve Antrepoculuk	Rıhtım işçileri	Midilli	
21	Ağustos ilk yarısı	Ardiye ve Antrepoculuk	Rıhtım işçileri	Varna	
22	Ağustos ortası	Gıda	Tütün ticarethane ve atölye işçileri	Samsun	1500
23	17 Ağustos	Enerji	Üsküdar-Kadıköy su şirketi işçileri	İstanbul	
24	18 Ağustos	Dokuma	Yedikule iplik fab.	İstanbul	
25	19-20Ağustos	Basın ve yayın	Galata bl.mürettip.	İstanbul	
26	22 Ağustos	Gıda	İstanbul fırınları hamurcu, pişirici ve ırakları	İstanbul	150
27	16 Eylül	Gıda	İstanbul fırınları hamurcu, pişirici ve ırakları	İstanbul	400
28	23 Ağustos	Demiryolu Taşımacılığı	şark demiryolları şirketi gündelikçi işçileri	Üsküp	
29	18-25 Ağustos	Gıda	Tütün rejisi işçileri	Selanik	
30	Eylül başı-11 Eylül	Gıda	Tütün rejisi işçileri	Selanik	
31	24-25 Eylül	Gıda	Olympos buz fab. işçileri	Selanik	
32	25 Ağustos (yeniden)	Gıda	Olympos buz fab. işçileri	Selanik	
33	24 Ağustos	Demiryolu Taşımacılığı	şark demiryolları şirketi gündelikçi işçileri	Selanik	
34	24 Ağustos	Demiryolu Taşımacılığı	Selanik- İstanbul hattı demiryolları şirketi iskele işçileri	Selanik	
35	24 Ağustos	Gıda	Fırın işçileri	Selanik	1.000
36	24 Ağustos	Gıda	Sabun imalat işçileri	Selanik	500
37	24 Ağustos	imento, toprak ve cam	Allatini briket ve tuğla fab. işçileri	Selanik	2.000
38	24 Ağustos	Gıda	Allatini un fab. işçileri	Selanik	100
39	24 Ağustos	Konaklama ve eğlence yerleri	Olympos birahane fab. işçileri	Selanik	120
40	24 Ağustos	Gıda	Tütün rejisi sigara fab.işçileri	Selanik	500
41	24 Ağustos	Gemi yapımı	Tersane işçileri	Selanik	800
42	24 Ağustos	Ticaret, büro, eğitim, güzel sanatlar	Orasti-Bark mağazası pastacı ve komileri	Selanik	95
43	24 Ağustos	Metal	Benforado teneke imalat işçileri	Selanik	22
44	Ağustos sonu 9	Demiryolu	Selanik Manastır hattı	Selanik	

	Eylül	Taşımacılığı	demiryolu şir. işçileri		
45	28 Ağustos (24 saat)	Demiryolu Taşımacılığı	Sirkeci şimendifer fab. işçileri	İstanbul	
46	28 Ağustos (24 saat)	Demiryolu Taşımacılığı	Yedikule şimendifer fab. işçileri	İstanbul	200
47	28Ağustos- 11 Eylül(?)	Demiryolu Taşımacılığı	Selanik İstanbul hattı memur ve işçileri	Dedeoğaç Selanik İstanbul	1.500
48	18 Eylül (yeniden)	Demiryolu Taşımacılığı	Selanik İstanbul hattı memur ve işçileri	Dedeoğaç Selanik İstanbul	1.500
49	31 Ağustos-4 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	İzmir Aydın Demiryolu şirketi memur ve işçileri	Aydın İzmir	
50	1-4 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	İzmir-Aydın-Dinar demiryolu işçileri	İzmir Aydın ve Dinar	
51	Eylül, 2. Haftası (24saatlik grev)	Demiryolu Taşımacılığı	İzmir-Aydın-Dinar demiryolu işçileri	İzmir Aydın ve Dinar	
52	26 Eylül- 7 Ekim	Demiryolu Taşımacılığı	İzmir-Aydın-Dinar demiryolu işçileri	İzmir Aydın ve Dinar	
53	Eylül başı	Haberleşme	Devlet Telgraf İdaresi memur ve işçileri	Selanik	
54	Eylül başı	Gıda	Tütün ticarethaneleri işçileri	Selanik	
55	Eylül başı- 31 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	Elektrikli tramvay Şirketi işçileri	Selanik	
56	Eylül başı	Dokuma	Boutet Kardeşler ipek iplik atölyesi işçileri	Gevgeli	200
57	2 Eylül	Deri	Kazlıçeşmedebbaghaneleri	İstanbul	
58	5 Eylül	Deniz Taşımacılığı	Şirketi Hayriye fab. işçileri	İstanbul	
59	5-9 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	İzmir-Göztepe tramvay şirketi işçileri	İzmir	
60	9 Eylül	Ticaret, büro, eğitim	Errera Mağazaları işçileri	Selanik	
61	10-12 Eylül	Ticaret, büro, eğitim	Tüm yunan bakkal, şarküteri, berber çırak ve kalfaları	Selanik	
62	10-12 Eylül	Konaklama ve eğlence yerleri	Yunanlılara ait tüm kahvehane, birahane, otel, lokanta işçileri	Selanik	
63	Eylülün ilk yarısı	Deniz Taşımacılığı	Hamidiye şirketi, İzmir Körfezi vapur işl. işçileri	İzmir	
64	13 Eylül	Gıda	Tütün rejisi işçileri	Kavala	12.000
65	13 Eylül	Gıda	Tütün rejisi işçileri	Drama	2.000
66	11-18 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	Anadolu-Bağdat demiryolu işçileri ve memurları	İstanbul Eskişehir Ankara Konya Bulgurlu	Sadece İstanbul'da 900
67	14 Eylül	Madencilik	Zonguldak-Ereğli Kömür madeni işçileri	Zonguldak ve Ereğli	10.000
68	Eylül ortası	Gıda	Tütün ticarethane ve atölye işçileri	Samsun	
69	14 Eylül	Deniz Taşımacılığı	Şirketi Hayriye Deniz işçileri	İstanbul	
70	23 Eylül	Gemi yapımı	Şirketi Hayriye Hasköy	İstanbul	

			Tersanesi işçileri		
71	15 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	İzmir-Kasaba ve Temdidi Demiryolu şirketi işçileri	İstanbul	
72	17 Eylül	Deniz Taşımacılığı	İdareiMahsusa deniz işçileri	İzmir ve Kasaba	
73	17 Eylül	Basın ve yayın	Matbuat işçileri	İstanbul	
74	Eylül ortası	Enerji	Hava gazı işçileri	Selanik	
75	Eylül ortası	Basın ve yayın	Matbaa işçileri	Selanik	
76	Eylül ortası	Gıda	Şeker imalathaneleri işçileri	Selanik	
77	Eylül ortası	Dokuma	Deri mağazaları işçileri	Selanik	
78	Eylül ortası	Ardiye ve Antrepoculuk	Gümrük yükleme-boşaltma işçileri	Midilli	
79	18-21 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	Şark Demiryolları şirketi memur ve işçileri	İstanbul-Edirne-Selanik-Üsküğ-Mustafapaşa-Mitrovitza-Zibeftçe	3.000
80	22 Eylül-Ekim başı	Ticaret, büro...	Orosdi-Back mağazaları işçileri	İstanbul	1.500
81	22Eylül-Ekim başı	Ticaret, büro...	Orosdi-Back mağazaları işçileri	Selanik	
82	23 Eylül	Dokuma	Feshane-i Amire memur ve işçileri	İstanbul	
83	27-29 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	Beyrut-Şam-Hama ve TemridiDe.şi. memur ve işçileri	Beyrut, Şam, Rayak, Halep	
84	30 Eylül	Genel işler	İstanbul Belediyesi 1. Daire temizlik işçileri	İstanbul	
85	Eylül sonu	Madencilik	Balya-Karaaydın Simli kurşun madeni işçileri	Balya-Karaaydın	800
86	Eylül sonu	Madencilik	Ergani bakır madeni şirketi işçileri	Ergani	700
87	Eylül sonu	Madencilik	Sabunhane ve zeytinyağı imalathaneleri işçileri	Midilli	
88	Eylül sonu	Ticaret, büro	Au Bon Marche mağazaları işçileri	İstanbul	
89	Eylül sonu	Ticaret, büro	AuLion mağ. işçileri	İstanbul	
90	Eylül sonu	Dokuma	Hereke dokuma fab. İşçileri	Hereke	
91	Eylül sonu	Gıda	Fırın işçileri	Manastır	
92	Eylül sonu	Metal	Singer şirketi işçileri	Üsküp	52
93	Eylül sonu	Gıda	Reji tütün işçileri	Kisanti	
94	Eylül sonu	Ticaret, büro	Errera mağazaları işçileri	İzmir	67
95	Eylül sonu	Ardiye ve Antrepoculuk	Hasanağa deposu işçileri	Kisanti	62
96	Eylül sonu	Çimento, toprak	Kireç ocağı işçileri	Kireçköy (Selanik)	
97	Eylül sonu	Tarım	Pamuk işçileri	Adana	
98	Ekim başı	Dokuma	Yazmacı çırak, kalfa ve işçileri	İstanbul	
99	Ekim başı	Çimento, toprak	Büyükdere tuğla	İstanbul	

			harmanları işçileri		
100	Ekim başı	Dokuma	Terzihaneler, çırak, kalfa ve işçileri	Midilli	
101	Ekim başı	Gıda	Tütün rejisi işçileri	Samsun	
102	2-4 Ekim	Enerji	Beyrut gaz şirket memur ve işçileri	Beyrut	
103	4 Ekim	Genel işler	İstanbul Belediyesi 6. Daire temizlik işçileri	İstanbul	
104	13 Ekim	Konaklama ve eğlence yerleri	Londra birahanesi garsonları	İstanbul	
105	14-16 Ekim	Konaklama ve eğlence yerleri	Tokatlıyan işl. garsonları	İstanbul	
106	16 Ekim	Konaklama ve eğlence yerleri	Yani birahanesi garsonları	İstanbul	
107	16 Ekim	Konaklama ve eğlence yerleri	Pera Palas garson ve işçileri	İstanbul	
108	20-22 Ekim	Konaklama ve eğlence yerleri	Pera Palas garson ve işçileri	İstanbul	
109	16 Ekim	Konaklama ve eğlence yerleri	Beyoğlu kahvehaneleri garsonları	İstanbul	
110	30 Ekim	Madencilik	Foça maden işçileri	Foça	
111	5 Aralık	Basın ve yayın	Matbaa işçileri	Kudüs	
30 Grevdeki Toplam Grevci Sayısı					42.728

Kaynak: Şanda; 1935, S. Velikov, Sofia; 1964, Tuncay; 1969, Sencer; 1969, Güzel; 1975, Onur; 1977, A. Sayılğan; 1972 'den aktaran Güzel, 1996.

Tablo 2: 1908 Grevlerinin İşkolları ve Şehirlere Göre Dağılımı

İşkolu	Grev Sayısı	Yüzde
Tarım, Ormancılık		
Avcılık, Balıkçılık	1	0,9
Madencilik	3	2,7
Gıda Sanayii (ve şeker)	21	18,9
Dokuma (ve deri)	10	9
Ağaç	1	0,9
Basın ve Yayın	5	4,5
Çimento, Toprak, Cam	4	3,6
Metal	2	1,8
Gemi (yapımı)	2	1,8
Enerji	3	2,7
Ticaret, Büro, Eğitim		
Güzel Sanatlar	8	7,2
Demiryolu Taşımacılığı	23	20,7
Deniz Taşımacılığı	6	5,4
Ardıye ve Antrepoculuk	10	9
Haberleşme	1	0,9
Konaklama ve Eğlence Yerleri		
Genel işler	2	1,8
TOPLAM	111	99,9

Şehirler*	Grev Sayısı	Yüzde
İstanbul	41	29,71
Selanik	31	22,46
İzmir	13	9,42
Beyrut	4	2,89
Midilli	4	2,89
Varna	1	0,72
Samsun	3	2,17
Üsküp	3	2,17
Manastır	2	1,44
Dedeoğaç	2	1,44
Aydın	4	2,89
Dinar	3	2,17
Gevgeli	1	0,72
Kavala-	1	0,72
Kudüs		
Drama-Foça	1	0,72
Eskişehir	1	0,72
Ankara	1	0,72
Adana	1	0,72
Konya	1	0,72
Bulgurlu	1	0,72
Zonguldak	1	0,72
Ereğli		
Kasaba	1	0,72
Kireçköy (Selanik)	1	0,72
Edime	1	0,72
Mustafapaşa	1	0,72
Mitrovitza	1	0,72
Zibeftşe	1	0,72
Şam	1	0,72
Rayak	1	0,72
Halep	1	0,72
Balya-	1	0,72
Karaaydın		
Ergani	1	0,72
Hereke	1	0,72
Kisanti	2	1,41
TOPLAM	138	99,37

* Bir grevin zaman zaman birden çok kenti etkilediği kentlere göre dağılımı da unutulmamalıdır.

Kaynak: Tablo1'deki veriler.

1908 yılında İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte, baskıcı rejime son verilmişti. Fakat kısa bir süre sonra, hürriyet havası yeniden kaybolmuş, devlet yönetimini iktidar olarak elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti liderleri de, yabancı sermaye sahipleri ile dost geçinmek ve işbirliği yapmak ihtiyacını duymuşlardır.

Kapitülasyonlar ve ondan yararlanarak Osmanlı pazarında mutlak bir egemenlik kuran Avrupa sanayi ve ürünleri sanayileşme konusunda büyük engeller oluşturmuştur. Bu dönemde sermaye birikiminden, yetenekli bir iş gücünden ve yönetici kadrodan söz edebilmek mümkün değildir (Talas, 1992;42).

Böylece, değişen bir durum olmadı. Türk işçisi kapitülasyonların ezici haklar verdiği yabancı sermayedarların tekrar zulüm ve baskısı altına alınmıştır. Bu dönemde grevler oldukça sert tedbirlerle bastırılmıştır. Böylece, İttihat ve Terakki Hükümeti, İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra, (25 Eylül 1908), cemiyet kurma ve grev yapma hak ve hürriyetlerini yasak eden Tatili Eşkal Kanunu'nu (İşin Durdurulması Yasası) yürürlüğe sokmuştur. Grevlerin yasaklanma amacı aslında, henüz gelişmekte olan ülkenin sosyal ve ekonomik hayatını tehlikeye düşüreceği görüşü benimsenmiştir. Tatili Eşkal Kanunu konusunda Talas şunları söylemektedir: “ İşlerin Durdurulması Dernekleri Geçici Yasası çok geçmeden, 1909'da Tatili Eşkal Kanunu adı altında yeniden ele alınarak değiştirilmiş ve genişletilmiştir. En önemli değişiklik 8.madde içinde görülmektedir. Gerçekten, bu madde ile kamu hizmeti gören kurumlarda çalışanların sendika kurmaları açık olarak yasaklanmıştır. Yani demiryollarında, şehir hatları vapurlarında, su, elektrik, havagazı kurumlarında, limanlarda yükleme ve boşaltmalarda, tramvay ve benzeri işlerde çalışanların sendika kurmaları söz konusu değildir. Ayrıca, her ne suretle olursa olsun, sendika kuranlara ve grevleri

örgütleyenlere hem hapis, hem de para cezası öngörülmüştür. Mal ve mülke gelecek zararlardan da sendikalar ve onların yöneticileri sorumlu tutulmuştur (Talas, 1992;42-43)”.

Boratav dönemin emek sermaye ilişkilerini şu şekilde ifade etmiştir, “Genel olarak sermayenin ve özel olarak yerli sanayi sermayesinin lehindeki uygulamalar arasında Meşrutiyet’in ilanından hemen sonra yaygın bir biçimde başlayan grev ve işçi hareketlerine tepki olarak çıkarılan ve sendikalaşmayı yasaklayıp grev hakkını kısıtlayan Tatil-i Eşgal Kanunu, yerli sermayenin sanayi yatırımlarına bir dizi ayrıcalık sağlayan Teşvik-i Sanayi Kanunu ve özellikle savaş yıllarında yerli sermayeli şirketleşmenin etkili bir biçimde desteklenmesi örnek verilebilir. Tüm kısıtlayıcı hükümlerine rağmen Tatil-i Eşgal Kanunu önemli bir örnektir. Sermaye-emek ilişkilerini yok sayan istibdat döneminin yasaklamalarının aksine bu kanun, sınıf mücadelesi gerçeğini gözledikten sonra, sorunu sermaye lehine kısıtlamalarla çözmeye çalışan modern, yani kapitalistçe, bir düzenleme sayılmalıdır (Boratav, 2013:30)”.

Son olarak 1909 tarihli Cemiyetler Kanununu ele alacak olursak. Osmanlı Toplumunda dernek kurma hak ve özgürlüğü, 1908 ile birlikte gündemde yerini alan, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin doğal sonucudur (Toprak, 1985). Bu bağlamda, ikinci meşrutiyet ile başlayan hak ve özgürlük kavramının devamı niteliğinde Cemiyetler Kanununu ele alabiliriz.

İkinci Meşrutiyet’le birlikte, hiçbir yasal sınırlamaya maruz kalmadan, kendiliğinden kurulan dernekler ancak 16 Ağustos 1909 günü Cemiyetler Kanunu’yla meşrutiyet kazanmıştır. Bu yasadaki beş gün sonra çıkarılan 21 Ağustos 1909 tarihli Kanun-i

Esasi'ye 120. madde eklenerek dernek kurma hak ve özgürlüğü anayasal güvence altına alınmıştır (Toprak, 1985)

Talas'a göre Cemiyetler Yasası, “ ...günümüzün Dernekler Yasası ile kıyaslanınca, Meşrutiyetin bu yarasını oldukça liberal saymak gerekir. Yasaya göre dernek, birkaç kişinin bilgi ve çalışmalarını ticari olmayan amaçlar dışında bir araya getirdiği bir birimdir. Önceden izin alma koşulu yoktur. Kavim ve cinsiyet esaslarına göre siyasal dernekler kurulamayacağı esası kabul olunmuştur. Yasa genelde yasaklayıcı değil, düzenleyici bir nitelik taşıyor. Bununla birlikte, derneklerin hükümet tarafından denetlenmesi ve kapatılabilmesi esası yasada yer almaktadır. Yörenin en yüksek mülkiye amirinin izni ile zabıta derneğin bulunduğu yere girebilmekte ve defterlerine el koyma yetkisini sahip bulunmaktadır (Talas, 1992;43)”. Bu çerçevede, görüldüğü gibi rahatça dernek kurma hakkı özgürlük gibi algılansa da, kurulan derneğin kapatılması oldukça kolay bir şekilde düzenlenmiştir.

Bu kanun ile Güzel'in dikkat çektiği nokta, “ Kanunda dikkat çeken bir nokta, derneklerin “siyasetle iştigal” etmeleri konusunda bir hüküm bulunmamasıdır. Yani derneklerin siyasetle uğraşması ya da uğraşmaması serbest bırakılmıştır. Oysa uygulamada, kimi yönetici, bir derneğin kurulmasını onaylamak ve gerekli ilmühaberi vermek için, onun “siyasetle iştigal etmeyeceğini” belirtmesini şart koşabilmiştir (Güzel, 1996;72)”.

1909 Cemiyetler Kanunu, 28 Haziran 1938 günlü Cemiyetler Kanunu'nun çıkmasına kadar yürürlükte kalmıştır. Cumhuriyet yılların 1909 Cemiyetler Yasası'nda bazı değişiklikler yapılmıştır (Toprak, 1985).

1.1.2 Cumhuriyet Sonrası Türk Sendikacılığı

Sendikacılık tarihi ve Türkiye tarihinin önemli dönüm noktalarından biri Cumhuriyet'in ilan edilmesidir. Cumhuriyet ile Türkiye ve sendikacılık tarihinde yeni bir döneme geçilmiştir. Burada tarihin bu dönemdeki çalışma ilişkilerini ele alırken daha önceki dönemsel birikimden de faydalanmamız gerekmektedir. Bu konuda Makal'ın da belirttiği gibi, "Tarih incelemelerinde "dönemselleştirme" zorunludur ve çözümlerimizi kolaylaştıracak bir soyutlama olarak değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle, "dönemselleştirme", gerçeğin kendisini değil, onu anlamamızı kolaylaştıracak bir zihinsel araç olmaktadır. "Dönemselleştirme" de dikkat edilmesi gereken husus, incelenen konular açısından görece olarak homojen bir karakter taşıyan zaman dilimlerinin ayrıştırılmasıdır (Makal, 1999;30)". Bu bağlamda sendikacılık tarihini ele aldığımız bu bölümde dönemsellik açısından, "Cumhuriyet Sonrası Türk Sendikacılığını" inceleyeceğiz.

Cumhuriyet dönemi çalışma ilişkilerini iyi anlayabilmemiz için aynı zamanda dönemin iktisadi yapısını da iyi bilmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda Makal'a göre, "Cumhuriyet döneminde iktisadi alanda meydana gelen gelişmeleri değerlendirebilmek için, Osmanlı İmparatorluğu'ndan nasıl bir iktisadi yapı devralındığının ve bu çerçevede, devralınan yapıyla Cumhuriyet dönemindeki yapı arasındaki sürekliliğin iyi bilinmesi gerekmektedir (Makal, 1999;193)".

Cumhuriyet dönemi ve sonrasında çalışma ilişkileri alanında yaşanan değişim ve dönüşümler genel manada günümüz sendikacılığının şekillenmesinde de etkili olmuştur. Talas'a göre, "Cumhuriyet döneminin sosyal politikasının gelişme süreci içindeki ilk belirleyici niteliği, 1920-1980 yıllarını kapsayan evrede bireysel haklar

açısından oldukça sürekli bir iyileşme ve olgunlaşma göstermesidir. 1980'den sonra başlayan gerileme ise, genelde sürekli iyileşme olgusuna ters düşen ve gelişmeyi engelleyen bir durumu simgelemektedir. Bu olguların, özellikle ülkenin siyasal rejiminin nitelikleri ile yakın bağlantıları vardır. Bu bağlantı, sendikal haklara dönük yasal düzenlemelerde çok daha açık olarak görülmektedir. Gerçekten, siyasal rejim, demokrasinin bütün kurum ve kurulları ile işlerliğine ne zaman uzak kalmışsa (örneğin tek partili dönemlerde, 1950 - 1960 demokrat parti döneminde, 12 Mart 1971, 12 Eylül müdahalelerinde ve 1983'ten sonra günümüze kadar uzayan sivil dönemde) sendikal haklar ve özgürlüklerde önemli gerilemeler durumu ortaya çıkmıştır (Talas, 1992;43-44)".

Sendikacılık, dünyadaki gelişim seyrine bakıldığında, 19.yüzyılın başlarından son çeyreğine kadar uzun zamanlı bir mücadele süreciyle doğuş ve tanınma dönemi yaşamış; toplu pazarlık ve grev hakkı gibi vazgeçilmez kurumsal yapılanmalarını 20.yüzyılın ilk çeyreğine doğru elde edebilmiştir (Mahiroğulları, 2012). Bu bağlamda ülkemizin sendikacılık tarihine de baktığımızda Cumhuriyet sonrası sendikacılığın dünyadaki gelişimler çerçevesinde geliştiğini söylememiz mümkündür.

Sendikalaşma, ülkelerin siyasi yapıları ile ilgili olduğu kadar, kuşkusuz sanayileşme düzeyi, bağımlı çalışanların sayısı, işgücünün yapısı, işsizlik ve kayıt dışı istihdam oranı, işverenlerin tutumu, mevcut sendikaların çalışma yöntemleri ve çalışma ilişkilerini düzenleyen yasal çerçeve ile de yakından ilgilidir. Bu bağlamda, Türkiye'de özgür sendikacılık, toplu ilişkiler düzenine hareket kazandıran yeterli sayıda işçi tarafının oluşmasına, siyasi rejimin giderek demokratikleşmesine, hatta

çoğulcu boyut kazanmasına paralel olarak gelişme fırsatı bulmuştur (Mahiroğulları, 2001).

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne yaşanan sanayi sorunları Talas'a göre, "Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye çok kötü bir ekonomi devralmıştı. Uzun süre, 1940'lı yıllara kadar imparatorluğun *Duyunu Umumiye* adını taşıyan ağır dış borçlarını ödemek zorunda kalmıştı. Ekonomi tarımsal bir yapıya dayanmakta idi. Üretim ilkel geleneksel yöntemlerle gerçekleştiriliyordu. İmparatorluk Birinci Dünya Savaşı'na girdiği zaman (1915) sanayi kesiminde çalışanların sayısı sadece 16 bin kadardı. Genel olarak sanayi, 1) tersane işleri, 2) başta kömür olmak üzere madencilik, 3) savaş sanayi, 4) dokumacılık, 5) halıcılık dallarındaki işleri kapsamakta idi. Bunların bir bölümünde, özellikle madencilik ve halıcılıkta yabancı sermaye egemen durumda idi. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok geri kalmış bir ekonomik yapı devralmıştı. Bu yapının değişmesi ve ekonomik alanda bir kalkına süreci ve atılımı içine girilmesi, başta Atatürk olmak üzere yeni devletin yöneticilerinin önde gelen amacını oluşturmakta idi (Talas, 1992;44-45)". Görüldüğü gibi, yeni Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinin yansıması devralınmış kötü bir ekonomiden türeyen bir çalışma ilişkileri anlayışıydı.

Cumhuriyetin ilk yıllarının çalışma ilişkilerini Makal'ın perspektifinden ele alırsak, "Türkiye'de Cumhuriyet döneminin başlarından itibaren çalışma ilişkileri alanında yaşanan gelişmelerin, ancak iktisadi ve siyasi alanlardaki gelişmeler ışığında anlaşılabilirliğini düşünüyoruz. Siyasi alandaki gelişmelerle çalışma ilişkileri alanı arasındaki bağlantıların ise "halkçılık" kavramı çerçevesinde kurulabileceği kanısındayız. Burada "halkçılık", bu gelişimi anlamamızı ve iki alan arasındaki

bağlantıları kurmamızı kolaylaştıracak bir simge, bir anahtar kavram olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni şudur: Çalışma ilişkileri, bir toplumdaki değişik sınıfların kendi aralarındaki ilişkilere ve devletle olan ilişkilerine değen bir kavramdır. Kelimenin bu anlamında çalışma ilişkileri ve halkçılık kavramları birbirlerine çok yakınlaşmaktadırlar. Cumhuriyet Türkiye'sinde halkçılık genellikle, farklı toplumsal sınıflar ya da sınıfların varlığı reddedilmeye çalışıldığı için; farklı toplumsal tabakalarla devlet arasındaki ilişkilerle bağlantılıdır. Bu nedenle halkçılığın, özellikle Cumhuriyet'in hemen sonrasındaki tek parti dönemi Türkiye'sinde çalışma ilişkileri alanını çözümlmek için çok elverişli bir eksen oluşturduğunu düşünüyöruz (Makal, 1999;45-46)".

Cumhuriyet'in 1920'li ve 1930'lu yıllarında başat olan halkçılık anlayışı içersinde, dayanışmacı bir platformda, genellikle Türk toplumunun sınıfsız olduğu ya da bu sınıfların çıkarlarının çelişmediğı düşünceleri egemen olmuştur. Bu sınıfların çelişmeyen çıkarlarının ise tek bir siyasi parti tarafından temsil edilmesi gerektiğı düşüncesi savunulmuştur (Makal, 1999;50).

1900'lü yılların başında görülen işçi mücadelelerinin yabancı işveren kesimini hedef alması ve o şartlarda devletin o işverenleri koruyucu düzenlemelere yönelmesi işçi hareketinde yabancı işveren düşmanlığı tohumlarının atılmasına neden olurken, bu süreç iş yeri ve işveren düşmanlığına dönüşmüştür (Yorgun, 2005). Bu bağlamda, Cumhuriyet ilan edildikten bir yıl sonra, 1924 Anayasası ile cemiyet kurma hak ve hürriyeti tanınmıştır. Bunun üzerine mesleki kuruluşların birdenbire çoğaldığı görülmüştür. Önemli bir olay da, ilk defa işçilerin davet edildiğı 1923 yılında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi olmuştur. Bu kongrede açılış konuşmasını yapan

Atatürk, Türk sanayi hayatının kurulup kalkınmasında Türk işçisinin yeri ve önemini belirten görüşlerini dile getirmiştir. Yabancı sermayedar ve işçilere Türk sanayi hayatında yer vermenin, milli insan gücü kaynaklarımızı atıl hale getirmekte olduğunu ve Türk insanının yapıcı zeka ve işçi yeteneğini inkar etmek olduğunu belirtmiştir. İzmir İktisat Kongresi'ne Makal'ın perspektifinden bakacak olursak, "17 Şubat 1923 – 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan, özgün ve doğru ismiyle, Türkiye İktisat Kongresi, genellikle kullanılan biçimiyle İzmir İktisat Kongresi; ulusal bir ekonominin kuruluşunu hızlandırmak ve ülke içinde, kısa sürede, yeni doğan cumhuriyet devletinin sosyo-ekonomik temelini sağlayacak olan ekonomik faktörleri geliştirmek temel amacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. İzmir İktisat Kongresi, başlangıcında yer aldığı liberal dönemin önemli olaylarından olmakla birlikte, önemi büyük ölçüde sonuçlarından kaynaklanmamaktadır. Çünkü, her ne kadar Kongre'de katılan temsilcilerin oylarıyla çok sayıda karar alınmışsa da, bu kararlar yönetim açısından bağlayıcı bir nitelik taşımamaktadır ve tümüyle istişari niteliktedir (Makal, 1999;202)".

1919-1922 dönemindeki işçi hareketine Güzel'in grevler perspektifinden bakacak olursak, "Bu dört yıllık dönemde 19 grev meydana gelmiştir. Özellikle 1920 yılı, 7 grevle (Bkz. *Tablo:3*) bu olayların en yoğun yaşandığı yıldır. Grevlerin iş kollarına göre dağılımında (Bkz. *Tablo:4*) başı demiryolu taşımacılığı tutmaktadır; 8 grevle (toplamın yüzde 42.10'u) demiryolu taşımacılığı işçi eylemlerinin merkezidir. Kentler arasında İstanbul 18 grevle başta gelmektedir. Aslında bütün grevler İstanbul'daki işletmelerden kaynaklanmıştır diyebiliriz. Bunlardan Şark Demiryolları (İstanbul, Çatalca ve Edirne hattı) diğer iki kenti de etkilediği için grevden etkilenen

kentlerin sayısı 20'ye çıkmış ve yüzde 90'ı İstanbul (Bkz. *Tablo:3*) almıştır (Güzel; 1996;110)".

Bu dönemin grevlerinin en önemli özelliği, grevlerde yabancı sermayeye karşı mücadele siyasi bir niteliğe bürünmüştür. Grevlerin çoğu yabancı sermayeye ait şirketlerde meydana gelmiştir. Ayrıca, bu dönem grevlerinde, grevin başlamasından önce işverenle görüşmek, pazarlık yapmak konusunda girişimlerde bulunulduğu bilinmektedir (Güzel, 1996;118).

Tablo 3: 1919-1922 Grevleri

Grev No.	Yıl	Başlangıç-Bitiş Tarihleri	İşkolu	İşletme/Şirket İşyeri/İşçi Grubu	Şehir	Grevci Sayısı	
1	1919	18 Şubat	Gıda	Tütün Rejisi İşçileri	İstanbul	1300	
2		10 Mayıs	Demiryolu Taşımacılığı	İstanbul Tramvay İşçileri	İstanbul		
3		13 Temmuz	Ardıye ve Antrepoculuk	Hisar İskele Hamalları	İstanbul		
4		13 Temmuz	Genel işler	Belediye Temizlik İşçileri	İstanbul		
5		Ekim ortası	Gemi yapımı	Kasımpaşa Tersane İşçileri	İstanbul		
6		30 Ekim	Ardıye ve Antrepoculuk	Rıhtım Hamalları	İstanbul		
7		Nisan	Deri	KazlıçeşmeDebbaghane İşçileri	İstanbul		90
8		7 Nisan	Basın ve Yayın	Rıhtım Hamalları	İstanbul		
9		23 Nisan	Demiryolu Taşımacılığı	Beyoğlu Tünel işçileri	İstanbul		
10		1920	Nisan	Gemi yapımı	Kasımpaşa Tersane İşçileri		İstanbul
11	Mayıs		Ardıye ve Antrepoculuk	Vapurlara kömür yükleme işçileri	İstanbul		
12	10-16 Mayıs	Demiryolu Taşımacılığı	DersaadetTamvay İşçileri	İstanbul			
13	13 Ekim	Demiryolu Taşımacılığı	Şark Demiryolu İşçileri	İstanbul-Edirne			
14	Temmuz	Metal	Zeytinburnu Fabrikası İşçileri	İstanbul			
15	1921	20 Eylül	Demiryolu Taşımacılığı	DersaadetTamvay İşçileri	İstanbul		
16		1-2 Ekim	Demiryolu Taşımacılığı	DersaadetTamvay İşçileri	İstanbul		
17		9 Ekim	Demiryolu Taşımacılığı	Şark Demiryolu İşçileri	Edirne-Çatalca		
18	1922	26 Ocak-8 Şubat	Demiryolu Taşımacılığı	Dersaadet Tramvay işçileri	İstanbul	1.500	
19		8 Şubat	Genel İşler	Belediye Temizlik İşçileri	İstanbul		1.000

5 Grevde Toplam Grevci Sayısı: 4.590

Kaynak: Tuncay (1967); Sencer (1969); Sülker (1979); Sayılğan (1972); Güzel (1975); T.Z. Tunaya, *Hürriyet'in İlanı*, İstanbul, 1959, s.94. (Aktaran, Güzel, 1996)

Tablo 4: 1919-1922 Grevlerinin İşkollarına ve Kentlere Göre Dağılımı

İşkolu	Grev sayısı	Yüzde	Kentler	Grev sayısı	Yüzde
Gıda sanayi	1	5,26	İstanbul	18	90,0
Dokuma ve deri	1	5,26		18	
Basın ve yayın	1	5,26			
Metal	1	5,26	Edirne	1	5,0
Gemi yapımı	2	10,52			
Demiryolu taşımacılığı	8	42,10	Çatalca	1	5,0
Ardiye ve Antrepoculuk	3	15,78			
Genel işler	2	10,52			
Toplam	19	99,99	Toplam	20	100

Kaynak: Tablo 3'teki veriler

Talas'ın da belirttiği gibi, “ Yabancı sermayenin işbirlikçisi yerli azınlıklar tüm ekonomik olanakları sömürme eğilimi içinde bulunuyorlardı. Uzun süren savaşlar ülkeyi daha da yoksullaştırmıştı. Kurtuluş, Mustafa Kemal'in dediği gibi, ulusal egemenlik ve ekonomik egemenlik ile sağlanlandırılmalı idi. Ne var ki, yeni Türkiye Cumhuriyeti gelişmeyi çok engelleyen bir yapı ve koşullar içinde doğmuştur. Doğuşundan başlayarak sanayileşmeyi sağlam ve dengeli bir ekonomik yapıya oturtmak için değişik ekonomi politikaları izlenmiştir. Bunlar, özendirme ve kimi devlet kolaylıklarına kadar (örneğin kredi, kimi gümrük korumacılığı, taşıma indirimleri, sanayi kuruluşlarına yer sağlanması) uzanmıştır. Özel girişimcilik yolu ile ulusal bir sanayi kurma denemelerine girişilmiştir (Talas, 1992;45)”.

Son 200 yılda Türkiye'de uygulanan iktisat politikaları dönemden döneme önemli değişiklikler gösterdi. Ancak her dönemde Türkiye dünyada genel kabul gören iktisadi modeli benimsedi. 19.yüzyıldaki açık ekonomi modelinin yerini 20.yüzyılın ilk yarısında ve ikinci dünya savaşı sonrasında içe dönük, korumacı ve müdahaleci sanayileşme stratejisi aldı. 1980 sonrasında ise ithal ikamesi olarak da adlandırılan

model yerini piyasa yanlısı neoliberal politikalara ve ekonominin tekrar dışa açılışına terk etti (Pamuk, 2014;7-8).

Cumhuriyet döneminin siyasal düzeni Talas'a göre, " Cumhuriyetin siyasal düzeni Kurtuluş Savaşı ile birlikte doğmuş ve ileri geri adımlar atarak bugünkü niteliklerine ulaşmıştır. 1921 Anayasası, *egemenlik kayıtsız koşulsuz ulusundur*, ilkesini benimseyip bunu Türk ulusuna ve dünyaya açıkladığı zaman, yeni bir devletle birlikte yeni bir siyasal düzende kurmakta idi. Bütün erklerin yeni Büyük Millet Meclisinde toplanması ile de bir bakıma hem hilafet ve saltanatın geleceği belirlenmekte, hem de yeni bir siyasal düzen oluşturulmaktaydı. Mustafa Kemal bütün Kurtuluş Savaşı döneminde güçler birliği ve Meclis üstünlüğü ilkelerini şiddetle savunmakta, ulusların gelişme süreçleri sonunda bunları er yada geç benimseyeceklerini ileri sürmektedir. 1923'te Cumhuriyet'in doğuşu ile yeni bir anayasa kabul olunuyor. Bu, 1924 Anayasasıdır. Sade, fakat sağlam temellere dayandırılan bu yeni anayasa ile parlamenter bir düzen kuruluyor. 1924 Anayasası sosyal ve ekonomik haklara ilişkin kurallar içermiyor. Bu dönemde hemen bütün demokratik ülkelerde aynı eksiklik, yada durum söz konusudur (Talas, 1992;54)".

1923-1939 arası işçi örgütlenmelerinin "Müslüman ve Türk" tüccarların Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında diğer uluslardan boşalacak ticari hayatı doldurmaya hazırlandıkları görülmektedir. Bu bağlamda, Güzel'e göre, "Ağustos 1922'de Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanacağını anlaşılması, Ekim 1922'de İstanbul'un Kurtuluş Ordusunun fiili denetimine geçmesi üzerine, İstanbul'un "Müslüman ve Türk" tüccarı, İstanbul'da ve giderek diğer kentlerde Rum ve Ermeni

tüccarlarla yabancı sermayenin bırakacağı boşluğu doldurmak ve ekonomiyi millileştirmek üzere eyleme geçmiştir (Güzel, 1996;130)". (Tablo:5)

Tablo 5: 1923 Sonunda Türkiye’de İşçi Sayısı

Kentler ve İşçi Grupları	En Az İşçi Sayısı	En Çok İşçi Sayısı
İstanbul	35.500	38.000
Eskişehir	2.500	4.000
İzmit	1.000	2.000
Ankara	2.000	2.500
Balya-Karaaydın	10.000	12.500
Zonguldak-Ereğli	15.000	18.000
Aydın	1.000	1.750
İzmir	10.000	15.500
Adana-Mersin-Tarsus	5.000	7.500
Hereke-Adapazarı	1.000	1.500
Bilecik	1000	1.500
Bursa	3.500	5.500
Edirne	2.000	5.000
Ergani-Maden-Guleman	1.200	2.000
Samsun-Trabzon	5.000	6.500
Konya	500	1.000
Erzurum	500	750
Uşak-Kula-Göğdes	4.200	6.300
Gaziantep	900	1.100
Anadolu Demiryolu işçileri (İstanbul, Bilecik, Eskişehir, Ankara, Afyon, Konya, Bulgurlu, Adana, Yenice, Nusaybin)	6.000	6.500
Şark Demiryolları işçileri (Sirkeci, Çatalca, Edirne)	1.250	1.500
İzmir-Kasaba-Alaşehir-Afyon Demiryolu işçileri	1.250	1.600
İzmir-Manisa-Soma-Bandırma Demiryolu işçileri	750	900
İzmir-Aydın-Söke-Dinar Demiryolu işçileri	900	1.000
TOPLAM	111.950	144.400

Kaynak: Tuncay (1967), s.186; Sülker (1973); s.157; Güzel (1975), s.170-177. (Aktaran, Güzel, 1996)

1923-1932 dönemini bir anlamda liberal ekonomi dönemi olarak nitelemek mümkündür. 1927’de çıkarılan *Teşviki Sanayi Kanunu* bu dönemin sanayileşme politikasını anlatması bakımından oldukça önemlidir. 1932’ye kadar süren bu yaklaşık on yıllık dönemde, sanayileşme yolunda devletin doğrudan etkisi ve rolü az olmuştur. Sınırlı olan kaynaklar, daha çok kimi altyapıların oluşmasına, yabancı sermaye elinde bulunan ve toplumun ortak ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan

kuruluş ve tekellerin satın alınıp devletleştirilmesine ayrılmıştır. Demiryolu yapımı devlet eliyle bu dönemde hızlandırılmıştır. Devlet yabancı şirketlerin elindeki elektrik santrali, tramvay, havagazı, telefon gibi kurumları satın almıştır. Genel olarak 1932'ye kadar izlenen ekonomi politikasının, bir ölçüde liberal, özendirici ve koruyucu bir nitelik taşımaktadır (Talas, 1992;45).

Tarihi örnekler, devletin sağladığı desteğin ve genel olarak devlet müdahaleciliğinin sadece gelişen ülkelerin, yeni Türkiye Cumhuriyeti gibi, 20.yüzyıldaki sanayileşme sürecinde değil, onlardan önce Batı Avrupa'nın sanayileşme sürecinde de çok önemli rol oynadığını gösteriyor (Pamuk, 2014;7).

Makal aynı dönemi Devletçi politikaların egemen olduğu bir dönem olarak tanımlamıştır. Onun bu konuda belirttiği husus, "Türkiye'de liberal dönemi izleyen ve geçiş dönemi olarak nitelendirilebilecek 1930-1932 yıllarından sonra, 1933-1939 yıllarını kapsayan dönem genellikle "devletçi" olarak adlandırılır. Bu dönem için, salt "devletçi" kavramı yerine, "korumacı-devletçi sanayileşme" nitelemesi de kullanılabilir. Bu bağlamda, devletçiliği, "Ekonominin ve toplumsal yaşamın gelişmesi için kamu girişimciliğine ve öncülüğüne dayanan bir iktisat politikası" olarak tanımlamak ve belirli koşulların doğurduğu pragmatik bir yol olarak değerlendirmek anlamlı olacaktır (Makal, 1999;227)".

1930-1939 döneminde iktisat politikaları bakımından iki belirleyici özellik vardır: *Korumacılık ve Devletçilik*. İktisat politikalarının yöneldiği amaç ve elde edilen sonuçlar bakımından ise bu yılları bir ilk sanayileşme dönemi olarak nitelendirmek uygundur (Boratav, 2013;59).

Tekrar Talas'ın belirttiğine göre, “1929 ekonomik bunalımı Türkiye'nin sanayileşme yolundaki çabalarına, politikalarına devletçilik doğrultusunda önemli katkılarda bulundu. Devlet sanayileşme hareketi içinde 1930'dan başlayarak gittikçe yürüyen bir rol oynamaya başladı. Planlama ve devlet ekonomik kuruluşları sanayileşmenin başlıca araçları olarak doğdu. 1930-1950 dönemindeki sanayileşme çabalarının başlıca amacı, ikame yolu ile temel tüketim mallarının ülkede üretilmesi ve toplam ihtiyacın yerli üretimle karşılanabilmesi idi. Devletin başta gelen katkıları ile bu konuda önemli atılımlar gerçekleştirildi. Bu dönemin ana niteliği devletin ekonomik yaşamdaki rolünün ağır basması, eş bir deyimle devletçiliktir (Talas, 1992;45-46)”. Bu dönemde özellikle Devlet amaçladığı hedeflere ulaşmak için, Devletçi kimliğinin gereği olarak, üç temel araç kullanmıştır. Bunlar, “Planlama”, Kamu İktisadi Teşebbüsleri” ve “Yasal Düzenlemeler”dir. (Makal, 1999;238). Bu araçlardan bizim için önemli olanı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin kurulmasıdır. Çünkü kurumsal anlamda Türkiye’de sendikacılık hareketinin doğuşunu KİT’ler hazırlamıştır.

Devlet, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde sanayileşmeyi gerçekleştirmek için dolaysız bir biçimde, bir girişimci olarak iktisadi hayattaki etkisini arttırmıştır. Türkiye’de devletin iktisadi yaşamda dolaysız bir biçimde, işveren olarak yer alması, yeni bir olgu değildi. Devletin bu rolü, Osmanlı İmparatorluğu’na, Tanzimat sonrası döneme kadar uzanıyordu. Ama burada yeni olan, devletin iktisadi yaşamda, ağırlıklı ve belirleyici bir rol almaya başlamasıdır. Bu, oluşturulan Kamu İktisadi Teşebbüsleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Makal, 1999;239).

Bu çerçevede, ekonomi hayatında alınan bu önlem ve tedbirler ithal ikameci sanayi olarak anılmaya başlamıştır. Boratav’a göre, “İthal ikamesi süreci iç pazarın genişliği

ve canlılığı üzerine inşa edilmiştir ve bu modelde ücretler bireysel kapitalist için bir maliyet unsuru olmakla birlikte, bir bütün olarak sermaye için yeniden üretim sürecini sürükleyen bir talep unsurudur. Böylece, ücretleri siyasi yöntemlerle baskı altında tutmak için (örneğin ihracata dönük sanayi modellerinin aksine) bir zorunluluk yoktur. Grev hakkını içeren toplu pazarlık sistemi ve yaygın sendikalaşma, işçi sınıfının reel gelirlerinde zaman içinde sürekli artışları güvence altına almıştır. Kamu iktisadi teşebbüslerinde ücret taleplerine karşı “gevşek” davranma eğilimi egemendir; zira bu uygulama işçi gelirlerini artırırken hiçbir grubun göreceli durumunu doğrudan doğruya bozmaz; icra ettiği bölüşüm etkileri dolaylı ve karmaşık bir mekanizmayla gerçekleşir. Benzeri bir gözlem KİT’lerin “gevşek” (ve politik kayırmalarla beslenen) istihdam politikaları için de yapılabilir. Ancak bu politikaların sonuçları kamu kesiminde çalışan işçilerle sınırlı kalmaz; zira işgücü piyasası bir bütündür. Bu piyasanın bir bölümünde (kamu kesiminde) izlenen ücret politikalarının piyasanın tümünü, dolayısıyla özel kesimi aynı doğrultuda etkilemesi kaçınılmazdır (Boratav, 2013;124)”.

KİT’lerin nasıl oluşturulduğuna bakacak olursak; Makal’a göre, “Yabancı sermayenin egemen olduğu demir yolu taşımacılığı, liman işletmeciliği, elektrik-su gibi hizmet kesimlerinde de geniş çaplı millileştirmeler yapılmıştır. Kuşkusuz, bu uygulamalarda, iktisadi olduğu kadar stratejik-askeri gerekçeler de rol oynamıştır. 1932-1939 yılları arasında; demiryollarının, denizyollarının ve liman ve rıhtım işletmelerinin tamamı devletleştirilmiştir. Bu alanlarda çeşitli Kamu İktisadi Teşebbüsleri oluşturulmuştur (Makal, 1999;241)”.

Bu gelişmeler devam ederken 1936 yılında ilk İş Kanunu çıkarılmıştır. Yorgun'a göre, "Sanayileşmenin gelişmeye başlamasıyla işçi kitlelerinin oluşması, devletin iş verenleri koruyucu düzenlemelerine duyulan tepkilerin artması ve mevcut sistemin korunması gibi nedenlerle devlet, 1936 yılında ilk İş Kanunu'nu çıkarıp tepkileri kontrol altına alarak, işçileri kısmen korumayı tercih etmiştir. Kanun, politik ve ekonomik rejime uygun olarak otoriter bir karakter kazanmış, devleti çalışma hayatının düzenlenmesinde yegane otorite kabul etmiştir (Yorgun, 2005)". Burada Yorgun'un belirttiği "işçileri kısmen korumayı tercih etmiştir" hususunu Makal'ın kanunu ele alış şeklinde görebiliriz. Makal'a göre, "1936 yılı 3008 sayılı İş Kanunu; fikri çalışması bedeni çalışmasına üstün sayılanları, günde ondan az işçi çalıştırmayı icabet ettiren işyerleri ve buralarda çalışan işçileri ve "Çiftçilik, deniz ve hava işleriyle bir ailenin fertleri veya yakın akrabası bir araya toplanarak ve aralarına dışarıdan başka işçiler katılmayarak ev içinde yapılan işleri" kapsam dışında bırakmaktaydı (Makal, 1999;303-304)". Talas'a göre aynı husus, "1936 tarihli birinci İş Yasası kapsam, başka bir deyişle uygulama alanı bakımından önceleri oldukça daraltıcı bir nitelik gösteriyor. Çalışanların önemli bir bölümünü kapsam dışında bıraktığı için değerini, bir ölçüde de olsa yitirdiğini söylemek mümkündür (Talas, 1992;106)".

Tüm bunlara rağmen böyle bir yasanın hazırlanmış ve yürürlüğe girmiş olması çalışma ilişkileri açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda Makal'a göre, " İş Kanunu'nun, dönemin koşulları altında çalışma ilişkilerini bütünsel olarak düzenleme amacına yönelik ilk yasa olması ve bunu sistematik bir yapı içerisinde gerçekleştirmesi, onu bizatihi önemli kılmaktadır. İş Kanunu, temel olarak bireysel çalışma ilişkileri alanına yönelik düzenlemeler yapmakla birlikte, toplu iş ilişkileri

alanına yönelik önemli hükümler de içermekte ve bu çerçevede “Türk iş hukukunun ilk temel kaynağı” olarak değerlendirilmektedir. Bu biçimiyle, yasada, sendikalar dışında, çağdaş iş hukukunun bireysel ve kolektif tüm ilişkileri, kavram ve kurumları yer bulmaktadır. Ayrıca, İş Kanunu’nun ilk defa Türkiye’nin her yerinde geçerli olmak üzere iş ilişkilerini düzenlemesi de, onun önemini arttırmaktadır (Makal, 1999;355)”.

Ülke içinde ve uluslar arası alanda büyük değişimlerin yaşandığı 1940’lı yılların ikinci yarısında filizlenmeye başlayan Türkiye sendikacılığı, çeşitli iç ve dış dinamiklerin karşılıklı etkisi altında şekillenmiştir. (Çelik, 2010;118).

Yeni oluşan kanunun (3008 Sayılı İş Kanunu) ardından yaşanan süreç, sendikacılık açısından Türkiye’de oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu dönemde ilk sendikalar kanunu çıkarılmıştır (5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun). Elbette ki; bu kanun o dönemin koşulları ve sosyal şartlar göz önünde bulundurulduğunda ileri sayılabilecek bir seviyedeydi. Kanun gerçekten işçi ve işverenlere sendika kurma hak ve özgürlüğünü bazı kayıtlar altında tanıyordu. Fazla şekilci ve ayrıntıya inen maddeler içermekteydi. Bir bakıma 1936 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı iş Kanunu’nun toplu sözleşmeyi ve grevi yasaklayan sınıf bilincini reddeden karakterine uygundu.

Ancak, sendikal faaliyet konusunda oldukça baskıcı ve kısıtlayıcı bir yasa olan 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki kanunun sendika çokluğu ve birden çok sendikaya üyelik konusundaki özgürlükçü yaklaşım benimsemesi dikkate değerdir (Çelik, 2010;159). Bu bağlamda, kanun aynı zamanda

birden fazla aynı iş kolunda sendikalar kurulmasını kolaylaştırıcı özellikler taşımaktaydı.

Mahiroğulları'nın Türkiye'deki sendikacılık süreci ile ilgili görüşlerine bakacak olursak, "Türkiye'de sendikacılık, 1938 tarih ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nda "Sınıf esasına dayalı cemiyetler kurulamaz" ifadesinin metinden çıkarıldığı 4919 sayılı 5 Haziran 1946 değişikliği ile yasallık kazanmıştır. Sendikal hareketin yasallık kazanmasını takip eden aylarda sendikalar kurulmuşsa da, ilk kurulan sendikaların çoğunluğunun Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Emekçi ve Köylü Partisi gibi sosyalizmi benimseyen partiler öncülüğünde kurulması dönemin hükümetini kuşkulandırmış; sendikacılığın daha başta "ideolojik boyut" kazanacağı endişesiyle söz konusu sendikalar 17 Aralık 1946 tarihinde sıkıyönetim kararı ile kapatılmıştır. Bu nedenle, ülkemizdeki sendikalaşma sürecinin başlangıcını, sendikaların kuruluş esaslarını ve faaliyet alanlarını belirleyen "5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun"un kabul edildiği 1947 tarihinden itibaren almak gerekir (Mahiroğulları, 2012)".

Mahiroğulları'nın burada sendikacılık süreci ile belirttiği husus 1946 yılında başlayan sendikacılık sürecinin dönem şartlarında ilk başlarda sekteye uğradığı ardından yeni bir ivme kazandığı şeklindedir. Bu bağlamda, sekteye uğrayan bu süreç ile ilgili olarak Çelik'e göre, "Yaklaşık altı aylık ömürlerine karşın, yarattıkları etki, eriştikleri örgütlenme düzeyi ve sosyalist partilerle yoğun ilişkileri nedeniyle 1946 Sendikaları emek tarihi ve sendika-siyaset ilişkisi açısından özgün bir yere sahiptir (Çelik, 2010;86)". Aynı şekilde 1946 Sendikalarının özelliği ayrı bir sendikalar yasasının olmadığı koşullarda Anayasa, Cemiyetler Kanunu ve Medeni

Kanun'un genel hükümleri çerçevesinde bir sendika özgürlüğü rejimi içinde kurulup çalışmasıydı (Çelik, 2010;87).

Talas'ın belirttiği husus, "İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasal düzenin demokratikleşmeye yönelmesi ile birlikte sosyal politikanın toplu olarak kullanılan hak ve özgürlüklere dönük kanadında da yeni düzenlemeler, gelişmeler doğmaya başlamıştır. Nerede demokrasi varsa orada özgür sendika vardır gerçeği, ucundan da olsa gün ışığına çıkmıştır. İşte 1946'da Dernekler (Cemiyetler) Yasası'ndaki (1938) sınıf esasına dayanan dernek kurma yasağının kaldırılması ve 1947'de bütün eksik ve olumsuz yanlarına karşın, birinci Sendikalar Yasasının çıkarılabildiği olması, oluşmuş ve değişmiş toplumsal ve siyasal koşulların bir ürünü olarak önümüze gelmiştir (Talas, 1992;127)". Bu bağlamda, Yorgun'un bu dönem ile ilgili görüşüne bakacak olursak, "Dünya'da yaşanan değişim rüzgarlarına paralel olarak, Türkiye'de 1946 yılında çok partili hayata geçilmiş ve sendikal alanda yeni bir sayfa açılarak, 1947 yılında ilk sendikalar kanunu kabul edilmiştir. Sendikalar açısından birçok demokratik prensip kanunda yer almış ve isteğe bağlı sendikacılığın altyapısı kurulmuştur. Bu yıllardan itibaren yasal düzenlemeler çalışma hayatını derinden etkilemeye başlamış ve taraflar mücadelelerini yasaların değiştirilmesi yönünde yoğunlaştırmışlardır. İşçi ve işveren tarafları kendi lehlerine katı yasal düzenlemelerin getirilmesi için yoğun mücadele ederek yasalara yön vermeye çalışmış, ancak yapılan düzenlemeler her zaman bir tarafın mağduriyetine yol açmıştır. Taraf kararlarını sınırlayan yasal düzenlemeye bağlı çalışma hayatından gerek işçiler gerek ise işverenler memnun olmamalarına karşın, bu yapıyı değiştirecek diyalog ve uzlaşma zeminleri uzun süre oluşturulamamıştır (Yorgun, 2005)".

Kamu işletmelerinde sendikalaşmanın görece kolaylığı nedeniyle özel sektör ve kamu sendikacılığının sınıf reflekslerinin farklı geliştiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, 1947 Sendikacılarının ezici çoğunluğu Kamu İktisadi Teşekküllerinde (KİT) çalışan işçilerden oluştuğu gözlemlenmektedir (Çelik, 2010:163).

1947 Sendikacılığı sendika-siyaset-devlet ilişkileri açısından değil, sendikacılığın pek çok alanında kalıcı etkileri olan bir sendikacılık anlayışıdır. 1947 Sendikacılığı 5018 sayılı Sendikalar Kanunu ile kurulan sendikalar ile onların sendikal faaliyet ve anlayışları için kullanılan bir kavramdır (Çelik, 2010;192).

Sendikacılığın, özellikle 1946 sonrası koşullarda gelişme imkanını yakaladığı ve bu dönemin çok partili hayata geçiş ile oluşan bir demokratikleşme konjonktürünü sunduğu bilinmektedir. Ancak politik niteliği ve talep düzeyi düşük bir işçi hareketi olarak Türk işçi hareketi, baştan beri politik bir merkez ve siyasi partilerin müdahalelerine açık bir durum ortaya koymuştur. Bu durum, Türkiye’de demokrasinin gelişimine katkıda bulunmamıştır. Ancak kendisi kendi dışında bulunan faktörlerin oluşturduğu bir demokratikleşme sürecinin ürünü olarak hayatiyet kazanmış işçi hareketinin oluşumunda kendine özgü bir paradoksu ortaya çıkarmıştır (Yazıcı, 2014;47-48). Bu bağlamda, Türkiye’deki sendikacılığın özellikle 1947 sonrasında ağırlıkla ve öncelikle kamu işletmelerinde geliştiğini biliyoruz. Ülkemiz sendikacılığı uzun yıllar bu özelliğin etkisi altında kalmıştır. Büyük ölçekli kamu işletmeleri sendikalaşma için son derece elverişli bir zemin oluşturmuş ve toplam sendikal işçiler arasında kamu işçileri belirleyici bir ağırlığa sahip olmuştur. (Çelik, 2010;142).

Dönemin siyasal yapısının da işçi örgütlenmelerini ve sonrasında sendika adını alan kurumlar üstünde etkisi olmuştur. Daha önce bahsettiğimiz gibi, 1938’de Cemiyetler Kanunu’nda yapılan değişiklik işçi örgütlenmelerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu değişiklik ile temel amaç, bir yandan işçi örgütlerinin kurulmasını engellemek, bir yandan da var olan işçi örgütlerini CHP güdüm ve denetimine sıkı bir biçimde bağlamaktı (Güzel, 1996;145). Bu bağlamda Güzel’in bu konuyu tekrar ele alışına bakacak olursak, “İşçi dernekleri, varlıklarını genel olarak CHP ve onun yerel yöneticileriyle iyi ilişkilerine borçluydular. Ayrıca, bazı zamanlarda bu işçi örgütlerinde yöneticiliği doğrudan doğruya CHP’li sorumlular üstlenmekteydi. Bu derneklerin başkanlarının CHP milletvekilleri, vali, belediye başkanı veya CHP il ya da ilçe başkanları arasında seçilmesine özen gösteriliyordu. Bu örgütlerin CHP vesayetini, güdüm ve denetimini gönüllü olarak benimsediklerini, bu örgütlerin bir anlamda “CHP’nin işçiler arasındaki uzantıları” olduğunu görüyoruz. Bu örgütlerin bir bölümü 1947’de sendika haline dönüştüklerinden, 1947 sendikacılığının CHP vesayetini gönüllü benimseme alışkanlıklarını sürdürdükleri sonucuna varabiliriz (Güzel, 1996;146)”.

Sendikacılık, dönemin koşullarında sadece CHP değil ardından gelecek olan Demokrat Parti (DP) iktidarları tarafından da kullanılmak istenmiştir. Bu çerçevede, özellikle nispeten siyasal zora dayalı tek-parti yönetimin ardından gerek CHP gerek ise DP, işçi sınıfının/sendikaların çok önemli bir bölümünü bir tarihsel blok içine katarak bir hegemonya oluşturmuştur (Çelik, 2010;54).

Işıklı’ya göre, “Aslında var olan iki büyük partinin (CHP ve DP) yöneticileri, kendi tespit ettikleri siyasal görüşlerin sendikalara egemen olmasında sakınılacak bir taraf

görmüyorlar, üstelik bunu savunuyorlardı. Celal Bayar, Ekim 1946'da "Demokrat Parti'nin himayesinde, fakat işçilerin kendilerinin de bir teşkilatlarının bulunmasını istiyorum" demekteydi. İktidarda bulunan CHP ise, kendi denetiminde sendikalar yaratmak için Sendikalar Kanununun yürürlüğe girmesini takiben partiye bağlı bir "İşçi Bürosu" kurduştur (Işıklı, 2005;485-486)".

Bu çerçevede, CHP işçi bürosu aracılığıyla, mali yardımlarda da bulunmak kaydıyla sendikalar kurmaya ve bu yolla önemli bir seçmen kitlesi haline gelmiş bulunan işçilerin desteğinden yararlanmaya çalışmıştır (Işıklı, 2005;486).

1947 sendikacılığı siyasi partilerin güdümünde kalmış olmalarına rağmen görüldüğü gibi etkinliklerini tamamen yitirmemişlerdir. Tüm bunlara rağmen, sendikalar kendine özgü tarihi şartlar ve Soğuk Savaş'ın Türkiye'ye tesir eden boyutları, Türkiye'de siyasal özü olmayan, partiler üstü ve pragmatist bir sendikal hareketin yerleşmesine güçlü katkılar yapmıştırlardır (Yazıcı, 2014;48).

Sendika ve sendikalı işçi sayısının hızlı bir tırmanış gösterdiği 1946 sonrası yıllarda sendikalar merkezileşmeden uzak, yerel ve parçalı bir yapı göstermektedir. Bu durum ulusal ölçekli güçlü bir öznenin oluşturulmasını geciktirse de öte yandan önemli bir dinamizm kaynağıdır (Çelik, 2010;157).

1950 yılına gelindiğinde, Türkiye'de her açıdan yeni bir dönemin başladığı gözlemlenmektedir. Talas'ın bu döneme ilişkin görüşlerine göre, "14 Mayıs 1950 seçimleriyle Türkiye'de ilk kez demokratik bir yoldan ve halkın özgür iradesi ile yılların ve Mustafa Kemal Atatürk devrimlerinin uygulayıcısı Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı yitirmiş ve 1946'da başta Celal Bayar olmak üzere bu partiden ayrılan

dört milletvekili tarafından kurulan Demokrat Parti seçimleri kazanmıştır. Bu yeni siyasal oluşum ve çok partili parlamenter düzene geçiş, ülkede büyük bir coşku ve umut yaratmıştır. Demokrasinin bütün kurum ve kurulları ile işleyeceği umulmuştur (Talas, 1992;131-132)”.

Boratav’a göre, “Nitekim, 1945 sonrasında Türkiye’yi etkisi altına alan uluslar arası konjonktürün iktisat politikalarına ve ekonomik gelişmeye yansımaları incelendiğinde görülecektir ki, 1950 yılı, bir dönüm noktası değil, savaş sonunda başlamış olan bir sürecin icra ve yönetiminin farklı bir siyasi kadronun sorumluluğuna geçmesini ifade eden bir değişme yılından ibarettir (Boratav, 2013;15)”.

1950’li yılların sendikal deneyim birikiminin emek tarihi yazımında genellikle küçümsendiği ve görmezden gelindiğini söylemek mümkündür. Oysa 1950’lerin birikimi ve deneyimi olmaksızın 1960’ların başındaki ayağa kalkışı anlamak mümkün değildir (Çelik, 2010:330).

Makal’a göre, “Türkiye’nin çok partili yaşama geçiş süreci ve bu süreç içerisinde Demokrat Parti’nin yeri, partinin kimlik kazanma çabalarını kaçınılmaz olarak tek parti döneminin eleştirisi üzerine inşa etmesi sonucunu doğurmuştur. Bu inşa süreci ise oluşturulmak istenen kimliğin demokrat olmasını, neredeyse zorunlu kılmıştır. Partinin çalışma ilişkileri alanına yönelik söylemleri de bu bütünle tutarlılık göstermektedir (Makal, 2002;63)”. Bu bağlamda, Demokrat Parti iktidara gelirken programında işçilere yönelik önemli ve pozitif ilkelere yer vermiştir. Savaş yıllarında (1939-1945) yüksek enflasyon, bir pahalılık dönemi ülkede meydana gelmiş ve bu durumdan doğal olarak en çok işçiler etkilenmiştir. Yaşam ve çalışma hayatının

koşulları kötü duruma gelmiştir. Savaş içinde Zonguldak ili bölgesindeki kömür madenlerinde bir tür zorunlu çalıştırma uygulamasına başlanılmış olması, bu ilin sınırlarını aşan oldukça yaygın bir huzursuzluk yaratmıştır. Demokrat Parti bu durumlardan iyi istifade etmiş ve programını da daha adil bir toplum oluşturmaya dönük hükümlerde koymuştur (Talas, 1992;132-133).

Özellikle 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından hazırlanan programda çalışma hayatına ilişkin önemli ve kapsamlı değerlendirmeler yapılırken, zaman içerisinde bunlar ortadan kalkmıştır. Şüphesiz, hükümet programları açısından en önemli değişiklik grev hakkına ilişkin olanıdır. İlk programda “demokrasi prensiplerine göre tabi bir hak olarak” nitelenen ve “içtimai nizamı ve iktisadi ahengi bozmayacak surette kanunileştireceğinden” bahsedilen grev, daha sonraki programlarda hiçbir yer bulamamıştır (Makal, 2002;72).

Bu konuda Işıklı'nın değerlendirmelerine bakacak olursak, “Demokrat partinin muhalefetteyken işçilere vaat ettikleri arasında önemli bir yeri olan *grev hakkı*”, 29 Mayıs 1950 tarihli hükümet programında da tekrarlanmıştır. Bunun peşi sıra Demokrat Parti iktidarının ilk yılında işçilere grev hakkını vermek üzere bir kanun tasarısının hazırlandığı kamuoyuna açıklanmıştır. Ancak, çok geniş kısıtlamalar taşıyan bu tasarı Meclis'e sunulmadan rafa kaldırılmıştır. DP'nin 15 Ekim 1951'de onaylanan programında ise bu haktan ve buna ilişkin olarak toplu sözleşme hakkından söz edilmez. 1952'den sonra DP iktidarının sözcüleri bu hakları vermenin kolay olmayacağını, derin incelemelere ihtiyaç gerektirdiğini açıklamaya çalışmışlar ve bu konuda özellikle sendikalardan gelen taleplere karşı gittikçe ağırlaşan baskılar uygulamışlardır (Işıklı, 2005;488)”.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ile Sovyetler Birliği arasında gelişen düşmanca ilişkiler ve ideolojik çatışmayı tanımlamak için kullanılan Soğuk Savaş kavramı, sadece uluslar arası politikanın değil, toplumsal ve siyasal yaşamın pek çok alanına da etki eden bir süreçtir (Çelik, 2010;166). Bu bağlamda, Türkiye'deki sendikal gelişimde dönemin koşullarında bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Güzel'e göre, "14 Mayıs 1950'de iktidarı alan DP'yle birlikte ABD'nin Türkiye'ye karşı 1947'den beri gösterdiği ilginin arttığını ve bu ilginin işçi hareketini de kapsadığını görüyoruz (Güzel, 1996;162)". Bu ilginin kökeninde aslında dünyada egemen olan Soğuk Savaş koşullarında aramak gerekmektedir.

Soğuk savaşın bütün cephelerde devam ettiği koşullarda sendikal alanda da yoğun bir soğuk savaş yaşanıyor ve bu nedenle Türkiye'de kurulacak bir konfederasyonun Batı yanlısı bir tutum alması hem sendikal, hem de siyasal güç dengeleri açısından önem taşıyordu (Çelik, 2010;245).

1952'de NATO'ya üye olan Türkiye'de artık bir işçi konfederasyonunun kurulması ve onun Amerikalı sendikacıların denetimindeki Hür İşçi Sendikaları Uluslar arası Konfederasyonu'na (ICFTU), üye olması kaçınılmaz hale gelmiştir. Daha 1952'den başlayarak İstanbul'a ziyaretlerde bulunan Irwing Brown ve diğer uluslar arası sendika yöneticileri bu zemini hazırlamışlardı. DP iktidarının da onayını vermesi üzerine 1952'de Türk-İş kuruldu. Türk-İş bünyesinde başlangıçta DP yanlısı işçi liderleri yanında CHP'liler ve bağımsız sendikacılarda yer almıştır (Güzel, 1966;162).

Bu bağlamda, konuyla ilgili Işıklı'nın görüşlerine göre, "1950-1960 döneminin başlarında Türk sendikacılığının siyasal özelliklerini derin bir biçimde etkileyen bir başka gelişme daha ortaya çıkmıştır. Bu, Amerikan etkisinin Türk sendikacılık hayatında kendisini göstermesidir. Truman Doktrini ve Marshall Planı uygulamalarının bir parçası olarak Amerika'nın, çeşitli ülkelerdeki sendikacılık hareketlerine, kendi uluslar arası çıkarlarına ters düşmeyecek bir biçim ve yöne verebilmek için çaba sarf ettiğini görmüş bulunuyoruz. Türkiye'de ABD Elçiliği, AID, ICFTU, AFL-CIO temsilcileri gibi çeşitli kanallarla meydana gelen bu ilişkilerin peşinden Türk-İş kurulmuştur. Özellikle AFL-CIO'nun uluslar arası ilişkiler dairesi başkan yardımcısı Irwing Brown'un önemli bir rol oynadığı bu bağlar çerçevesinde, Amerika'nın Türk sendikacılığının oluşmasına geniş katkıları görülmüştür. Çeşitli mali yardımlar ve "eğitilmek" üzere Amerika'ya sendikacı gönderilmesine ilişkin programlar, bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yöndeki gelişmeler, 1960'tan sonraki dönemde yoğunlaşmıştır (Işıklı; 2005;494-495)".

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında Türkiye yeni bir döneme geçiş yapmıştır. Her şeyden önce bu dönemde temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı bir Anayasa hazırlanarak "demokratikleşme süreci" başlatılmıştır. Bu bağlamda, sendikacılığın gelişmesini engelleyen önemli bazı engeller kaldırılmış, işçi haklarıyla ilgili fikirlerin serbestçe savunulduğu ve tartışıldığı bir dönem yaşanmıştır (Mahiroğulları, 2001).

1960 sonrası dönemde, daha çok Amerikalı uzman ve sendikacıların tesirinde teorik boyutlarda kazanarak güçlenen partiler üstü ve yapıcı sendikacılık anlayışı, siyasal

merkezin Soğuk Savaş koşullarında işçi hareketinin “sol” savrulmalara kapılabileceği endişesinden kalkarak güçlendirmeye çalıştığı bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır (Yazıcı, 2014;48). Görüldüğü gibi 1960 ve sonrası sendikacılığı da dünyadaki dönem koşullarının etkisinde kalmıştır.

1960’ların başında sendikal hareketin yükseliş döneminin başladığı ve sendikaların hem nicel, hem de nitel olarak güçlendiği görülmektedir. Bu yükseliş siyasallaşma açısından da geçerlidir. Bu dönemde göreceli olarak düşük bir sanayileşme ve işçileşme söz konusu olmasına rağmen, işçiler gerek nicel, gerekse nitel açıdan yeni bir sosyal sınıf olarak yükselmektedir (Çelik, 2010;332).

Talas’ın 1960-1970 dönemi sosyal politikasındaki gelişmeleri ele alış şekline bakacak olursak, “Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal politika tarihi içinde 1960-1970 yıllarını kapsayan dönemin özel bir yeri vardır. Her şeyden önce bu döneme 1961 Anayasası gibi her bakımdan uygar ve çağdaş bir anayasa yön vermiş ve damgasını vurmuştur. 1961 Anayasası ile birlikte Türk düşünce yaşamında bir aydınlanma ve yeniden doğuş çağı başlamıştır. Dahası sosyal politikaların oluşmasında da, özellikle 1965 sonralarına kadar, bir yeni anlayış içine girilmiştir. Bu yeni anlayışın en belirgin olgusu, işçilerin topluca kullandıkları hak ve özgürlükler alanında atılan adımlardır. Bu adımı, sendikal haklarla ilgili 1963 yasaları simgeler. Bu yasalar hükümet-işçi-işveren ilişkilerine yeni bir anlayış getirmiştir. Sendika hakkı, özgür toplu sözleşme yapma hakkı, grev hakkı uzun yıllardan beri devletin resmi düşüncesine egemen olan yasağcı felsefeyi geride bırakarak toplumun çağdaş olma istencini güçlendirmiştir (Talas, 1992;146)”. Talas’ın bahsettiği yasalardan en önemlisi ve ilki 274 sayılı Sendikalar Kanunu’dur. 274 sayılı Sendikalar Kanunu,

sendikacılık, siyaset ve devlet ilişkileri konusunda 5018 sayılı Sendikalar Kanunu'na göre, oldukça özgürlükçü bir yaklaşım benimsemiştir. Ancak kamu görevlilerinin sendikal hakları için aynı yaklaşımın benimsendiğini söylemek mümkün değildir (Çelik, 2010;327).

1960 Anayasası'nın başlattığı yeni dönemde değişen ekonomik ve siyasal konjonktürün sonucu olarak toplu ilişkiler düzeninin yasal çerçevesinde de köklü değişimler ortaya çıkmış; sendikalar artık korkulan kurumlar olarak bakılmaktan kurtulmuştur. 1963'te yasalaşan iki önemli kanun; 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve Türk işçisine ilk defa grevli toplu pazarlık hakkını veren 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu sendikal harekete yeni bir soluk getirmiştir. Dolayısıyla yasal çerçevedeki söz konusu köklü değişim nedeniyle sendikacılık, aynı şekilde sendikalaşma yeni bir döneme girmiştir (Mahiroğulları, 2001).

1960 sonrasında çevresel koşullara baktığımızda, siyasal özgürlük ve çoğulculuk konusunda köklü bir değişim görülmektedir. 27 Mayıs askeri darbesi uzun vadeli toplumsal ve siyasal sonuçlar doğurmuştur. Demokrat Parti'nin otoriter yönelimlerine tepki, toplumdaki özgürlük beklentisi ve ilerici bürokrasi ile aydın ittifakı sonucunda ortaya çıkan 1961 Anayasası, işçi hareketinin siyasallaşması ve toplumsal etkinliğinin artışı için oldukça elverişli koşullar sunuyor ve toplu iş haklarını Anayasal güvenceye kavuşturuyordu (Çelik, 2010;318-319). Bu bağlamda, 1961 Anayasası'nın 46. maddesi, "çalışanlar ve işverenler önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptir" hükmü ile Türkiye'de sendika hakkına ilk kez açık bir şekilde anayasal güvence getiriyordu (Çelik, 2010;324).

1967 yılında, işçi sınıfı hareketinin, 1962-1963 yıllarından sonra sosyalist bir çizgiya sahip İşçi Partisi ile yakın ideolojik, siyasal ve toplumsal bir ilişki içinde olmasını savunanlar, bu yılda Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kurdular. 1970 yılında, Milliyetçi Hareket Partisi ile yakın ilişkide olanlar MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu)'i kurdular. 1976'da Milli Selamet Partisi ile yakın ilişkide olanların ise HAK-İŞ (Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu)'i kurdukları görülmüştür (Taş, 2012).

Sendikalara kayıt olan işçi sayısı bakımından dönemin koşulları çerçevesinde değerlendirildiğinde, 274 sayılı Kanun'un, işçilerin aynı anda birden fazla sendikaya üye olma imkanı vermesi, işsizlik durumunda sendika üyeliğinin sürmesi, sendikalara üye oluştta ve ayrılıştta noter tasdikine lüzum görülmemesi, DİSK, MİSK ve Hak-İş'in kurulması sonrasında sendikalar arası rekabetin giderek artmasıyla her sendikanın üye sayılarını yüksek göstermek istemesine neden olmuştur. Bu bağlamda, sendikalı işçi sayısında 1966 yılına kadar ani bir artış yaşanmazken, 1967'de DİSK'in kuruluşunun ardından sendikal rekabetin başlamasıyla sendikalı sayısında giderek büyük artışlar görülmüştür (Mahiroğulları, 2001).

Işıklı'ya göre, "Türk-İş'in "partiler üstü politikası"na karşı beliren ilk tepkinin sonucunda DİSK doğmuştur. Fakat bu yönde beliren tepkiler DİSK ile sınırlı kalmamıştır. DİSK'i oluşturan sendikalar ayrıldıktan sonra da Türk-İş içinde "partiler üstü politika"ya karşı farklı tonda da olsa belli bir muhalefet daima var olmuş ve bu muhalefetin giderek yaygınlaşması, yoğunlaşması ve oldukça belirgin bir çizgide yerini alması sonucunda "sosyal demokrat" olarak tanımlanan sendikacılık hareketi doğmuştur (Işıklı, 2005;556)".

Toplumsal dinamikler yerine, üst yapıdaki ivmelerle belirlenen tüm toplumsal değişmelerde olduğu gibi, sendikal hakların elde edilmesinde de işçi sınıfının önemli bir rolü olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle sendikalaşmanın öyküsü 1970’li yıllara dek, bir hareketin öyküsü olmaktan çok, bir örgütlenmenin öyküsüdür (Yorgun, 2005).

1970’li yıllar sendikalar için pek de parlak geçmeyen yıllar olarak adlandırılmaktadır. Bunun nedenini Talas’ın açıklamalarında görebilmemiz mümkündür. “1970 sonrası dönemi değişik nitelikler göstermektedir. 1968’de Türkiye’de başlayan öğrenci olayları, toplumun huzursuzluğu, hükümetlerin umursamazlığı ve yanlış politikaları sonucu büyümüş ve 12 Mart 1971 ara rejimine gelinmiştir. Bu rejimin sürdüğü iki buçuk yıl yarı faşist bir dönem yaşanmıştır. 1971 Martından 12 Ekim 1973 seçimlerine kadar sendikacılık faaliyetleri, toplu pazarlıklar ve grevler geniş ölçülerde kısıtlanmıştır. İşverenler sonraki işçi-işveren ilişkileri bakımından sakıncalarla dolu bu ara rejimi benimsemişlerdir. Bu rahat, grevsiz, toplu sözleşmesiz yıllara alışmışlar, 1960 öncesini arar gibi olmuşlardır (Talas, 1992;222)”.

1970-1980 zaman aralığı, Türkiye’nin çok çalkantılı ve bunalımlı bir zaman aralığını ifade etmektedir. Soğuk Savaş’ın Türkiye’ye uzanan boyutlarının oluşturduğu terör ve sosyal çatışma zemini ile birlikte, ekonomik krizlerin beslediği kaos ortamı, emekleme dönemi tecrübelerini yaşayan Türk sendikacılığının da ciddi sorunlar ve bölünmelerle karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur (Yazıcı, 2014;48).

1980 yılına gelindiğinde Türkiye ve işçi hareketi açısından çok önemli bir gelişme olan Askeri Darbe ile karşılaşmaktayız. Talas bu dönem için, “Bu dönem yakın tarihimizin kendine özgü bir dönemi olup, çağdaşlaşma çabalarının hızını kesen ve

toplumsal her alanda gerilere çeken nitelikler taşır (Talas, 1992;229)” demektedir. Bu bağlamda, bu dönem Talas’ın belirttiği gibi her alanda geri çekilmeden işçi hareketi de etkilenmiştir.

Türk demokrasi anlayışı, 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesiyle kesintiye uğramış; üç yıl süren bir ara dönem yaşanmıştır. Endüstri ilişkilerini şekillendiren yasal çerçeve, başta 1982 Anayasası olmak üzere 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu bu ara dönemde hazırlanmıştır. Yasa koyucu, endüstri ilişkilerini şekillendiren yasal çerçeveyi hazırlarken, 1980 öncesi yaşanan olayları göz önüne almış; yeni düzenlemelerde; gerek 1961 Anayasası, gerekse 274 ve 275 sayılı Kanunlarla işçilere sağlanan bazı hakları sınırlama yoluna gitmiştir (Mahiroğulları, 2001).

1980’li yıllar, bir bütün olarak emek gelirlerinin safi hasıla içindeki paylarının gerilediği; ancak hem görece olarak, hem de mutlak anlamda büyüyen artık kitlesinin paylaşımında ticari ve maliye sermaye ile rant tabakalarının sanayicilere göre, bilinçli politikaların da etkisiyle, çok daha avantajlı bir konuma getirildiği bir dönem olarak nitelendirilebilir (Boratav, 2013;169).

1980 dönemine ilişkin Yorgun’un değerlendirmelerine bakacak olursak, “ Dünyada meydana gelen değişimin ekonomik küreselleşme, ulus devletinin etki alanını daraltma, uluslar arası ilişkileri ve standartları sermaye lehine artırma yönünde gelişmesi, başta sendikalar olmak üzere piyasaya müdahale eden kural ve kurumların gücünün kırılmasına neden olmakta ve bu yüzyılda sendikaların varlıklarını tartışılır kılmaktadır. Genel olarak ekonomik koşullar ve izlenen ekonomi politikaları, teknolojik değişimlere bağlı yeni üretim ve çalışma biçimleri, uluslar arası rekabetin

yoğunlaşması, devletin ve işverenlerin sendikalara ve endüstri ilişkilerine yaklaşım tarzı, sendikacılık ve toplu pazarlığı etkileyen başlıca faktörler arasında yer almakta ve sendikalar bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Dünyadaki gelişmelere paralel olmasa da, 1980 sonrasında Türkiye’de ortaya çıkan ekonomik, teknolojik, sosyal, siyasal ve hukuki değişikliklerin sendikaları etkilediği bir gerçektir (Yorgun, 2005)”.

Yazıcı’nın 12 Eylül Askeri Müdahalesi sonucu işçi hareketinde yaşanan durumu anlatmasına baktığımızda, “1980’e kadar parçalanma ve çalkantı içersinde yoluna devam eden Türk İşçi Hareketi, 12 Eylül ile tam bir şok yaşamıştır. Darbe sonrasında bir kısım, Türk-İş dışındaki, konfederasyonların faaliyetlerinin durdurulması, bir kısmının daha sonra kapatılması, önemli bir sendikacı grubun yargılanması, toplu sözleşme düzenin bir süre için askıya alınması, şokun boyutlarını ortaya koymaktadır. 12 Eylül sonrası dönemde negatif sayılabilecek şartlarda yeniden başlayan sendikal çalışmaların, uzun zaman kırılıp dökülenlerin onarma gayreti ile sınırlı kaldığı bilinmektedir. Hatta işçi hareketinin henüz onarılmamış bazı tahribatlarla yeni bir yüzyıla girdiği de burada belirtilmelidir (Yazıcı, 2014;49-50)”.

12 Eylül’ün işçi hareketi açısından önemli bir neticesi, merkezileşmiş milli tipteki bir sendikacılığa geçilmesi olmuştur. Merkezi güçlendiren barajlarla güçlü sendikaları koruyarak, sendikal alanda bir istikrar yaratmayı amaçlayan 12 Eylül sonrası koşullar, başlangıçta Türk-İş ve Hak-İş’in faaliyetleri ile sınırlı bir sendikal hayata imkan verirken, 1992 sonrası DİSK’in yeni bir bakış açısı ile yeniden faaliyete geçmesi neticesinde farklı bir boyutta yoluna devam etmiştir (Yazıcı, 2014;50).

Yorgun’a göre, “Dünyada yaşanan ekonomik küreselleşmeye paralel olarak, 1980’lerin ortalarından itibaren Türkiye’nin dışa açık ekonomik politikaları

benimsemesi gerek ticari ve gerekse uluslar arası bağlarını güçlendirmektedir. Dışa açılma süreci, aynı zamanda dış etkilerin tesirini de her alanda arttırmaktadır. Başta özelleştirme olmak üzere, uygulanan yeni ekonomik politikalarla kamu kesiminin etkinlik alanının daraltılması, kamuda istihdamın sınırlandırılması, devletin küçültülmesi gibi köklü değişikliklerle, büyük bir dönüşüm gerçekleşmiştir. 1980’den günümüze ithal ikameci sanayileşme stratejisinden dışa açık büyüme stratejisine; korumacı dış ticaret politikalarından serbest ticarete ve kapalı ekonomiden dışa açık ekonomiye ve AB (Avrupa Birliği) ile bütünleşmeye doğru hızlı bir değişim yaşanmıştır (Yorgun, 2005)”.

Bugün 21.yüzyılın başında, dünyanın bilgi çağına doğru geçirdiği büyük değişim, Batı toplumlarını çok köklü bir biçimde etkilemekte, sanayi toplumu denilen tarihi olgunun yapısında çok ciddi değişiklikler yapmaktadır. Sanayi toplumunun sivil toplum kurumlarında sarsıcı düzeyde gözlenen gelişmeler, sivil toplum kuruluşları olarak sendikaları da etkilemektedir.

Özetle, Türk Endüstri ilişkileri sistemi 150 yıllık tarihi gelişimi içinde 1845’lerin “Polis Nizamnamesinden”, “Modern İş Yasalarına”, “Ameleperver Cemiyetleri”nden milyonluk işçileri örgütleyen “Sendikalara”, dağınık iş bırakma eylemlerinden, örgütlü iş uyuşmazlığına ve mücadelelerine ulaşmıştır (Yorgun, 2005).

1.2 GÜNÜMÜZ KOŞULLARINDA SENDİKACILIĞIN DÖNÜŞÜMÜ

Günümüz koşullarında sendikacılık hareketinin dönüşümünü ele alırken, dönemselleştirme olgusundan faydalanmamız gerekli olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle 1983 tarihli bir kanun olan, 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın yürürlükte kaldığı sürede yaşanan gelişmeleri ve sonrasında yürürlüğe giren 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ele alınacaktır.

20.yüzyılın sanayi toplumunda sendikaların, başlangıç döneminde niteliklerinin çok ötesinde özelliklere ve etkinliğe sahip bir sivil toplum kuruluşu oluşu ile karşılaşmaktadır. Sanayi toplumu ve onun siyasal kültürü ile özdeş bir kurum olarak modern sendika şüphesiz yirminci yüzyıla damgasını vuran en önemli kurumlardan biridir. Bu bağlamda, sendikalar 20.yüzyılda, emeği en iyi şartlarda satan örgüt olmaktan çıkmış, sanayi toplumunun bir ögesi olmuş güçleri ve yalnız üyeleri ile sınırlı olmayan etkinlikleri ile vazgeçilmeyecek kurumlar haline gelmişlerdir. Sendikaların bir toplumun hayatında vazgeçilmeyecek derecede önemli bir yer edinmeleriyle başlayan süreç, aynı zamanda ekonomiden siyasete, çevre sorunlarından sosyal güvenlik sorunlarına kadar yaşamın tüm alanında belirleyici bir aktör olarak sendika olgusunu öne çıkarmıştır.

20.yüzyılda Türkiye ekonomisinin, bilindiği gibi, dünya pazarlarına açılması 1980-83 dönüşümü ile başlamış, 1989-90'da da tamamlanmıştır. Ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve dış finans piyasalarıyla eklemlenme süreci bu gelişmeleri yakından izlemiş ve Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllara tamamıyla dışa açık bir ekonomi konumunda girmiştir (Yeldan, 2013;25).

1970'lerden itibaren dünyada ortaya çıkan küresel manada değişim dalgası ve 1980 yılından sonra Türkiye'de esen değişim rüzgarları; ekonomik sosyal siyasal ve kültürel yapıda derin değişikliklere neden olmuştur. Hiç şüphesiz bu değişim dalgasından sendikalarda etkilenmiştir. 1980 sonrası sendikalardaki en önemli değişim; merkezileşmenin artması, sendikal bölünmenin memurları da kapsayacak şekilde devam etmesi, 1995 yılına kadar kamu kesiminde çatışma ağırlık ilişkilerin egemen olması ve 1990 yılından sonra yoğunlaşan ve önlenemeyen üye kayıpları şeklinde olmasıdır (Yorgun, 2005).

Modern sendika kavramını iyi anlayabilmek, bir bakıma sendikanın doğduğu ve geliştiği sosyal ve kültürel dokuyu iyi anlayabilmekle mümkündür (Yazıcı, 2014;36). Bu bağlamda, Türkiye'de modern anlamda sendikacılık alanında yapılmış Kanunları ele alacağımız bu bölümde, geçmişin izlerini taşıyan uygulamalara rastlayabilmekteyiz.

1.2.1 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu İncelemesi

Küreselleşme sürecinin somut sonuçlarından biri olan “uluslar arası rekabet” olgusu, 1980 sonrası dönemde sendikaların başında Demokles'in kılıcı sallanıp durmaktadır. Bu ve diğer nedenlerden dolayı sendikacılık, günümüzde geleneksel işlevlerini yapmamaktadır (Mahiroğulları, 2012).

1961 Anayasası ile 1982 Anayasası'nın getirdiği “iktisadi olarak zayıf kesimlerin korunması” anlayışı yerini “eşitsizlikler arasında denge” anlayışına terk etmiştir. Bu nedenle, 1983 yılında çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu

İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunları sendikal hak ve özgürlüklerin sınırlarını küçültmüş, ekonomik ve toplumsal hakları geliştirme koşullarını da ağırlaştırmıştır.

Ancak, örgütlenme sonunun önündeki engelli sadece kanunlardaki kısıtlayıcı maddeler olarak görmek yanlış olacaktır. Kayıt dışı ekonomi, özelleştirme, alt işveren uygulamaları ve izlenen ekonomi politikaları da sendikal örgütlenmeyi yakından etkilemiştir (Kutal, 2005). Çalışmamız itibari ile kanunu ele alacağımızdan dolayı, diğer konulara bu çalışmada yer verilmeyecektir.

5 Mayıs 1983 tarihli ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, Cumhuriyet'in üçüncü sendikalar yasasıdır. Birincisi, çok partili siyasal yaşama giriş yıllarının hemen başlarında kabul edilen, kapsamı sınırlı, oldukça yasaklayıcı ve yetersiz bir kanundu. Fakat bir dereceye kadar başlangıç olup; sendikasız demokrasi olmaz kavramının bir ürünü olmuştur. Türkiye'nin ilk sendikası Türk-İş, bu yasanın çerçevesi ve sınırları içinde kurulmuş, Türk-İş'in ve siyasal rejimin henüz tam demokrasiye ulaşmamış olmasının bütün olumsuzluklarını yaşayarak 1960'lara kadar gelmiştir. İkincisi; sendika hakkı, 1961 Anayasası ile bütün çalışanlar açısından güvence altına alındıkta sonra, 1963'te çıkarılan Sendikalar Yasasıdır. Bu yasanın yürürlükte kaldığı dönemde (1963-1980) Türk sendikacılık hareketi en rahat, bir ölçüde görkemli, en etkin dönemini yaşamıştır. Üçüncü Sendikalar Yasası, araya iki yılı aşkın bir boşluk girdikten sonra 1983'te kimi üniversite elemanlarının da katkıları ile oluşturulup kabul edilen yasadır. Bu bağlamda, bir bütün olarak değerlendirildiğinde 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, sendikal alanda atılmış bir geri adımdır. Dönemin siyasal anlamadaki yetersizliklerini, özgürlükçü, çoğulcu ve katılımcı demokrasi anlayışı ile uyuşmayan bütün olumsuzlukları yansıtmaktadır (Talas, 1992;249-251).

Görüldüğü gibi dönemin koşullarında çıkartılan bu yasa, doktrinde oldukça eleştirilere maruz kalmıştır. Güzel'in bakış açısından 2821 sayılı Kanun'a bakacak olursak, "Yeni Sendikalar Kanunu (2821 sayılı Sendikalar Kanunu)'nun amacı, sendikalaşma hakkını birçok yasak ve kısıtlamayla sınırlanmaktadır. Ayrıntılara girmeden birkaç noktada yeni yasanın niteliklerini sendikacılığa getirdiği sınırları belirtelim. Yasa hükümlerini incelediğimiz zaman genel olarak şöyle bir izlenim ediniyoruz: "Yasaklar dışındaki her şey serbesttir." Ancak, yasaklar o kadar çok ki, serbest olanlar asgari düzeyde kalmaktadır. Yasa maddeleri iki veya üç bölümde düzenlenmiş; ilk bölümde Avrupa ülkelerinde olduğu gibi sendikal haklar tanınmış, diğer bölümlerde ise bu haklar yok edilmiştir (Güzel, 1996;269)".

Ayrıca, Kutal'ın değerlendirmesine bakacak olursak, "1982 Anayasası, 2821 ve 2822 sayılı yasalarla sendikal örgütlenmeye ciddi engellemeler getirilmiştir. Çalışanların bir kısmı örgütlenme hakkından yoksun bırakılırken (2821, Madde:21), sendikaların faaliyetine ciddi sınırlamalar konulmuş, sendikalar devletin idari ve mali denetimi altına alınmıştır (2821, Madde:52). Bu kısıtlamaların bir kısmı sonraki yıllarda Anayasadan ve yasalardan çıkarılmıştır. Ancak kamu görevlilerinin örgütlenme hakları önünde hala ciddi kısıtlamalar olduğu; özel okul öğretmenlerinin sendikalaşmasına 625 sayılı yasanın koyduğu yasağın devam ettiği, kamu kesiminde işçi-memur ayırımına çözüm bulunamadığından binlerce işçinin kamu görevlisi statüsü ile çalıştırıldığı, bunların özgür toplu pazarlık ve grev haklarından yararlanamadıkları bir gerçektir (Kutal,2005)".

1982 Anayasası'nın kişi hak ve özgürlüklerine yönelik sınırlamaları, yasaklamaları, başta Sendikalar Kanunu olmak üzere bu dönemde çıkarılan belli başlı yasalara geniş

ölçüde yansımıştır. Dönem şartlarında genel kabul göre olgu, 1982 Anayasası ile çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı bir demokrasinin gerçekleşmeyeceğidir. Bu bağlamda, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun genel niteliklerine bakacak olursak, bir bütün olarak sendikalar yasası özgür sendikacılıkla bağdaşmayan düzenlemeleri içinde barındırmıştır. Sendikaların hem klasik, hem de toplumsal yaşama dönük görevlerini kısıtlamıştır. Sendikayı, bir başka deyişle örgütlenme özgürlüğünü, sınırlandırmıştır. Meslek ve işyeri esasına göre sendika kurulmasını yasakladığı gibi, Türk sendikacılık hareketi tarihi içinde ve 1960 dönemi önemli bir yeri bulunan sendika birliklerinin kurulmasını yasaklamıştır. Yalnız işkolu esasına göre sendikaların kurulacağı belirtilmiştir (Talas, 1992;250-251).

Kanuna dair bir başka eksiklik sendikalaşma oranlarının belirlenmesinde göze çarpmaktadır. Mahiroğulları'na göre, "Sendikalaşma oranları ile ilgili sağlıksızlık, öncelikle yasal çerçeveden kaynaklanmaktadır. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 24. ve 25. maddelerinin, kısa süreli işten ayrılmaların sendika üyeliğini etkilemeyeceğini ve sendika üyeliğinden istifa edenlerin üyeliğinin bir ay sonra sona ereceğini hüküm altına alması, kuşkusuz net sendikalı işçi sayısının hesaplanamamasındaki engellerden biri olmuştur. Dolayısıyla Yasa'nın adı geçen maddelerindeki esnekliğe bağlı olarak, ilgililerce yasal sürenin istismar edilmesi, neticede emekli olan işçinin, işkolu değiştiren ve vefa eden işçilerin resmi makamlara geç bildirilmesi yada resmi makamların kendilerine ulaşan bilgileri sadece bildirdiği dönem için değerlendirmeye tabi tutmaları, başka bir deyişle geriye dönük olarak listeleri güncelleştirmemeleri istatistiklerin sıhhatli olmasını büyük ölçüde etkilemiştir (Mahiroğulları, 2001).

Bu bağlamda, Türkiye'deki sendikalaşma oranlarının sağlıklı hesaplanmasına neden olan hususların önüne geçilmesi için çeşitli zamanlarda yasal düzenlemeler yapılmış; ilk olarak 1998 tarih ve 3449 sayılı Kanun ile sendikaların üye bildirimlerinin yenilenmesi ve yenilenen bu bildirimlerde yer alan işçilerin üyeliklerinin noter tasdikinden geçirilmesi istenmiştir (Mahiroğulları, 2001).

Yorgun'a göre, "Sendikalar, dünyada küresel koşulların ortaya çıkardığı problemleri çözmek için merkezileşirken, Türkiye'de 1980 sonrasında çıkarılan yeni Sendikalar Kanunu (2821 sayılı Kanun) ile merkezileşme zorunlu kılınmıştır. Yetkili sendika olabilmek için iş kolunda çalışan işçilerin en az %10'unu örgütlenme zorunluluğunun getirilmiş olması, işyeri ve meslek sendikacılığının yasaklanması gibi yasal düzenlemeler, örgütlenme özgürlüğüne getirdiği sınırlamalar nedeniyle eleştirilmektedir. 1980 öncesinde yaşanan sendikal parçalanma dikkate alındığında, olumlu karşılanan işkolu sendikacılığı, dünya sendikal hareketinde tekrar önem kazanan işyeri ve meslek sendikacılığı karşısında olumsuz bir gelişme olmuştur (Yorgun, 2005)".

Bu bağlamda, işkolunda çalışan işçiler için %10 örgütlenme zorunluluğuna yöneltilen bir başka eleştiri ise, 1980 sonrası toplu iş sözleşmesi yapabilmek için yetkinin işkolunda %10 barajına bağlı olması hesabıyla, sendikaların yasal boşluklardan yararlanarak, üye sayılarında kendilerine zarar verecek şekilde gelişen değişiklikleri yetkili makamlara bildirmekten kaçınmaları, böylelikle üye sayılarını olduğundan daha fazla göstermek istemeleridir (Mahiroğulları, 2001).

Sendikaların kanunda belirtilen kuruluş esasları ile ilgili düzenlemeler ise şu şekildedir: Güzel'e göre, "2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 6. maddesine göre,

”Sendika ve konfederasyonlar önceden izin almaksızın kurulabilir”. Oysa gerçekte durum türümüyle farklıdır. Yeni tüzel düzenleme çerçevesinde, işçi haklarını ciddi bir biçimde korumak amacıyla yeni bir sendikanın kurulması çok zor hatta imkansız kılınmıştır. Bu bağlamda, işyeri ve işletme sendikası kurulması yasaklanmış, sadece iş kolu düzeyinde sendika kurulması öngörülmüştür (Madde-3). Çalışma Bakanlığı tarafından iş kolları yeniden düzenlenmiş, sayıları da azaltılarak 28 işkolu belirlenmiştir. Böylece, yerel düzeydeki güçlü sendikalar ya işkolundaki Türk-İş üyesi sendikaya katılmak, ya da eylemsizlikten –toplu iş sözleşmesi ve grev de yapamayacağından- kendini fesih etme arasında tercih yapmaya zorlanmıştır (Güzel, 1996;270).

2821 sayılı Sendikalar Kanunu’nun 32. ve 33. maddeleri sendikaların faaliyetlerini ve çalışma alanlarını belirleyip düzenlemektedir. Bu belirleme içinde en önemli diyebileceğimiz, toplu iş sözleşmesi yapmak, iş uyuşmazlığı çıkarmak ve grev kararı vererek bunu yönetmektir. Ama sendika her zaman, özellikle 1980 sonrasında, çok yanlı çalışmalarda bulunan, çeşitli amaçları olan ve toplumsal yaşantıda işçilerin türlü çıkarlarını savunmaya, geliştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Faaliyetlerine kamu düzeni, kamu sağlığı ve güvenliği nedenleriyle olsa bile, caydırıcı ve etkinlikleri sınırlayıcı, yasaklayıcı karışımlar, çerçeveler çizmeler yarar sağlamayacağı gibi özgür sendikacılıktan uzaklaşma sonucunu getirir (Talas, 1992;252).

Sendikal hak ve özgürlük bakımından dikkat edilmesi gereken husus, sendikaların hükümet tarafından denetlenmesidir. Çünkü sendikaların denetimi, sendikaları işlemeziğe götürmektedir. Sendikaların denetimi konusuna Anayasa’da dahi yer verilmiştir. Gerçekten 1982 Anayasası, 52. maddesinde, sendikalar üzerinde devletin

idari ve mali denetimini ilke olarak kabul etmiş, bunun yasa ile düzenleneceğini belirlemiştir. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, bu anayasal ilkeden yola çıkarak 47-48-49-50. ve 51. maddelerinde ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir. Böylece sendikaların ömürleri ve faaliyetleri geniş ölçülerde devlet denetimine alınmış ve özgür sendikacılık anlayışı ile bağdaşması güç boyutlara ulaşmıştır (Talas, 1992;253).

2821 sayılı Kanun ile aynı dönemde ve aynı tarihlerde çıkan 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ise 2821 sayılı Kanun'dan çok farklı özellikler taşımamaktadır. Şöyle ki, özellikle kanunun da adı olan *grev* konusunda çok fazla kısıtlayıcılığa gidilmiştir.

Bu bağlamda, 1980 darbesinden sonra yürürlüğe konulan 2822 sayılı TİSGLK, grev hakkını düzenlerken ona ciddi yasaklamalar ve sınırlamalar getirmiş ve uygulanmasını neredeyse imkansız hale sokmuştur. Bu yasaklar ve sınırlamalar 1982 Anayasası'nın içinde, "Grev Hakkı ve Lokavt" başlığı ile yer almıştır. Anayasada yer alan ve işçiye tanınan bu hak, çok fazla sınırlamaya maruz kaldığı için kendi has muhtevasını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Şöyle ki, işçiler grev hakkını ancak, "Toplu İş Sözleşmesinin yapılması sırasında ve uyuşmazlık çıkması halinde sahiptirler" halinde elde edebilmektedirler. Aynı hüküm 1983 tarihli TİSGLK aynı sözcüklerle ifade edilmiştir (Madde:25). Bu hükümlere göre toplu iş sözleşmesi sırasında grev yapılması artık mümkün değildir. Dolayısıyla, imzalanan bir TİS'in uygulaması tümüyle işverenin iyi ya da kötü niyetine bırakılmıştır. İşçinin ve sendikanın elinden, işvereni TİS hükümlerini getirmeye zorlayıcı en etkin çare olan grev elinden alınmıştır (Güzel, 1996;278-279).

Sonuç olarak, her iki yasanında bu kadar sınırlayıcı ve yasakçı ilklere sahip olmasının arkasında 1980 Askeri Müdahale'sinin etkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu çerçevede, askeri darbe öncesinde sendikaların faaliyetlerinden rahatsız olan otoritenin böyle bir düzenlemeye gitmiş olduğunu söyleyebiliriz.

1.2.2 6356 Sayılı Sendikalar Kanunu İncelemesi

Yirminci yüzyılın son 10 yılı, başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere bütün dünyada sendikaların amaçları ve geleceği ile ilgili belirsizliklerin yoğun olarak tartışıldığı bir dönem olmuştur. Endüstriyel yeniden yapılanma ile paralel olarak piyasaların gittikçe serbestleşmesi ve dışa açılması, genel olarak ekonominin ve istihdamın yapısında önemli dönüşümlerin ivme kazanması; iktisadi, sosyal ve siyasi alanın en önemli aktörü olan sendikaları, hemen her yerde ciddi zorluklarla karşı karşıya bırakmış, üye sayılarında önemli düşüşler görülmüştür. Endüstri ilişkileri ve sendikaların geleceği ile ilgili olarak genel kabul gören görüş, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere bütün dünyada yaşanan iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda değişiklikler ve dönüşümler sebebiyle endüstri ilişkileri ve sendikaların önemli bir geçiş ve dönüşüm sürecini yaşadığıdır (Aykaç, 2000).

Gökbayrak'ın da belirttiği gibi, “21.yüzyıl kapitalist bölüşüm ilişkilerinin şekillenmesinde finans sektörünün belirleyici yapısı ve bu kapsamda ortaya çıkan dönüşümler, kapitalizmin Altın Çağ Dönemi'nin bölüşüm ilişkilerinde belirleyici olan sendikaların rolünün önemli ölçüde sarsılmasına neden olmuştur. Kapitalizmin Altın Çağ dönemindeki Taylorist-Fordist kitlesel üretim modeli, sendikaların başarılı bir şekilde örgütlenme ve hak kazanmalarına ortam sağlamıştır. Bu dönemde, siyasal

alandanda egemen demokratik korporatizm modeli, güçlü sosyal demokrat partiler, merkezi yapıdaki işçi sendikaları ve işveren örgütleri, üçlü yapıdaki mekanizmaların ekonomi ve sosyal politikaları belirlemesi, genişlemekte olan sosyal refah devleti uygulamaları, sendikaların ekonomik ve toplumsal yaşamda güçlenmesini sağlamıştır (Gökbayrak, 2012)”.

“2001 yılından itibaren yeni bir yüzyıla giren şanslı (!) kişilerden birileri olacağız. Aslında önümüzdeki yüzyılda “artık her şeyin eskisi gibi olmayacağını söyleyenler” her zaman olduğu gibi haklı çıkacaklar. Doğal olarak değişen sadece tarih olarak kalmayacak, toplumu oluşturan bütün unsurların değişimine bir süre tanık olacağız (Lordoğlu, 2000)”.

Lordoğlu’nun yukarıda belirttiği gibi, 2000’li yıllardan itibaren dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler Türkiye’yi de etkilemiştir. Bu yıllarda hala Askeri Darbelerin çıkarmış olduğu iki Sendika Kanunu (2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu)’nun etkisinde olan Türkiye; özellikle çalışma hayatında yaşanan gelişmelere adapte olmakta oldukça zorlanmıştır. Yaklaşık 30 yıl yürürlükte kalan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu artık çağın gereklerine yanıt verememekte ve çalışma hayatının temel dinamiği olan sendikaları kısıtlayıcı hükümleriyle, çalışanların hareket alanını kısıtlamaktadır. Bu çerçevede, 2012 yılına gelindiğinde yeni bir yasa yapma ihtiyacı dönemin hükümeti tarafından hissedilmiş ve yeni bir yasa yürürlüğe konulmuştur.

Dereli’ye göre, “Endüstriyel ilişkiler sistemimizde reform yapmayı gaye edinen Toplu İş İlişkileri kanun tasarısı 18 Ekim 2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet

Meclisi'nde kabul edilerek 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu adıyla 7 Kasım 2012 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir (Dereli, 2013)". Bu bağlamda Dereli'nin de vurguladığı gibi, yeni sendikalar yasası çalışma hayatına yeni bir soluk getirmek amacıyla çıkarılmıştır.

Şahlanan'ın belirttiğine bakacak olursak, "07 Kasım 2012 tarihli Resmi Gazetede Yayınlanarak yürürlüğe giren 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Ülkemizde İşçi-İşveren ilişkileri bakımından yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır. Bilindiği gibi 1961 Anayasası ile öngörülen Sendika, Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Hakları, 1963 yılında kabul edilen 274 ve 275 sayılı kanunlara dayanılarak 1980 yılına kadar yaklaşık 17 yıl uygulanmıştır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile askıya alınmış daha sonra da kabul edilen 1982 Anayasasında Öngörülen Sendika Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Hakları 1983 yılında yürürlüğe konulan 2821 sayılı Sendikalar ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunlarına dayanılarak uygulanmıştır. Ancak 2821 ve 2822 sayılı kanunlarda yer alan bazı düzenlemelerin Uluslararası Çalışma Teşkilatı (İLO) tarafından özellikle 87 ve 98 sayılı sözleşmelere aykırılığı iddiasıyla yapılan eleştiriler, 12 Eylül 2010'da halk oylamasıyla onaylanan 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı kanunla Anayasanın 52, 53, 54. maddelerinde yapılan değişiklikler ve 2821 ve 2822 sayılı kanunların aradan geçen yaklaşık 30 yıllık uygulanmasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle yeni bir kanun yapma ihtiyacı son yıllarda hep dile getirilmekteydi. Bu nedenlerle son 10 yıl içinde çok sayıda yasa taslaklarının tartışılmasını ve sosyal taraflar arasındaki diyalog çabalarını takiben yasa koyucu 2821 sayılı Sendikalar ve 2822 Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt kanunlarını yürürlükten kaldırarak 6356 sayılı "Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu" adıyla tek bir kanun olarak

yasalaştırmıştır. Türk İş Hukukunu ILO sözleşmeleri ile uyumlu hale getirmeyi ve uygulamada karşılaşılan sorunları zmeyi amaçlayan bu yasa bazı olumlu düzenlemeleri dışında aynı zamanda bazı boşluk ve sorun yaratabilecek hükümleri de taşımaktadır (şahlanan, 2013)”.

Yeni bir sendika kanunu yapma ihtiyaına Dereli'nin değerlendirmesiyle bakacak olursak, "Türkiye'de sendikalar ve toplu iş sözleşmesi konusunda yeni bir yasal düzenleme yapmanın gerekçeleri şöylece özetlenebilir: 1- küresel rekabet ve artan işsizlik karşısında g kaybeden sendikacılığı çoğulcu demokrasinin kaçınılmaz bir ögesi olarak teşvik etmek ve güçlendirmek, 2- 12 Eylül 1980 döneminin kısıtlayıcı ve günümüze dek uluslararası kuruluşlarca eleştirilen düzenlemelerini değiştirip özellikle ILO'nun 87 ve 98 sayılı Sözleşmelerine uyum sağlamak, 3- 2821 ve 2822 sayılı yasaların otuz yıllık uygulamasında ortaya çıkan bazı sorunlara çözümler getirmek, ve 4- çeşitli sebeplerle ve esas itibariyle işkolu barajının etkisiyle tıkanan toplu pazarlık süreçlerinin nn açmak (Dereli, 2013)”. Bu bağlamda, özellikle uluslar arası kuruluşlara uyum sağlama açısından, ülkemiz küresel gelişmelere yabancı kalmamaktadır. Türkiye, rgtlenme ve Toplu Pazarlık Hakkına dair 98 sayılı Uluslar arası alışma Sözleşmesini 1951'de, sendikal haklara ilişkin 87 ve 151 sayılı uluslar arası çalışma sözleşmelerini de 2003 yılında onaylamıştır (Sur, 2013).

Daha önce bilindiği gibi, iki ayrı kanunda yapılan düzenlemeler 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile tek bir kanunda toplanmasının haricinde, 6356 sayılı kanunun en önemli yeniliği toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi ve sendikal güvenceler konusunda olmuştur (Caniklioğlu, 2012).

Yorgun'a göre, "6356 Sayılı Kanun'un genel gerekçesinin giriş bölümünde Kanunun neden çıkarılmak istendiği açıklanmış ve bu bölümde "toplular iş ilişkilerini düzenleyen kanunların özgürlükçü bir tutumla ele alınması" ifadesi yer almıştır. Bu ifade hem daha önceki kanunlar hakkında bir değerlendirme içermekte hem de yeni kanunun hangi ilke doğrultusunda hazırlandığını ortaya koymaktadır. Gerekçenin giriş cümlesinden anlaşıldığı gibi değiştirilen 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu yeterince özgürlükçü sayılmamış ve değiştirme ihtiyacının doğduğu vurgulanmıştır. Ayrıca yeni kanunun daha özgürlükçü bir kanun olacağı giriş bölümünde yer almıştır (Yorgun, 2013)".

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun sosyal tarafların geniş ölçüde mutabakatı ile hazırlandığı doktrinde ifade edilmiştir. Kanunun Genel Gerekçesine göre, 2010 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri, ILO normları ve Türkiye'nin AB'ye üyelik perspektifi, çalışma hayatının yapısal sorunları, yargı kararları, doktrindeki görüşler, bu Yasanın hazırlanmasında dikkate alınmıştır. Yasa Gerekçesinde, mevcut düzenlemeler nedeniyle ülkemizin ILO'nun denetim mekanizmasının etkisiyle uluslararası alanda "hak etmediği bir muameleye maruz kaldığı"na işaret edilmekte ve "bu durumun farkında olarak, Kanunda sendikal hak ve özgürlükler ile serbest toplu pazarlık süreçlerinin 87 ve 98 No'lu ILO Sözleşmeleri dikkate alınarak yeniden düzenlendiği" belirtilmiştir (Sur, 2013).

Yorgun'un kanunun genel gerekçesi ile ilgili görüşlerine bakacak olursak, Genel gerekçede, kanunun sadece ulusal ihtiyaçları dikkate alınarak yazılmadığı, uluslararası kaynakların ve normların da dikkate alındığı belirtilmektedir. Örgütlenme özgürlüğü, güvencesi ve toplu iş sözleşmesi hakkına ilişkin hususlarda uluslararası düzenlemelere uyumu sağlayacak düzenlemelerin yapıldığı gerekçede şu cümlelerle

ifade edilmiştir: “Sendika kurma, sendikaya üyelik, sendika yöneticisi olma, sendikal güvenceler, sendikal faaliyetler, sendikaların işleyişleri, denetimleri, serbest toplu pazarlık, iş uyuşmazlıklarının çözümü ve toplu iş sözleşmelerinin düzeyi, 87 ve 98 numaralı sözleşmeler paralelinde düzenlenmiştir (Yorgun, 2013)”.

6356 sayılı Kanunda grev hakkının düzenlenmesine ilişkin olarak da eskisine göre farklı düzenlemeler getirilmiştir. Kanunda önce grev olgusu tanımlanmış (Madde:58/1), daha sonra 2822 sayılı kanunda olduğu gibi, “Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde, işçilerin ekonomik ve sosyal durumları ile çalışma şartlarını korumak ve geliştirmek amacıyla bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılan greve *kanuni grev* denir” denilerek kanuni grevin tanımı ve şartları ortaya konulmuştur. Ardından, kanuni grev için aranan şartlar gerçekleşmeden yapılan greve kanun dışı grev denileceği söylenmiştir (Madde:58/3). Fakat, 2822 sayılı Kanundan farklı olarak, “Siyasi amaçlı grev, genel grev ve dayanışma grevi kanun dışı grevdir. İşyeri işgali, işi yavaşlatma, verimi düşürme ve diğer direnişler hakkında kanun dışı grevin müeyyideleri uygulanır” hükmüne 6356 sayılı Kanunda yer verilmemiştir (Caniklioğlu, 2012).

6356 sayılı Kanunun önceki kanunlardan ayrıldığı bir başka farklı nokta ise, “işçi” kavramına getirdiği yenilik olmuştur (Madde:2). Sur’a göre, “madde:2’deki tanımlarda bu Kanun anlamında “işçi” kavramı genişletilmiştir (Madde:2/4). Daha önceki sendikalar kanunlarında iş sözleşmesine dayanarak çalışanlardan başka, serbest hamallar, serbest yazarlar ve adî şirkete emek arzı suretiyle ortak olanlar da birtakım koşullarla sendika üyesi olabiliyordu. Yeni Yasada iş sözleşmesine dayanarak çalışanlardan başka, daha geniş bir şekilde taşıma, eser, vekâlet, yayım, komisyon ve adî şirket sözleşmesine göre ücret karşılığı iş görmeyi bağımsız olarak

meslekî faaliyet olarak yürüten gerçek kişiler bu Kanunun sendikalarla ilgili 2.-6. bölümleri bakımından “işçi” sayılmıştır. Ancak, iş sözleşmesine dayanarak çalışmayan bu kimselerin toplu iş sözleşmesi ve grev haklarından yararlanmaları söz konusu değildir (Sur, 2013)”. Bu bağlamda, 6356 sayılı Kanunun bu maddeleri ile sendika hakkının toplumun daha geniş bir kesimine yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.

Yorgun’a göre yeni kanunda yapılan bazı düzenlemeler şu şekildedir: “Yeni kanunun örgütlenme hakkına ilişkin yasa maddeleri incelendiğinde kanunun 2. ve 17. maddelerinde yer alan hükümlere göre on beş yaşını doldurmuş en az yedi işçi bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere sendika kurabilirler ve işçiler de serbestçe bu sendikalara üye olabilirler. Eski kanun ile karşılaştırıldığında sendikaya üye olma yaşı düşürülmüş, kaç işçinin sendika kuracağına ilişkin eski kanunda yer almayan (dernekler kanununda yer alan hüküm esas alınmıştır) düzenleme kanuna ilave edilmiştir. İşçilerin örgütlendiği işkolu sayısı 28’den 20’ye düşürülmüş, eski kanunda yer alan meslek sendikası ve işyeri sendikasının kurulmasına ilişkin yasaklar yeni kanunda yer almamıştır. Ayrıca sendikaların iş kolunda kurulması ve Türkiye çapında faaliyette bulunmasına ilişkin hükümler, sendikalara üye olamayacaklara ilişkin hüküm ile üyelik ve istifada aranan noter onayı şartı yasadan çıkarılmıştır (Yorgun, 2013)”.

İş koluna esas düzenlemeye bakacak olursak: Sur’a göre, “2821 sayılı Sendikalar Kanununda olduğu gibi 6356 sayılı Yasada da “işkolu” esasına dayalı bir örgütlenme benimsenmiştir. Kamu işverenlere dair istisna ise devam ederek, farklı işkollarındaki kamu işverenleri aynı çatı altında sendika kurabilmektedir (Madde:3/2) (Sur, 2013).

Şahlanan’a göre, “6356 sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu da yürürlükten kaldırılan 2821 sayılı kanun gibi sendikalaşmada işkolu esasını

benimsemiştir (Madde:3). Bu konuda tek istisna, 2821 sayılı kanunda da mevcut olan hüküm 6356 sayılı kanunda da korunmuş ve kamu işveren sendikalarının farklı işkolundaki kamu işverenleri tarafından kurulması ve faaliyette bulunması yolu açık tutulmuştur (Şahlanan, 2013)’’.

Sonuç olarak, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu önceki kanunlara göre biraz daha örgütlenme özgürlüğünü esas alan bir muhtevaya sahip olagelmiştir. 2012 yılından bugüne kadar yürürlükte kalıp, kendi ruhu ile yoluna devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADAN SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ ÇERÇEVESİNDE

SENDİKACILIK

2.1.İngiltere’de Sendikacılık Anlayışı

İngiltere sendikacılığın beşiğidir. 17. yüzyılın son yarısından itibaren, İngiltere’de işçiler, devamlılık arz eden sendikal mesleki örgütleri oluşturmaya başlamışlardır. Sendikalaşmaya yol açan iktisadi, siyasal ve toplumsal evrimlerin ilk defa bu ülkede meydana geldiğine şahit olunmaktadır. İngiliz sendikacılığının siyasal eylem açısından nev-i şahsına münhasır bir sendikacılık türü olarak ele alınmasını gerektiren belirleyici unsurlar da bu evrimlerinden sonucunda ortaya çıkmıştır (Işıklı, 2005;127).

İngiltere’de sendikalar; meslek temeline dayanan sendikalar, genel işçi sendikaları, sanayi temeline dayanan sendikalar, federasyon ve konfederasyonlar ve meslek kurulları (*Trades Councils*) halinde, belirli bir plana bağlı olmayan, düzensiz bir gelişimin sonunda ortaya çıkmış karmaşık ve çoğunluğu küçük birimlerden meydana gelen, buna karşılık az sayıda büyük örgütlerin de yer aldığı bir kurumsal yapıya sahiptir (Işıklı, 2005;132).

İngiltere’de sendikacılığın tarihi 17. yüzyılın sonlarına dayanmakla birlikte sürecin başlangıcı Fransız İhtilali sonrası oluşan endişeler sonucu kanunlarla getirilen bir dizi yasaklamalar sebebiyle 18. yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. İngiltere’de

18.yüzyılın sonu ile 19.yüzyılın ortalarına doğru, makinelerden sağlanan teknik gelişme fabrikaların kurulması ile modern anlamda kapitalist yeni bir düzen ortaya çıkmaya başlamıştır. Burada Işıklı’ya göre, “Sendikalaşmanın temelinde yatan toplumsal sınıflaymaya yol açan “*Sanayi Devrimi*”, ilk olarak İngiltere’de patlak vermiş ve oluşumunu sürdürmüştür. “*Sanayi Devrimi*” nin ortaya çıkardığı teknik başkalaşım, üretim ilişkileri bakımından, emek ile üretim araçlarının mülkiyeti arasında ayrılmaya neden olmuştur. Üretim ilişkilerinde meydana gelen bu değişme, başka birçok önemli toplumsal gelişmenin yanı sıra sendikalaşmanın da temel değişkeni olmuştur (Işıklı, 2005;127-128)”.

Endüstrinin doğması ile işçi sınıfı, tarih sahnesinde varlığını hissettirmiştir. Sendika, klasik gelişme çizgisi süresince anlamını kuşkusuz sanayi toplumunu oluşturan değer sisteminden almıştır; ancak sendika aynı zamanda sanayi toplumunun değer sisteminin oluşumuna çok önemli katkılar yapan bir kurumdur. Bu çerçevede sivil toplum kavramı, sanayi toplumunu anlamada çok önemli anahtar bir mefhum olarak meydana gelmiştir (Yazıcı; 2014,31-32).

Ücretli fabrika işçiliğinin İngiltere’de doğmasının etkileri, bütün Avrupa ülkelerinde görülmüştür. 19.yüzyılın içinde, İngiltere’de hızla gelişen sanayileşme hareketi ile birlikte, başta çok önemli bazı sosyal problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Büyüyen sermaye, gelişen fabrika sistemi içinde, işçiler ezilmemek, zulme ve istismara direnmek üzere, bazı dayanışma kuruluşları meydana getirmişlerdir. Bu

dayanışma kuruluşları zamanla yerlerini sendikalara bırakmıştır. Sendikacılık, ücretlilik anlayışının doğuşuyla meydana gelmiş bir oluşumdur. Ücretlilik anlayışının temelinde yatan sanayi devrimi ve kapitalizm, ilk defa İngiltere’de ortaya çıktığı için sendikacılığın beşiği de bu ülke olmuştur (Işıklı, 2003;17). İngiliz sendikacılığı birbiri ardına gelişen farklı dönemler göstermiştir. İngiltere’de 1834’e kadar rekabetçi bir emek piyasası kurulamadı; dolayısıyla sanayi kapitalizminin bu tarihten önce bir sosyal sistem olarak var olduğunu söylemek yanlış olur. Ama toplum anında kendini korumaya dönük tepkiler göstermiştir: Sanayi yasaları sosyal politika düzenlemeleri, aynı zamanda da, siyaset ve sanayi alanında bir işçi sınıfı hareketi ortaya çıkmaya başlamıştır (Polanyi, 2014;133). Başlangıçta yasaklarla başlamış, Toplantı ve Dernek Kurma kanunlarında ücrette ve çalışma koşullarında değişiklik yapılması üzerine yapılan her çalışma “...ticaret serbestliğini kısımaya matuf bir tertip” olarak görülmüştür. İngiltere’de 18.yüzyıl boyunca bir dizi yasa işçilerin örgütlenmelerini ve işverenler ile toplu pazarlık yapmalarını yasaklamıştır. 1799 ve 1800 yıllarında işçi hareketinin radikalleşmesi korkusuyla *Combination Acts* (Birleşme Yasaları) olarak bilinen ve sendikaları yasaklayan yasalar kabul edilmiş ve bu yasakları çiğneyenlere hapis cezası ve zorla çalıştırılma öngörülmüştür. Sendikalaşmayı yasaklayan 1800 tarihli yasa 1824 yılında yürürlükten kaldırılmış ve sendika yasağı kısmen gevşetilmiştir (The Combination Act of 1800) (Çelik, 2014:24).

Işıklı’nın burada belirttiğine göre, “ 19. yüzyılın başlarında İngiltere’de büyük sanayi gelişmeye başlamış ve hatırı sayılır bir işçi kitlesinin istihdamına el verecek duruma gelmiş bulunuyordu. 1801 yılında Büyük Britanya’da sanayi kesiminde çalışanlar toplam faal nüfusun % 29’unu oluşturmaktaydılar. Aynı yıl hizmetler kesiminde

çalışanların oranı % 36, tarım kesimindekilerin ise % 35 kadardı. 1966 yılına gelinceye kadar tarımsal faal nüfusun oranı % 3,1' kadar düşmüş, bu karşılık sanayide çalışanlar toplam faal nüfusun % 46,6'sına, hizmetler kesimindekiler ise %49,6'sına ulaşmışlardır (Işıklı, 2005;128-129)".

1823 yılında "Efendi ve Uşak Kanunu"nun kabulü ile işverenlerle işçiler arasındaki ilişki düzenlenmiş, iş sözleşmesini bozan işçilere cezai yaptırımlar getirilmiştir. Bu tip faaliyetlerde bulunanlar adeta isyancı olarak görülmüştür (Koç, 2006).

1824 yılına gelindiğinde sendikacılık için yeni bir dönem başlamıştır, çıkarılan "Combination Laws Repeal Act" kanunu ile sendikalar devlet tarafından yasal olarak tanınmıştır. Her ne kadar bu kanunla sendikalaşma yasağı kaldırılmış olsa da sendikalara hareket serbestliği tam olarak tanınmamıştır(Sengir, 1950, s. 590 - 606).

İngiltere'de seçimlerde genel oy hakkının elde edilmesi, parlamenter rejimin kurulmasından sonra gerçekleştirilmiştir. Eşit ve genel oy hakkı, 1832'den 1918'e kadar yürürlüğe giren dört ayrı reform kanunu ile sağlanmıştır. İşçi sınıfı, söz konusu reformların gerçekleşmesinde önemli ölçüde etkin olmasına karşın, 1832 tarihli ilk reform ile oy hakkını elde edememiştir. Sanayi işçilerinin oy hakına ve seçilebilme hakkına sahip olabilmeleri, 1867 ve 1884 tarihli reformlardan sonra mümkün olabilmıştır (Işıklı; 2005;131).

Sendikalar kendilerini koruyacak kanunlar çıkarırken bir yandan da siyasal alanlardafaaliyet göstermeye çalışmışlar, Avam kamarasına temsilci yerleştirme amacı gütmeleri sonucu Lortlar kamarasının tepkisiniçekmişlerdir. 1871 yılında çıkarılan Sendikalar Kanununun ile sağlanan haklar sayesinde sendiklar tüzel kişilik

kazanmışlar, grev ve uyuşmazlıkları genişletme imkanı bulmuşlardır. Efendi ve Uşak Kanunu, 1875 yılında “İşverenler ve İşçiler Kanunu” kabul edilince yürürlükten kaldırılmıştır (Koç, 2006). 1875 kanununa göre “...eğer bir eylem bir tek insan tarafından yapıldığı zaman suç sayılmıyorsa aynı şeyi yapmak için iki veya daha çok kimsenin bir araya gelip teşkilatlanmaları da suç” sayılmaması hareket serbestliği getirmiş(Yakış, 1962), sendikalar zaman içinde bölgesel düzeyden Emeğin Korunması İçin Ulusal Dernek, İngiltere’nin en büyük sendika teşekkülü olarak kurulan İşçi Sendikaları Kongresi (Trade Union Congress) gibi yapılarla ulusal düzeye taşınmıştır(Taş, 2011). Sendikaların siyasi yönelimleri sonucu sendikal faaliyetler resmen durdurulmuştur. 1913 yılında çıkan İşçi Sendikaları Kanunu ile sendikalar iktisadi ve siyasi özgürlük elde etmişlerdir (Sengir, 1950, s. 590 - 606).

Hem demokratikleşme, hem de işçi hareketinin doğuşu bakımından İngiltere’nin tarihinde önemli bir yeri olan Çartist (*Chartist*) hareketle karşılaşmaktayız. İngiltere’de, 19. yüzyılın son yarısında varlığını göstermiş olan Çartizm, her ne kadar bünyesinde küçük işletmeleri barındıran bir oluşum olmakla birlikte, geniş kitle tabanı bakımından ve esas olarak işçi hareketi niteliği ile tarih sahnesindeki yerini almıştır. Çartistler, zamanla sendikal örgütler bünyesinde varlığını sürdürecektir olan örgütlü işçi hareketinin ilk ve önemli bir örneğini oluşturmuşlardır (Işıklı, 2003;54).

Kıta Avrupasında işçi sendikaları, işçi sınıfı siyasi partilerinin yarattığı şeylerdi, İngiltere’de siyasi sosyalizm bile özünde sendikacı kaldı (Çelik, 2010:63).

Günümüzde İngilte’de bulunan sendikalar aynı iş kolunda çalışan tüm işçileri içine alan yapılardır, bununla birlikte yaptıkları iş sebebiyle sayıları az olan işçiler de bir araya gelip sendika kurabilirler ya da genel sendikalardan birine katılabilirler.

Sendikal faaliyetleri iş yerinde sendika temsilcisi yürütmektedir. Genellikle mahalli sendikalar bulunmaktadır bunun üstünde ise bölgesel teşekküller bulunmaktadır. Devlet ve Belediye memurları derneği ile Öğretmenler Sendikası hariç bütün önemli işkollarının en üstünde Sendikalar Kongresi (TUC) bulunmaktadır, Bölgesel istişari komiteler, Sendika Konseyleri ve Sendika konseyleri Federasyonu olmak üzere üç farklı organ tarafından görevleri yürütülmektedir. TUC yılda bir defa kongrenin halinde toplanmasıyla genel meclis seçilmektedir, kararları bağlayıcı değildir (Yakış, 1962).

Işıklı'ya göre, "İngiliz sendikaları, 1868 tarihinde kurulmuş bulunan TUC içinde gittikçe artan ve günümüzde % 90'a varan, bir çoğunlukla temsil olunmaktadırlar. TUC İngiltere'de önemli tek üst düzey işçi örgütü olmakla beraber sendikalar üzerinde, diğer ülkedeki benzerlerine kıyasla az belirgin bir otoriteye sahip bulunmaktadır. Öteden beri TUC içinde ve geleneksel olarak sendikacılık hareketi içinde fiili liderlik gücü bazı büyük sendikaların elinde toplanmaktadır. Bu bağlamda gelişen sendikalar, toplumun siyasal evriminin ve işçi sınıfının kendi iç dinamiğinin imkan verdiği ölçüde doğmaya başlayan siyasal örgütlenmeye gerekli zemini ve desteği sağlamak bakımından önemli bir rol oynamışlardır ve bu rollerini çeşitli bakımlardan devam ettirmektedirler (Işıklı, 2005;132-133)".

Büyük Britanya ile Kıta Avrupa'sının sanayileşmesi arasında yarım yüzyıllık bir fark vardır. Ulusal birliğin kurulması açısından bu zaman farkının çok daha önemli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İtalya ve Almanya, İngiltere'nin yüzyıllarca önce varmış olduğu ulusal birlik düzeyine ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında ulaşabilmişlerdir; küçük Doğu Avrupa devletleri ise bu seviyeye ancak daha sonra gelebilmişlerdir. Bu devlet kurma süreci içinde, işçi sınıfları çok önemli bir rol

oynadılar ve bunun sonucunda siyasal deneyimleri daha da artmıştır (Polanyi, 2014;245).

İngiltere’de, toplumun siyasal gelişimi, ekonomik gelişimini arkadan takip ettiği gibi, işçi sınıfının siyasal alanda örgütlenmesi de mesleki ilişkiler bakımından örgütlenmesinden sonra gerçekleşebilmiştir. İşçiler, ancak yaygın ve güçlü bir sendikacılığı ortaya koyduktan sonra ve bu alandaki başarıları ölçüsünde siyasal alanda örgütlü bir güç olarak adlarını duyurmaya başlamışlardır (Işıklı, 2005;132).

Kıta Avrupası’nda işçi sendikaları, işçi sınıfı siyasi partilerinin meydana getirdiği şeylerdi. Kıta Avrupası’nda sendikacılık azda olsa sosyalistleşirken, İngiltere’de siyasi sosyalizm bile özünde sendikacı olarak kaldı. İngiltere’de ulusal birliğin güçlenmesinde en önemli rolü olan genel oy hakkı, bazen Kıta Avrupası’nda bunun aksine bir etki yaptı (Polanyi, 2014;247).

Son olarak Işıklı’nın belirttiği husus şu şekildedir: “ İşçi sınıfının, sendikal alanda örgütlenmesinin belli bir aşamasından sonra siyasal alanda da örgütlenmiş olması, İngiliz sendikalarına siyasal bakımdan iki farklı fonksiyon yüklemiştir. Sendikalar, bir yandan, doğrudan doğruya bir baskı grubu ve temsil aracı olarak işçi sınıfının etkisini ve gücünü siyasal alanda ortaya koyarken, bir yandan da işçi sınıfının İşçi Partisi ile ilişkilerine aracı olmaktadır. İngiliz sendikalarının siyasal eylem bakımından bağımsız bir kategori olarak ele alınmalarını gerekli kılan başlıca ayırıcı özelliği, bu ikili siyasal foksiyonu bir arada yürütmekte olmalarından gelmektedir (Işıklı, 2005;133-134)”.

Sonuç olarak İngiltere’de sendikacılık, doğduğu günden bu yana gösterdiği ilerleme ve gelişmenin sonucunda toplam faal nüfus içinde oldukça önemli bir yere sahip kitleyi temsil edebilmektedir. Sendikacılığın sınırlı bir “işçi aristokrasisi” nin mali

olmaktan çok düşük ücretli niteliksiz işçi kitlelerini de içeren bir oluşum haline gelmiştir.

2.2. Amerika Birleşik Devleti'nde Sendikacılık Anlayışı

Amerikan sendikacılığı, Amerika'nın kendine has koşullarında, Amerikan tarihinin gelişim sürecinde oluşmuş prototip bir sendikal anlayıştır (Özcan, 2006).

Amerikan sendikal hareketi, Batı avrupa sendikal hareketinden farklı özellikler göstermesi ve kendine özgü bir süreç içerisinde yapılanmış olmasına rağmen İngiliz tredünyoncu (arabulucu) geleneğinin bir bakıma devamı gibidir. Metbaa ve terzi işçilerinin oluşturduğu ilk sendikalar Amerikan sendikacılığının başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Nitakim Amerika'da ilk grevler matbaa işçileri tarafından yapılmıştır (Yazıcı, 2014;35).

Işıkli'ya göre, "Amerikan sendikacılığının temel özelliği, sınıf bilincinin zayıflığıdır. Sınıf bilinci olmayınca, sınıf bilincine dayalı bir eylem ve sınıf çatışması niteliğine bürünmüş yöntemler de haliyle söz konusu olamaz. Bu durum kendisini en çok siyasal eylem konusunda gösterir. Ancak, azda olsa, Amerikan sendikalarının da siyasal eylemde buldukları söylenebilir. Ama bu siyasal eylem, sınıf bilinci üzerine oturmuş bir siyasal eylem değildir. İngiliz sendikacılığının yürüttüğü siyasal eylemin de bütünü ile sınıf bilincine dayanmadığını ve işçi sınıfının egemenliğini sağlamaya yönelmiş bir sınıf mücadelesi çerçevesinde biçimlenmiş olmadığını görmüş bulunuyoruz. Amerika'da, İngiltere'den farklı olarak göze çarpan belirgin özellik, sendikaların, dolayısıyla işçi sınıfının çoğunluğunun desteğiyle yaşayan bir

partinin var olmayışıdır. Amerika’da, sınıf çatışması temeline oturmuş olmasa bile, esas olarak sendikaların taleplerine parlamenter alanda güç kazandırmak amacıyla, İngiliz İşçi Partisi gibi bir partide meydana getirilmiş değildir (Işıklı, 2005;226)”.

Bu bağlamda, Amerika’da sendikacılık hareketinin gelişim süreci içinde, işçilerin siyasal gücünü birleştirmek amacıyla ayrı bir siyasal parti kurmak yönünde ve çeşitli eğilimlerin sonucu olarak beliren az da olsa bazı girişimler mevcut olmuştur. Ancak, bu girişimlerin sonucunda doğan siyasal partilerin hiçbiri, Amerikan siyasal hayatı içinde bir varlık gösterememiş, belli bir süre yaşadktan sonra tamamen silinip kaybolmaktan kurtulamamıştır (Işıklı, 2005;236).

Amerika Birleşik Devletleri’nde sendikal hareketin doğumu 1860’lı yıllara dayanmaktadır. Amerika’da birbirinden habersiz ve bağımsız gerçekleşen uyuşmazlık hareketleri başlangıçta daha çok çalışan ve işveren arasında olmuştur ve yapılan grevler işveren tarafından paralı askerlerle bastırılmış. İşçi hareketini temsil eden 1884 yılında kurulan örgüt Emek Şövalyeleri ismini almış, bu mücadelelerde birçok insan öldürülmüştür. Şiddete dayalı bir yapıyla başlaması sebebiyle Amerikan sendikacılığı Avrupa sendikal hareketlerinden ayrılmaktadır (Yakış, 1962).

Amerikan sendikacılık hareketi içerisinde, başlangıç dönemi olayları bakımından en önemli olanı “Emek Şövalyeleri” hareketidir. Amerikan sendikacılık hareketi içerisinde özgün bir yere sahip olan Emek Şövalyeleri hareketi kısa zamanda güçlenmiş ve etkin bir örgüt haline gelmiştir. Emek Şövalyeleri örgütünün 1886 yılında üye sayısının yedi yüz binin üzerine çıkabilmiş olması, o günün şartlarında, örgütün ne kadar etkin olduğunun vurgulanması bakımından, önemli bir gösterge sayılabilir (Yazıcı, 2014;35)

Yazıcı'nın tekrar belirttiği hususa bakarsak, "Amerikan sendikacılık hareketi içersinde var olan diğer önemli bir gelişme Emek Şövalyeleri'nin parçalanması ile oluşan süreçte Amerikan İşçi Federasyonu'nun (AFL) kurulmasıdır. Batı sendikacılığında Marksçı-Proudhancu tartışmalarının devam ettiği bir konjonktürde kurulan Amerikan İşçi Federasyonu, kurulu düzeni korumak ve müdafaa etmek esasında üyelerinin haklarını savunmayı hedef alan bir sendikal nitelik taşımaktadır (Yazıcı, 2014;35)".

Işıklı'nın Amerika'daki sendikal gelişmenin tarihsel evrelerini ele alışına bakacak olursak, " 1828'te Filadelfiya'da *Mechanics Union of Trade Associations* (Meslek Dernekleri Makinistler Sendikası) tarafından kurulan *Workink Men's Party* (Çalışanlar Partisi), Amerika'da işçilerin kurduğu ilk partidir. Partinin faaliyeti, kurulduğu eyaletin sınırları içinde sıkışıp kalmış, silik kalan varlığı, ancak 1832'ye kadar devam edebilmiştir. 1867'de *National Labor Union* (Ulusal İşçi Birliği) içinde de bir siyasal parti meydana getirmek yönünde eğilimler belirmiş ve bunun sonucunda 1870'te *National Labor Reform Party* (Ulusal İşçi Reform Partisi) kurulmuştur. 1873'ten itibaren, bir süre hüküm süren iktisadi çöküntü ortamı içinde bağımsız siyasal işçi hareketi, tarım işçilerinin ve çiftçilerinin yürüttüğü *Green Backism* (ABD kağıt parası anlamına gelir. Söz konusu hareketin para sistemi ve politikası ile ilgili önerileri dolayısıyla bu adla anılmaktadır.) denilen akımdan ibaret kaldı. Ancak, 1877'de patlak veren grevler karşısında hükümetin takındığı sert tutum sebebiyle işçilerin kurduğu partiler mantar gibi bitmeye başladı. Aynı yıl, işçi partilerinden bazılarının "greenback" hareketiyle birleşmesiyle *National Green-Back-Labor Party* (Ulusal GB İşçi Partisi) doğdu. Sanayi işçilerinin 1880'de terk ettikleri bu hareketinde ömrü kısa sürdü (Işıklı, 2005;227-228)".

Amerika'da kıtanın keşfinden bu yana, Avrupa'da sanayi devriminin gösterdiği dönüşüme bağlı olarak beliren sanayileşme ve sanayi işçisi birikimi, Marx'ın, öncüsü olduğu doktrinin gelişmesine hız kazandıracak bir ortamın doğmakta olduğu izlenimini edinmesine neden olmuştur (Işıklı, 2005;233). Bu çerçevede, Amerika'da işçi hareketine Marksist etkiler, 1877'de kurulmuş olan siyasi partilerden *Socialist Labor Party* (Sosyalist İşçi Partisi) kanalıyla sınırlı ölçüde ulaşmış; uzun süre Lasalcılar ile Marksistlerin çekişmesine sahne olan bu örgüt, 1900'lerde bölünmeler yüzünden zayıflamıştır (Foner, 1962;32).

Amerika Birleşik Devletlerinde Amerikan İşçi Federasyonu (AFL) 1887 yılında çalışanların yaptıkları işe göre gruplandırılmasını ön görerek kurulmuştur. Örneğin gıda fabrikalarında ambalajlama yapanların tümünün bir çatı altında toplanması gerektiği savunulmuştur, ancak federasyondakilerin hepsi bu görüşü benimsememiş, kimileri iş kollarına göre gruplanmaları gerektiği düşüncesini ortaya koymuşlardı. Arada büyüyen fikir ayrımları sebebiyle işkoluna göre ayrılması gerektiğini savunanlar AFL'den ayrılıp 1938'de Sınai Teşekküller Kongresini (CIO) kurmuşlardır. 1955 yılında bu iki teşekkül tek çatı altında birleşip günümüzün en büyük işçi teşekkülü olan AFL-CIO (American Federation of Labor-Congress of Industrial Organisations- - Sınai Teşekküller Kongresi) oluşturulmuştur (İnceler, 2012).

Foner'e göre, "AFL'nin kurulmasından sonra, Amerika'da "Amerikan tipi sendikacılık"ın belirginleşmeye başlaması ile birlikte *labour* (işçi) partileri bakımından bir çöküş dönemi başlamıştır. 1899'da bir kısım AFL yöneticilerinin de katkısı ile kurulan *Independent Labour Party* 'de (Bağımsız İşçi Partisi), "Amerikan tipi sendikacılık"a çok aykırı düşen bir gelişme göstererek sosyalistlerin etki alanına

girmeye başlayınca, AFL, üyelerini Parti'den ayırmış ve böylece sosyalistlerle bir ittifak tehlikesi atlatılmıştır. Bunun sonucunda Parti'de dağılmıştır (Foner, 1962;397)”.

Büyük bunalımın yarattığı sosyal yıkıma ilk müdahaleci yaklaşım Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiş, 1932 yılında F.D. Roosevelt'in başkan seçilmesinin ardından *New Deal* adı verilen politikalarla devletin ekonomiye sistemli müdahalesi başlayarak borsa kontrol altına alınmış, çalışma süreleri azaltılıp ücretler arttırılmıştır. *New Deal* ile sendikacılık büyük bir atılım yapmış, sosyal refahı Avrupa standartlarına yükseltme çalışmaları yaşanmıştır. Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Act) ile işçilerin ve işverenlerin katkılarına dayalı zorunlu yaşlılık aylığı ve işsizlik sigortası sistemleri yaratılmış, Wagner Act (1935) olarak da bilinen Ulusal Çalışma İlişkileri Yasası (The National Labour Act) sendikacılığı güçlendirmiştir. Yasa, işçilerin sendikalarını özgürce seçmelerine ve işçiler tarafından çoğunlukla seçilen sendikanın toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkili olmasına olanak tanımış ve devletin endüstri ilişkilerindeki rolünü arttırmak üzere Ulusal Çalışma İlişkileri Kurulu oluşturulmuştur. Yasanın sendikalaşma üzerindeki etkisi çok açıktır: 1930 yılında, *New Deal* öncesi 3,4 milyon olan sendikalı işçi sayısı ve yüzde 7,5 olan sendikalaşma oranı, Roosevelt'in öldüğü 1945 yılında sırasıyla 14,3 milyona ve yüzde 27,2'ye ulaşmıştır. Bu oran ABD tarihindeki en yüksek oranlardan biridir (Mayer, 2004).

Günümüze değin Amerikan işçilerinin siyasal güçlerini birleştirmek girişimlerinin hiçbirinin elle tutulur bir başarısı olmamıştır. Bir başka ifadeyle bu girişimlerin, Amerikan sendikal hareketinin ciddi bir parçasının desteğinin alındığını da söylemek zordur. Bunun yanında Amerikan sendikacılığında siyasal anlamada bir başarı için,

örneğin İşçi Partisi'nin kurulması ve desteklenmesi gibi, bir çaba görülmemiştir (Özcan, 2006)

Son olarak Özcan'ın belirttiği hususa göre, “ Amerikan toplumu, Avrupa toplumları gibi feodal bir dönem yaşamamıştır. Burjuvazi hızla oluşmuştur. Keza aristokrasiye karşı ekonomik ve siyasal haklarını almak için bir uğraş vermemiştir. Amerikan burjuvazisinin siyasal haklarının aristokrasinin haklarıyla (var olmadığından) sınırlanması gereği hiçbir zaman belirlenmemiştir (Özcan, 2006)”.

Bu çerçevede, sonuç olarak, Amerika'da sendikaların ve onlara bağlı olarak çalışanların, bağımsız ve işçi sınıfı bilincine dayanan bir politika istemedikleri açıkça görülmektedir. Bunun en önemli nedeni Amerika'da işçi sınıfında sınıf bilincinin yeteri kadar var olmayışdır.

2.3. Fransa'da Sendikacılık Anlayışı

1848 İhtilali ile işçi hareketleri ile Fransa'da sendikalar siyasal etkinlik gösterme eğilimiyle başlamışlar, devlete başkaldırı hareketi olarak doğmuşlardır. 1864 yılında örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılmıştır (Tokol, 2002). 1871 yılında işçiler, Paris'te ilk işçi yönetimini kurarak siyasi mücadeledeki yerlerini ortaya koyan bir pratik gerçekleştirdiler. Fakat bu işçi yönetimi egemen sınıflar tarafından büyük bir terörle bastırıldı. Sert sınıf mücadelelerinin yaşandığı Fransa'da işçi sınıfı sendikal örgütlenme hakkını ancak 1884'te elde edebildi (Gülmez, 1991). Devrimden sonra Fransa'da artan grevler nedeniyle, işçilerin bireysel değil lonca esasına göre hareket ettiği ve bunun devrimin ilkelerine aykırı olduğu fikriyle konu yasama organının gündemine gelmiştir. Bu çerçevede Fransa'da 1791 yılında (öneren milletvekili

Isaac-Rene-Guy Le Chapelier adıyla anılan) Le Chapelier Yasası kabul edilmiş, işçi sendikaları, toplu sözleşmeler ve grevler yasaklanmıştır (Le Chapelier Law) (Çelik, 2014;24).

Yazıcı'ya göre, "Fransız sendikacılığı başlangıç döneminde, sınıf çatışması ve mücadelesi temelinde bir problematik ile yola çıkmamış olsa bile, süreç içerisinde sınıf mücadelesi temelinde sert bir çizgiye oturmuştur. Almanya'da olduğu gibi Marksçı-Proudhoncu çatışması ilk dönem Fransız sendikacılığına mührünü vurmuş, bu çatışma ancak 1980'lerde Marksistlerin galibiyeti ile aşılabilmiştir (Yazıcı, 2014;33-34)". Bu bağlamda, Fransız sendikacılık hareketinin olduğu kadar Alman sendikacılığının da başlangıç dönemine damgasına vuran Marksçı-Proudhoncu tartışma, 20.yüzyıl sendikacılığının teorik boyutunu besleyen önemli kaynaklardan birisi olmuş, nitekim partiye karşı sendikayı esas alan eğilim güçlenerek sendikalizmi her iki ülkede (Almanya – Fransa) doğurmuştur (Çeçen, 1970;16).

Sendikacılık Fransa'da İngiltere ve Amerika'dan farklı olarak daha yavaş bir gelişme göstermiştir, Fransa'nın güçlü ekonomik olanaklar sahip olmaması, işçilerin uzun süre refah düzeyine ulaşamamasının bir sonucu olarak sendikaları siyasi bir mücadele olarak kabul eden anarko-sendikalizm görülmüştür (Sengir, İngiltere ve A.B.D'de Sendikalizm ve Bunların Mukayesesi, 1950).

Fransa'da sendikalizm akımının teorik köklerinde anarşizmin çok önemli katkıları da görmek gerekmektedir. Sendikalizm'in Fransa'da ortaya çıkardığı örgütlenme "Devrimci Sendikalistler" idi. Devrimci sendikalistler –özellikle anarşistler- Marksizmin kapitalizm eleştirisini kabul etmelerine karşılık proleterya diktatörlüğü kavramına karşı çıktılar ve devletin mutlak bir baskı aracı olduğunu savundular. Bu dönemde, Sosyalist Partiye karşı gerçek örgütlenmenin Genel İş Konfederasyonu

olduğunu savunan söz konusu çizgi, Sosyalist Parti ile mücadele eden bağımsız bir sendikal anlayışı sürekli güçlendirerek, “partilere karşı daima bağımsız ve muhalif olmak” düşüncesini Fransız sendikacılığının temel karakteri haline getirdi (Lefrance, Sülker, 1966;27). Bu bağlamda, söz konusu gelişmeler neticesinde Fransız sendikacılığı, kendisine has devrimci, anarşist, sendikalist bir anlayışa felsefi planda kavuşmuş oluyordu (Yazıcı, 2014;34).

Fransa’da Birinci Dünya savaşı sonrası sendikaların üye sayılarında bariz bir artışın olduğu gözden kaçmamaktadır. 1914 senesinde Fransa’da sendikalı işçi sayısının altı yüzbin olmasına karşılık, bu sayının 1920 yılında iki milyona çıkması, Fransa sendikacılığının gelişme çizgisini ortaya koymasına bakımından anlamlıdır (Lefrance, Sülker, 1966;27).

Fransa’da sendikal hareketler siyasi partilerle ilişki kurulmayan, siyasi partilerle ilişki kurulan ara dönem, yoğun ilişkilerin kurulduğu dönem ve siyasi partilerle ilişkilerin sorgulandığı dönem olmak üzere dört dönemde incelenmiştir (Mahiroğulları, 2003).

Fransa’da bölünmüş, çoğulculuk, azınlık ilkeleri temelinde Genel İş Konfederasyonu (CGT), Fransız Hıristiyan İşçiler Konfederasyonu (CFTC), Genel İş Konfederasyonu- İşçi Gücü (CGT-FO), Fransız Demokratik İş Konfederasyonu (CFDT), Yöneticiler Genel Konfederasyonu (CGC), Milli Eğitim Federasyonu (FEN) olmak üzere üst örgütler bulunmaktadır (Sapançalı, 2007).

Sonuç olarak, yukarıda anlatılan gelişmeler ışığında bugünkü Fransız sendikacılığını besleyen bir geri plan sunduğu kadar, çağdaş sendikacılık anlayışının kökleri konusunda da önemli bilgiler ve tespitler ortaya koymaktadır.

2.4. İsveç’de Sendikacılık Anlayışı

İsveç'te gelişmiş bir demokrasi bulunmaktadır. Yaklaşık 8,5 milyon nüfusu vardır. Ancak, İsveçliler nüfusları, için şöyle demektedirler: “Bizim nüfusumuz, 8,5 milyonun, dört katıdır. Çünkü her İsveçli en az dört örgüte üyedir. 8,5 milyonu dört ile çarptığımız zaman gerçek nüfusumuz ortaya çıkar.” (Erol, 1989, s. 75).

İsveç, Avrupa’nın en yüksek ve sürekli sendikal yoğunluk düzeyine sahip ülkelerinden birisidir. Bazı ülkelerde işçi ve işverenler, devletin toplu ilişkilere müdahalesini en aza indirmek üzere bir anlaşmaya varmaktadırlar. Örneğin **İsveç** Sendikaları Konfederasyonu (LO) ile İsveç İşveren Kuruluşları Konfederasyonu (SAF) arasında 1938’de bağitlanan “Saltjöbaden Antlaşması” bu tür ilkeler içermektedir. Bu antlaşma taraflar arasında uzun süre korunmuş olan “tarihsel uzlaşma”nın da temeli olarak kabul edilmektedir (Koray, 2012:194).

İsveç Anayasası (madde 2/2) “ bireyin kişisel, iktisadi ve kültürel refahının kamu faaliyetlerinin temel amacı” olduğunu belirtmektedir (Çelik, 2014:57). Sosyal taraflar arasında uzlaşma eğiliminin güçlü olduğu İsveç’te, sosyal güvenlik sistemiyle ilgili mevzuat yüzyılın başında kabul edilmiş, 1906’da İsveç İşverenler Konfederasyonu (SAF) ve İsveç Sendikalar Konfederasyonu (LO) arasında varılan uzlaşma ile işçilerin örgütlenme ve toplu iş sözleşmesi hakkını tanıyan “Aralık Uzlaşması” (*December Compromise*) gerçekleşmiş, 1913 yılında genel emeklilik sigortası, 1919 yılında çalışma sürelerini kısıtlayan ilk yasa kabul edilmiştir (Çelik, 2014:53). İsveç’te toplu sözleşmeler 1928’de yasal sistemin bir parçası haline gelmiş, ancak sendikalara da toplu iş sözleşmesi süresince iş barışını koruma

zorunluluğu getirilmiş, 1936 yılında da Örgütlenme ve Toplu Sözleşme Hakları Kanunu kabul edilmiştir.” (Edlund ve Nyström)

2002 yılı Avrupa Birliği ülkelerinde sendikalaşma oranları verilerine göre İsveç'te sendikalaşma oranı % 79 civarındadır (Jensen, 2006). İsveç'te üç büyük örgüt bulunmaktadır. İsveç İşçi Konfederasyonu (LO) mavi yakalı çalışanları, İsveç Mesleki Çalışanlar Konfederasyonu (TCO) beyaz yakalı çalışanları, İsveç Mesleki Birlikler Konfederasyonu memur ve akademik dereceye sahip çalışanları temsil etmektedir (Sapançalı, 2007).

İsveç, sendikacılığın gelişmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Sendikal hakların her türlü, her şeyden önce bir insan hakkı ve demokratik idare biçiminin bir ürünü kabul edilir. Tarihsel açıdan oldukça uzun bir geçmişe sahip olan İsveç'te ilk sendika 1846 yılında kurulmuş (Akartürk, 2002).1898 yılında ise İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu (LO) kurulmuştur. Buna karşılık 1902 yılında da İsveç İşveren Sendikaları Konfederasyonu (SAF) kurulmuştur (Ünsal, 1999).

Endüstriyel ilişkiler alanında İsveç modelinin özgünlüğü, tarafların sorunlarını kendi aralarında imzaladıkları Temel Anlaşmalar aracılığı ile çözmek ve yasal düzenlemelere olabildiğince az yer vermek ilkesine dayanır. Böylece taraflar arasında güven ve saygınlık söz konusudur. İsveç'te1932 yılında sosyal demokrat hükümet, halkı 1929 krizinin etkilerinden korumak amacıyla önemli girişimler başlatmıştır; 1933 yılında birçok sosyal önlemi içeren Halkevi (*Folkhem*) projesi, 1934 yılında işsizlik sigortası, 1935'te Halk Emekliliği Yasası uygulanmaya başlanmıştır. 1938 yılında ise LO ve SAF arasında bir toplumsal uzlaşma anlaşması olan Temel Anlaşma (*saltsjöbaden*) imzalanmıştır (Erol ve Gürsoy, 1990).

“Aralık Anlaşmaları” olarak bilinen temel anlaşmalardan ilki, LO (İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ve SAF (İsveç İşveren Sendikaları Konfederasyonu) arasında 1906 yılında imzalanan ve işverenlerin, işçilerin örgütlenme ve toplu sözleşme haklarını kabul eden anlaşmadır (Ünsal, 1999).

“Aralık Uzlaşması” aracılığı ile işçilerin örgütlenme ve toplu iş sözleşmesi yapma hakları işverenler tarafından kabul edilmiştir. Bu kapsamda bir diğer temel anlaşma, “Saltjöbaden Anlaşması”, LO ile SAF arasında 1938 yılında imzalanmıştır. Anlaşma tarafların karşılıklı anlaştıkları konuları temel ilke olarak belirlemekte, bu temel ilkelerin imzalanacak tüm sözleşmelerde tartışmasız kabul edileceğine ve işyeri sorunları ile ilgili olarak toplu görüşmeler yapılması öngörülmektedir (Ünsal, 1999). Bu iki temel anlaşma İsveç’te işçi ve işveren sendikaları arasındaki ilişkinin güçlü bir biçimde kurulmasını ve ilgili sendikal tarafların kurumsallaşmasını sağlamaktadır (Jensen, 2006).

Memurların örgütlenmesi ise, işçi sendikalaşmasına nispeten çok daha geç olmakla birlikte memurlar için örgütlenme serbesttir. Memurlar için sendikacılık, memur sendikaları merkez örgütü (TCO)’nun 1944 yılında kurulması ile başlamıştır. İsveç’in örgütlenme anlayışındaki demokratik eğilim grev hakkında da kendisini göstermektedir. Memurlara grev hakkı, polis ve ordu mensuplarını da kapsayacak şekilde, 1966 yılında tanınmıştır (Akartürk, 2002).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dünyayı sarsan küresel değişim dinamiklerinden Türkiye'nin etkilenmemesi söz konusu olamazdı. Özellikle de son 15 yılda küreselleşmenin Türk toplumu üzerindeki etkilerinin toplumun her katmanında, ekonomiden, kültüre ve siyasete her alanda önemli değişiklikler yarattığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de işçi hareketi bir bakıma yol ayrımındadır. Ya klasik ve biraz da Türkiye'ye özgü sendikacılık anlayışında ısrar edecek ve zamanın gerisine düşecek ya da zamanla yeni bir sendikacılık anlayışı çerçevesinde, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yeniden yapılanmaya adaletli ve doğru katkılar yapacaktır. İkinci yol aynı zamanda kurumsallaşmış yeni bir sendika, alternatif bir toplum projesi ve yeni bir sendikal anlayış olarak değerlendirilebilir.

Sendikaların tarihi gelişimi ve günümüz koşullarındaki dönüşümüne bakacak olursak, Türkiye'de sendikal hareket, siyasi otoriteler ve sermaye sahipleri tarafından sürekli yönlendirilme içersinde bulunmak zorunda bırakılmıştır. Türkiye sendikacılık tarihi, işçi örgütlenmesi anlayışının yerleşmeye başladığı Osmanlı Dönemine kadar uzanmaktadır. Bugün için yeni bir sendikal anlayış geliştirme çabalarının da bu tarihi birikimden faydalanması gerekmektedir. Tarihi gelişmeler ışığında sendikacılık Türkiye'de dönemsel olarak en iyi dönemini yaşadığı 1947-1970 dönemleri arasındadır. Bu dönemde sendikacılık anlayışının neden bu kadar iyi seviyelerde olduğunu anlayamadan geleceğe dair yorum yapabilmemiz zordur. Bu dönemde ilk defa çıkan

sendikalar yasının ve kurulan ilk işçi örgütünün bu ileriye dönük ivmelenme de katkısı yadsınamaz.

Tarihi tecrübelerden yola çıkarak herhangi bir toplumda bağımsızlığını güçlendirmemiş bir sendika; dar anlamda siyasetin unsurları olmaktan kurtulamamış, sermaye unsurunun teşvik ettiği sendika yapıları içersinden çıkarak farklılaşmamış, aksine; esas olarak güçlü bir toplum, güçlü bir ekonomi, güçlü bir endüstri ilişkileri sistemi, hatta güçlü bir siyasi parti oluşturabilmenin önünde ciddi engellerden birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda, sendikaların etkinliğini arttırmaları için üzerlerine düşen görevi layığı ile yerine getirmeleri gerekmektedir.

Dünya’da çalışma ilişkileri, anlayışı küreselleşme olgusunun yarattığı etki ile bugün artık çok farklı bir mecraya kaymıştır. Türkiye’deki sendikacılık anlayışının da küresel dinamiklere uyum içersinde ilerlemesi gerekmektedir. Dünya örnekleri çerçevesinde değerlendirme yaptığımızı bu çalışmamızda görüldüğü gibi, örnek alınan ülkelerdeki sendikal anlayışın gelişimi Türkiye ile paralellik göstermektedir. Günümüz koşullarında da ülkemiz sendikalarının çalışma koşullarını iyileştirmek gibi geçmişe dair geleneksel yöntemler kadar, iş gücünün eğitilmesi, aktif iş gücü piyasalarına katılımın arttırılması gibi tüm çalışanları ilgilendiren konularda bütüncül olarak aktif faaliyetler yürütmesi gerekmektedir.

Bugün dünyada, sendikasızlaştırma çabalarının çok yoğun bir şekilde sürdüğü bir ortamda, bir kısım sermaye unsurlarının sendikasız bir işletme ortamı istedikleri, insanlık için bir kazanım sayılması gereken endüstri ilişkileri sistemi yerine insan kaynakları yönetimine yöneldikleri görülmektedir. Bu sendikasızlaştırma ve sistem değişikliği çalışmalarına karşı, alternatif bir yaklaşım olarak yenilenmiş bir endüstri

ilişkileri sistemi ve sendika anlayışından söz edilmektedir. Sendikal yeni anlayışın, sosyal diyalog ve toplumsal sözleşme ekseninde gelişen yeni boyutundan başka, merkeziyetçi ve işletme merkezli bir gelişme çizgisinde ve emeğin bireyselleşmiş taleplerini eksene alan popüler hizmet sendikacılığı çizgisinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Bu bağlamda, sendikaların bu sendikasızlaşma çabalarını iyi okumaları ve onlara dönük iyi ve sağlam politika üretmeleri gerekmektedir.

Sendikacılığın geleceği, dar anlamda örgütlenme stratejisinden, geniş anlamda ise ekonomik ve sosyal kararların alınma süreçlerine katılımı arttırmada yenilikçi planlamalar yapmalarına bağlıdır. Doğru izlenecek politikalar ve işçilerin geliştirilmesine dönük yapılacak faaliyetler ile sendikacılık kendi iç dinamiğini de sağlayarak ömrünü devam ettirebilecektir.

Yukarıdaki genel değerlendirmeler çerçevesinde düşünüldüğünde, Türk sendikacılık hareketinin bu genel değerlendirilmelerden çok farklı bir analiz çerçevesi gerektirdiği söylenemez. Türkiye’de diğer pek çok ülke gibi küresel dünyanın her alanda yaşadığı dönüşümü yaşayan bir ülkedir. Türk sendikacılığı da dünyada yaşanan sendikal gelişme çizgisinin şu ya da bu ölçüde tesiri altında kalmıştır.

Sendikaların kendi iç dinamikleri açısından bir değerlendirme yapacak olursak; gücünü üyelerinin güven ve desteğinden alan, sendika içi demokrasiyi benimseyen, siyasal faaliyet modelini belirlemiş olan, sendikalar arası gönüllü işbirliğine açık, etkinliklerini yeni ihtiyaçlara göre çeşitlendirmiş, uluslararası ilişkileri yoğun, sendikal kültürün geliştirilmesinde kararlı bir sendikacılık anlayışının sağlanması gerekmektedir.

Çalışmamızda dünya örnekleri çerçevesinde bir model önerisi verilmesi öngörülmüştü. Fakat Türk sendikacılığının kendi nevi şahsına münhasır yapısı gereği örnek ülkelerin sendikal anlayışını tamamen alıp uygulamak mümkün görünmemektedir. Belirlenen ülkelerdeki iyi sendika uygulamaları örnek olarak alınabilir lakin bir sistemi tamamen Türk sendikacılık sistemine entegre edebilmemiz neredeyse imkansızdır.

Sonuç olarak, günümüz koşullarında, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yaşanan köklü değişimler, sendikaları önemli bir yol ayrımının eşiğine getirmiştir. Sendikacılık kendisini bu yol ayrımına getiren iç ve dış etkenleri iyi anlamalı ve onlara dair iyi planlar yapmalıdır. Bu çerçevede, değişen iş gücünün yapısı, sermayenin akışkanlığının kolaylaştırılması, artan küresel rekabet, yeni üretim ve yönetim teknikleri, yeni istihdam türleri karşısında; sendikaların yeniden güçlenmesi, iktisadi ve sosyal hayatta rol alabilmeleri, ücretler ve verimlilik arasında bağlantıyı kurmalarına bağlı görünmektedir. Sendikaların bu gelişmeleri iyi değerlendirip varlıklarını sürdürmeleri gerekmektedir. Çünkü sendikalar gelir dağılımını eşit şekilde paylaşılmasının en önemli araçlarından bir tanesidir.

Kaynakça

Abendroth, Wolfgang (1992) **Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi** (Çeviren: Ali Çakıroğlu), İstanbul: Belge Yayınları.

Ahmad, Feroz (1995) **Modern Türkiye'nin Oluşumu** (Çeviren: Yavuz Alogan), İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Akartürk, E. A. (2002). **1995 Anayasa Değişikliği Işığında Memurların Sendikal Hakları** İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Akkaya, Yüksel “*Toplumsal Hareket Sendikacılığı: Ne Kadar Yeni, Ne Kadar Eski?*” www.sendika.org.

Aktay, Nizamettin (2000) **Toplu İş Sözleşmesi**, TÜHİS Yayınları No:37, Ankara.

Aktay, Nizamettin (2012) *6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'na Göre Sendika ve Konfederasyonların Gelir ve Giderleri İle Denetimlerine İlişkin Olarak Getirilen Yeni Düzenlemeler*, (Elektronik Sürüm) **TİSK İşveren Dergisi**, C:50 S:6.

Arıcı, Kadir (2012) *6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İlişkileri Kanunu'na Göre Sendikaların Kapatılması*, (Elektronik Sürüm) **TİSK İşveren Dergisi**, C:50 S:6.

Astarlı, Muhuttin (2013) “6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun Sendikal Güvenceler Konusunda Getirdiği Değişiklikler ve Hukuki Sonuçları” (Elektronik Sürüm), **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C: XVII, S:1-2.

Aykaç, Mustafa (2000) “Sendikaların Geleceği: Küreselleşme ve Yapısal Değişiklikler Açısından Bir Analiz, **Prof. Dr. Nusret EKİN’e Armağan**, No:38, Ankara:TÜHİS Yayınları, 553-596.

Bakır, Onur ve Deniz Akdoğan (2009) **Türkiye’de Sendikalaşma ve Özel Sektörde Sendikal Örgütlenme**, Araştırma Raporu, Liman-İş Sendikası, Ocak 2009.

Balcı, Yusuf (1999) **Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Ekonomisi**, İstanbul: Alfa Yayınları.

Balcı, Yusuf (1995) “Geçmişten Geleceğe Çalışma İlişkileri”, **Çerçeve Dergisi**, İstanbul: Sayı 17.

Baydur, Refik (2008) **Türk Sendikacılığı (İşçi ve İşveren)**, 1. Baskı, Ankara: Sinemis Yayınları.

Berkes, Niyazi (2013) **Türkiye İktisat Tarihi**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bilgin, Vedat (2003) **Yirmi Birinci Yüzyılda Türk Modernleşmesinde Paradigma Değişimi, Yirminci Yüzyıldan Yirmi Birinci Yüzyıla Türkiye ve Dünya** (Editör: Erdinç Yazıcı), Ankara: İlke-Eren Matbaacılık ve Yayıncılık.

Boratav, Korkut (2003), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009**, Ankara: İmge Kitapevi.

Buğra, Ayşe; Adaman, Fikret ve Ahmet İnsel (2004) **Çalışma Hayatında Yeni Gelişmeler ve Türkiye’de Sendikaların Değişen Rolü**, Araştırma Raporu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.

Cam, Erdem (2012) *İşyerinde Sosyal Diyalog ve Katımlı Yönetim Üzerine Bir inceleme "Öz Gıda-İş Sendikası Endüstri İlişkileri Kurulu" Uygulaması: Çatışmadan Uzlaşmaya Giden Yolda Kazanımlar*, **Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, C:8 S:1.

Cam, Erdem (2013) **İşyerinde Sosyal Diyalog ve Demokrasi**, Ankara: ÇASGEM Yayınları, No:40.

Caniklioğlu, Nurşen (2012) *6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun Toplu İş Uyuşmazlıklarının Çözümüne İlişkin Yeni Düzenlemeleri*, (Elektronik Sürüm) **TİSK İşveren Dergisi**, C:50 S:6.

Carr, E. Hallett (2013) **Tarih Nedir?** , (Çev: M. Güzem Gürtürk), İstanbul: İletişim Yayınevi.

Compston, Hugh (1994) *Union Participation in Economy Policy Making in Austria, Switzerland, The Netherlands, Belgium and Ireland, 1970 – 1992*, **West European Politics**, V17, N1.

Çeçen, Anıl (1970) **Sendikalizm**, Ankara

Çelik, Aziz (2004) *Türkiye’de Sendika Üyeliği ve Sendikalaşma İstatistikleri*, **İş Güç Dergi**, Cilt: 6, Sayı:2, Sıra:1, No:211.

Çelik, Aziz (2005) *Avrupa’da Sendikaların Yükselişi ve Düşüşü Üstüne*, **Birikim Dergisi**, S:200.

Çelik, Aziz ve Kuvvet Lordoğlu (2006) *Türkiye’de Resmi Sendikalaşma İstatistiklerinin Sorunları Üzerine*, **Çalışma ve Toplum**, 2006 / 2, 11 – 30.

Çelik, Aziz (2010) **Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946 – 1967)** Ankara: İletişim Yayınları.

Çelik, Aziz (2014) **Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye**, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Çetik, Mete ve Yüksel Akkaya (1999) **Türkiye’de Endüstri İlişkileri**, İstanbul: Türkiye İktisadi ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Davies, Norman (2011) **Avrupa Tarihi**, *Doğu’dan Batı’ya, Buz Çağı’ndan Soğuk Savaş’a, Urallar’dan Cebeli Tarık’a Avrupa’nın Panoraması*, (Çeviri Editörü: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitapevi

Demir, Fevzi (2012) *Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’na Göre İşyeri Sendika Temsilcisi Güvencesine İlişkin Olarak Getirilen Düzenlemeler*, (Elektronik Sürüm) **TİSK İşveren Dergisi**, C:50 S:6.

Dereli, Toker (1996) *Sendika İçi Demokrasi*, **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**, C:1, İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.

Dereli, Toker (2013) *6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu: Genel Bir Değerlendirme*, **Çalışma ve Toplum Dergisi** S:36

Edgell, Stephen (1997) **Class**, Routledge, New York.

Edlund, Sten ve Brigitta Nyström (1998) *Developments in Swedish Labor Law*, **The Swedish Institute**, Stockholm.

Ekin, Nusret (1996) *Değişim ve Sendikaların Geleceği* **Mercek Dergisi** İstanbul: S. Nisan.

Erol, Ahmet ve Safa Gürsoy (1990) *İsveç’te Örgütlenme Özgürlüğü ve Sendikal Haklar*, Ankara.

Erol, A. (1989, Mayıs 14) **Çalışanların Örgütlenmesi ve Demokrasi**. Ekim 14, 2015 tarihinde Jeoloji Mühendisliği: (http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/421e013565f7f1a_ek.pdf).

Ertürk, A. Arslan (2015) *6552 Sayılı Kanununun 4857 Sayılı İş Kanunu ile 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununa Getirdiği Yenilikler*, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 45.

Foner, S. Philip (1962) *History of the Labor Movement in the United States*, (4c.), **International Publishers**, New York.

Güzel, M. Şehmus (1996) **Türkiye’de İşçi Hareketi 1908-1984**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Giddens, Anthony (2014) **Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori**, *Marx, Durkheim ve Max Weber’in Çalışmalarının Bir Analizi*, (Çev: Ümit Tatlıcan), İstanbul: İletişim Yayınları.

Gökbayrak, Şenay (2012) *Sendikacılığın Geleceği Tehditler ve Fırsatlar*. **Türk – Metal Dergi**, Sayı: 158 (Eylül 2012). [http://www.turkmetaldergi.com/Sendikaciligin-Gelecegi-Tehditler-ve-Firsatlar_makale_39.html] Erişim Tarihi: 23/06/2015.

Gyes, Gvan (2006) **The Social Partners as Membership Organization: An Overview of Forms and Trends in the Member States**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, Industrial Relations in Europe.

Işıklı, Alparslan (2003) **Gerçek Örgütlenme Sendikacılık**, Ankara: İmge Kitapevi.

Işıklı, Alparslan (2005) **Sendikacılık ve Siyaset**, Ankara: İmge Kitapevi.

İnceler, M. (2012). **İşçi Konfederasyonlarının İşsizliğe Bakış Açısının Söylem Analizi ile Değerlendirilmesi**, Sakarya Üniversitesi.

İncirlioğlu, Lutfi (2013) *Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nda İşyeri Sendika Temsilcisinin Güvencesi*, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 36.

Jensen, C. S. (2006). **Trade Unions : A Comparative Analysis of Trade Union strength and their Impact on European Societies**, International Industrial Relations Association (IIRA) World Congress. Lima.

Kapani, Münici (1970) **Kamu Hürriyetleri**, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 3.baskı, Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları.

Kazgan, Gülten (1997) **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Koç, Yıldırım (1992) **1947 Yılında Sendika Dışı İşçi Örgütlenmeleri, Türkiye İşçi Tarihinden Yapraklar**, İstanbul: Ataol Yayınevi.

Koç, Yıldırım (2003) **Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**, Ankara: Yol-İş Yayınları.

Koç, Yıldırım (2006). **Avrupa Sendikacılığı: Enternasyonalizm mi? Çağdaş Misyonerlik mi?**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Koray, Meryem (1994) **Değişen Koşullarda Sendikacılık**, İstanbul: TÜSES Yayınları.

Koray, Meryem (2005) **Avrupa Toplum Modeli**, Ankara: İmge Kitapevi.

Koray, Meryem (2012) **Sosyal Politika**, Ankara: İmge Kitapevi.

Kutal, Metin (1997) **Küreselleşme Sürecinin Türk Sendikacılığı ve Sosyal Güvenlik Hukuku Üzerindeki Olası Etkileri**, Ankara: İş Hukuku Milli Komitesi Yayını.

Kutal, Metin (2005) **Türk Sendikacılığını Çevreleyen Olumsuz Koşullar, Özellikler ve Yeni Bir Yapılanma İhtiyacı, Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı:5

Kutal, Metin (2006) *ILO Uzmanlar Komitesi Raporu'nda Türk Mevzuatının 87 ve 98 Sayılı ILO Sözleşmeleri Karşısındaki Durumu*, **Sicil Hukuku Dergisi**, Mart.

Lefrance, Georges – Kemal Sülker (1966) “*Dünya’da ve Bizde Sendikacılık*”, İstanbul: Varlık Yayınları.

Lordoğlu, Kuvvet (2000) *Yeni Yüzyılda Sendikasız Bir Sendikacılık Olasılığı Üzerine Bir Tartışma*, **Prof. Dr. Nusret EKİN’e Armağan**, No:38, Ankara: TÜHİS Yayınları, 501-510.

Mahiroğulları, Adnan (2001) *Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar*, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi – Doç. Dr. Feramuz AYDOĞAN’ın Anısına**, Cilt 2, Sayı 1, 161-190.

Mahiroğulları, Adnan (2005) **Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de Sendikacılık** İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Mahiroğulları, Adnan (2011) **Dünya’da ve Türkiye’de Sendikacılık**, Bursa: Ekin Yayınevi.

Mahiroğulları, Adnan (2003) **Fransa’da Sendika Siyasal Parti İlişkileri**, IIBF Dergisi, 18(1), 361-380.

Mahiroğulları, Adnan (2012) *21. Yüzyıla Girerken Sendikacılık: Günümüzdeki Değişim, Dönüşüm ve Gelecek İçin Arayışlar*, **HAK – İŞ Uluslar arası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 1, Yıl: 1, Sayı: 1 (2012 / 1).

Makal, Ahmet (1997) **Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920**, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Makal, Ahmet (1999) **Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946**, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Makal, Ahmet (2002) **Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963**, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Mayer, Gerald (2004) “*Union Membership Trends in the United States,*” **Congressional Research Service**, 2004 [http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/key_workplace/174]

Mollamahmutoğulları, Hamdi (2012) *6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununda Sendika ve Konfederasyonların Faaliyetlerine İlişkin Düzenlemeler*, (Elektronik Sürüm) **TİSK İşveren Dergisi**, C:50, S:6.

Narmanlıoğlu, Ünal (2012) *Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'na Göre Sendika ve Konfederasyona Üye Olma, Üyelikten Ayrılma ve Uluslar arası Kuruluşlara Üyelik İle İlgili Olarak Getirilen Yeni Düzenlemeler*, (Elektronik Sürüm) **TİSK İşveren Dergisi**, C:50 S:6.

Ortaylı, Ortaylı (2012) **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara: Cedit Neşriyat.

Özcan, Celal (2006) **Türkiye’de Sendikacılık Anlayışına Amerikan Modelinin Etkileri**, Sosyalist Mezopotamya, (www.mesop.net/osd/?app=izctrl&archiv=39&izseq=izartikel&artid=785)

Özkaraca, Ercüment (2013) *6356 Sayılı Kanunda Sendikal Güvenceler*, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı:38.

Pamuk, Şevket (2014) **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, *Büyüme Kurumlar ve Bölüşüm*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Polanyi, Karl (2014) **Büyük Dönüşüm**, *Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sapancalı, D. D. (2007) **Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Sendikal Örgütlenme, Sorunlar ve Yeni Stratejiler**, Ankara, Türkiye.

Selamoğlu, Ahmet (2005) *AB ve Avrupa İşçi Sendikaları*, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C:55 S:1

Sengir, T. (1950) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(3), 590 - 606.

Sengir, T. (1950) **İngiltere ve A.B.D'de Sendikalizm ve Bunların Mukayesesi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(3), 590 - 606.

Sur, Melda (2013) *6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun Uluslararası Normlar Açısından Değerlendirilmesi* **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı:39.

Süzek, Sarper (2006) **İş Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları.

Şahlanan, Fevzi (2013) *6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun Sendikalara İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi*, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı:39

Talas, Cahit (1992) **Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Talas, Cahit (1997)**Toplumsal Ekonomi Çalışma Ekonomisi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Taş, H. Yunus (2012) *Toplumsal Sınıfların Değişim Sürecinde, Sendikalar ve Sendikaların Geleceği*, **HAK – İŞ Uluslar arası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 1, Yıl: 1, Sayı: 1 (2012/1)

Tokol, A. (2002) **Sendikaların Üye Sayısında Azalma Nedenleri ve Sendikaların İzledikleri Yeni Politikalar**, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 1(4).

Toprak, Zafer (1985) “1909 Cemiyetler Kanunu”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 1, s. 205-208.

Ünsal, E. (1999) **Memur Sendikaları**, İstanbul: Boyut Yayınları.

Varçın, Recep (2004) **İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Yakış, Y. (1962) **Çeşitli Ülkelerde Sendikacılık(II)**, Bilim Fikir Sanat Dergisi(12).

Yazıcı, Erdinç (1996) **İşçi Hareketi**, Ankara: Aktif Yayınları

Yazıcı, Erdinç (2014) **Sendikal Hareket Yeni Misyon Arayışları**, Ankara: Binyıl Yayınevi.

Yeldan, Erinç (2013) **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme** İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeldan, Erinç ve Deniz Yıldırım (2015) *Küreselleşme ve Sanayisizleşme Bağlamında Türkiye 'de ve Dünya 'da Demokrasi Açığı*, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı: 45.

Yorgun, Sayım (1998) *Küreselleşme Sürecinde Sendikalar*, **Mercek Dergisi**, İstanbul: Ekim 1998.

Yorgun, Sayım (2005) *Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler*, **Çalışma Toplum**, 2005 / 3, 137-162.

Yorgun, Sayım (2007) **Dirilişin Eşiğinde Sendikalar Yeni Eğilimler ve Yeni Stratejiler**, Bursa: Ekin Yayınevi.

Yorgun, Sayım (2013) *Sosyal Politika Açısından 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu* **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı:39.

ÖZET

Kenan KOÇ, *Türkiye’de Sendikaların Geleceği: Dünya Örnekleri Çerçevesinde Türkiye İçin Model Önerisi*, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2016.

Sendikalar bugün gelişim süreçleri içerisinde istenilen seviyelerde değillerdir. Köklü bir tarihi birikimi olan Türk sendikacılığı bugünkü günlere gelene kadar oldukça ciddi aşamalardan geçmiştir. Türk sendikacılığı, ülkemize özgü olumsuz koşullar yanında, 1970’lerde başlayan ve dünyada birçok ülke sendikacılığını etkileyen olumsuz koşulları bir arada yaşamaktadır. Bunlardan ülkemize özgü yapısal koşulların, sanayileşme düzeyinin yetersizliğinin ve çoğulcu demokrasinin henüz tüm kurum ve kuralları ile yerleşmemiş olmasının en önemli etkenler olduğu görülmektedir. İzlenen ekonomi politikalarının kayıt dışı ekonomiyi ve istihdamı genişletmesinin, tutarlı politikalardan yoksun özelleştirme ve alt işveren uygulamalarının yanında yasal kısıtlamaların da serbestçe örgütlenme hakkının önünde engel oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu tarz engellerin yanına birde siyasi iradenin ve sermaye sahiplerinin güdümüne girmeyi de eklemek mümkündür. Çalışmada, bu süreç içerisinde Türk sendikacılığı geçmişi ve bugünü değerlendirilmiştir. Belirlenen ülkelerdeki sendikal anlayışın tarihine ve bugünkü koşullarına bakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sendika, sanayileşme, özelleştirme, Türk Sendikacılığı

